

**'N SOSIOLINGUISTIESE ONDERSOEK NA DIE GEBRUIK VAN TIENERTAAL AAN
DIE HAND VAN JACKIE NAGTEGAAL SE *DAAR'S VIS IN DIE PUNCH***

deur

PETRU ISABELLA DU PREEZ

voorgelê om te voldoen aan die vereistes vir die graad

MAGISTER ARTIUM

in die

**FAKULTEIT GEESTESWETENSKAPPE
DEPARTEMENT AFRIKAANS EN NEDERLANDS, DUIITS EN FRANS**

aan die

UNIVERSITEIT VAN DIE VRYSTAAT

Studieleier: Dr. A.S. de Wet

Medestudieleier: Prof. H.P. van Coller

Junie 2004

“Net so ernstig en noodsaaklik as dat ons ons grense na buite verdedig, is die literatuur, want hierdeur word ons na binne gesterk en word vir ons, en veral ons jongmense, in Afrikaans ’n leefwyse opgestel wat dit die moeite werd maak om in Afrikaans te leef en te sterf.”

D.J. Opperman

BEDANKINGS

Ek wil graag die volgende persone bedank:

- Dr. de Wet vir haar entoesiasme en leiding as studieleier waarsonder ek nie so suksesvol sou wees nie;
- Prof. van Coller vir sy leiding en bydrae as medestudieleier;
- Dr. Jenkinson vir sy belangstelling en sinvolle insette gedurende my studie.

Graag bedank ek ook die volgende persone:

- My ouers wat my vir soveel jare finansiële ondersteuning het en my deur al die jare van studies ook emosioneel gedra het;
- Clement vir sy begrip en geduld deur my laaste maande van bloedsweet en afskeep.

Ten laaste bedank ek graag my God en Hemelse Vader wat dit vir my moontlik gemaak het om hierdie verhandeling te voltooi en sonder wie se krag ek nooit sou slaag nie.

INHOUDSOPGAWE

1. Doelstellings, navorsingshipotese, navorsingsmetode en navorsingsplan

Inleiding	1
1.1 Doelstelling	2
1.2 Navorsingshipotese	3
1.3 Navorsingsmetode	3
1.3.1 Taal- literatuur- en psigo-sosiale studies	3
1.3.2 Empiriese studie	4
1.4 Navorsingsplan	5

2. Sosiolinguistiek: 'n teoretiese agtergrond

Doelstellings	7
2.1 Die doelstellings van die sosiolinguistiek	7
2.2 Die belangrikste sosiolinguistiese fenomene	10
2.2.1 Taalverandering	10
2.2.2 Variasie	14
2.2.3 Merkers van identiteit	19
2.2.4 Meertaligheid	21
2.2.5 Relativisme	25
Slot	28

3. Die tiener

Doelstellings	30
3.1 Psigo-sosiale aspekte van die tienerstadium	31
3.1.1 Die ontwikkeling van seksualiteit, kognisie en identiteit	32
3.1.2 Die ontwikkeling van 'n waardesisteem en sosiale rypwording	35
3.2 Die invloed van portuurgroepe en ouers	37
3.2.2 Die rol van portuurgroepe	37
3.2.3 Die rol van ouers	39

3.3	Sosiale en geslagsrol-identifikasie	39
3.3.2	Die oorsaak van verskillende geslagsrolle	40
3.3.3	Veranderende geslagsrolle	41
3.4	Die tienerregister	42
Slot		44

4. 'n Bespreking van die taalgebruik in *Daar's vis in die punch*

Doelstellings		46
4.1	Inleiding	46
4.2	Engelse invloed	48
4.2.1	Engelse invloed op leksikale vlak	50
4.2.1.1	Direkte oornames in woorde	50
4.2.1.2	Direkte oornames in uitdrukkings	52
4.2.1.3	Direkte oornames in samestellings	52
4.2.2	Engelse invloed op morfologiese vlak	52
4.2.2.1	Premorfeme	52
4.2.2.2	Postmorfeme	53
4.2.2.3	Pre- en postmorfeme	54
4.2.2.4	Volledige woord	54
4.2.3	Engelse invloed op sintaktiese vlak	54
4.2.3.1	Sintaktiese vlak	54
4.2.3.2	Werkwoord doen (Engelse “do”)	55
4.2.3.3	Lidwoordweglating	55
4.2.3.4	Onderwerpweglating	55
4.3	Die taalgebruik in <i>Daar's vis in die punch</i> as weerspieëling van 'n bepaalde groep tieners se leefwêreld	55
4.3.1	Sleng	56
4.3.1.1	Oorname uit Engels	57
4.3.1.2	Oordrywing	57
4.3.1.3	Klankskildering	58
4.3.2	Dwelmerme	58

4.3.3	Tegnologiemterme	59
4.3.4	“Fashion”, “labels” en “clubs”	59
4.3.5	Kragwoorde	60
4.4	Steuringe in die taalgebruik van <i>Daar’s vis in die punch</i>	63
4.4.1	Meerderwaardige kennis	64
4.4.2	Emosionele taalgebruik	65
4.4.3	Gewoontewoorde	65
4.4.4	Modewoorde/cliché’s/uitdrukkings	66
4.4.4.1	Engelse uitdrukkings	67
4.4.4.2	Afrikaanse uitdrukkings	68
4.4.4.3	Ou tradisionele uitdrukkings	68
4.4.4.4	Tipiese tieneruitdrukkings	69
4.4.4.5	Skeppende uitdrukkings d.m.v. alliterasie, resonansie, herhaling	69
4.5	Taboes, sarkasme en geleentheidskeppings	70
4.5.1	Taboes	70
4.5.2	Sarkasme	71
4.5.3	Geleentheidskeppings	71
4.6	Name en benaming	72
4.7	Aanspreekvorme	73
4.8	Kronolektiese eienskappe in <i>Daar’s vis in die punch</i>	74
4.8.1	Stylverskuiwing	75
Slot		75

5. Tienerliteratuur en die onderskeie menings van kenners en tieners rakende *Daar’s vis in die punch*

Doelstellings	77
5.1 Tieners en hulle keuse van literatuur	78
5.1.1 Die leesbehoefte van tieners	78
5.1.2 Die funksie van tienerliteratuur	80
5.1.3 Die waarde van tienerliteratuur	82
5.2 Afrikaanse tienerlektuur	83

5.2.1	Teoretiese agtergrond	83
5.2.2	Die kenmerke van tienerliteratuur	84
5.2.3	Die verhouding skrywer:leser	85
5.2.4	Die lesersverwagting	89
5.3	Taalgebruik in tienerliteratuur	91
5.4	'n Analise van Jackie Nagtegaal se <i>Daar's vis in die punch</i> na aanleiding van literêre kenners en lesers se sienings	92
5.4.1	Resepsiëgeskiedenis	92
5.4.2	Inleiding	94
5.4.3	Positiewe kommentaar	94
5.4.4	Negatiewe kommentaar	98
5.5	'n Empiriese ondersoek na die siening van tieners oor die taalgebruik in <i>Daar's vis in die punch</i>	99
5.5.1	Die vraelys	99
5.5.2	Die teikengroep	100
5.5.3	Data-analise	101
5.5.4	Afdeling A: Persoonlik egegewens	101
5.5.5	Afdeling B: Taalgebruik in <i>Daar's vis in die punch</i>	106
5.5.6	Afdeling C: Temas in <i>Daar's vis in die punch</i>	113
5.6	Die geslaagdheid al dan nie van <i>Daar's vis in die punch</i> as 'n tienerverhaal	117
	Slot	118

6. *Daar's vis in die punch* en Standaardafrikaans

	Doelstellings	120
6.1	Standaardafrikaans en sy variëteite	121
6.1.1	Standaardafrikaans	121
6.1.2	Niestandaardafrikaans	123
6.1.2.1	Omgangsvariëteite	124
6.1.2.2	Registervariëteite	126
6.2	Die waarde en funksie van taalnorme	128
6.3	Onderskeid: geskrewe en gesproke taal	129

6.4 Die 'tydgees'	132
6.4.1 Prosesse wat die groei en agteruitgang van taal beïnvloed	133
6.4.1.1 Taalvermenging	133
6.4.1.2 Taalverplasing of -verskuiwing	133
6.5 Aspekte van taalverandering	134
6.5.1 Normale taalverandering	134
6.5.2 Taalversteuring	135
6.5.3 Opsomming	136
Slot	137
7. Samevatting en gevolgtrekking	
7.1 Samevatting	139
7.2 Besprekings van hipoteses	140
7.3 Gevolgtrekking	145
Bibliografie	148

HOOFSTUK 1

DOELSTELLINGS, NAVORSINGSHIPOTESE, NAVORSINGSMETODE EN NAVORSINGSPLAN

Inleiding

Jackie Nagtegaal ontvang op 20 Junie 2003 (op sewentienjarige ouderdom) die MER-prys vir jeugliteratuur. Nagtegaal was net sestien jaar oud toe sy die boek in graad nege begin skryf het. Sedert die eerste dag van publikasie in 2002 het die boek 'n ongekende opskudding veroorsaak, hoofsaaklik vanweë die vermeende blatante en kru taalgebruik. Die boek handel oor 'n bedorwe sestienjarige tiener met “hot shot legal eagles” [49] vir ouers wat haar met geskenke oorlaai om te vergoed vir tyd wat hulle nie saam met haar kan deurbring nie. Hierdie hiper-moderne karakter, by name Charlie, ry in haar Triumph Spitfire rond tussen klubs en kuier saam met gay mans. Sy is 'n groot aanhanger van die Mexikaanse skilderes, Frida Kahlo en droom daarvan om soos Isadora Duncan te dans. Charlie is op haarself aangewese om *op te catch* met die *hang-ups* van die lewe.

Die boek is in dagboekformaat geskryf. Charlie begin op 'n Woensdag haar verhaal vertel waar sy in 'n ry staan by die kantoor van Binnelandse Sake. Sy is besig om haar naam te verander van Charlie Koekemoer na Kahla Kagiso. Die res van die boek handel oor die week wat hierdie gebeurtenis voorafgaan en verklaar die motivering agter die naamverandering. Die vertelling deur Charlie geskied dus vanuit 'n agternaperspektief en elke hoofstuk verteenwoordig 'n dag in die lewe van Charlie.

Gedurende die week wat haar naamverandering voorafgaan, vind Charlie uit dat haar pa besig is om te sterf. Die skok laat haar tot lewens- en geestelike insigte kom en sy leer om die “punch” van die lewe deur haar tande te sif en fyn te sluk, sodat sy die vis kan “dodge”. Dit is hierdie *nuwe* Charlie wat 'n *nuwe* naam nodig het en terwyl sy staan en wag (terug in die hede) vir

hierdie *nuwe* naam op papier, dink sy aan wat Sartre gesê het: “Life is nothing until it is lived, but it is yours to make sense of, and the value of it is nothing else but the sense that you choose”.

1.1 Doelstelling

Vanoor die hele land het kritiek, komplimente, menings en opinies van alle oorde na koerante en tydskrifte gestroom. Akademici, skrywers, aanhangers, tieners en selfs leeskringe het handwyd aan die debat rondom die taalgebruik in *Daar's vis in die punch* deelgeneem. Sommiges was van mening dat die taal 'n vernuwing in Afrikaans sou meebring en dat dit tieners sou motiveer om te lees. Ander lesers van die teks het gevoel dat die taalgebruik onnodig kru was en dat dit Afrikaans vernietig. Selfs tieners wat die boek geles het, huldig uiteenlopende menings oor die taalgebruik en die tipering daarvan as tienertaal. Met al bogenoemde kritiek en opinies as hulpmiddel het hierdie studie onder andere ten doel om:

- eerstens 'n teoretiese agtergrond te gee aangaande die sosiolinguistiese fenomene wat 'n rol speel in die verwerwing van 'n taalidentiteit;
- 'n oorsig te gee van hoe tieners funksioneer en wat die rol van ouers en portuurgroepe op die ontwikkeling van 'n tiener se identiteit is;
- die teks *Daar's vis in die punch* sosiolinguisties te ontleed in terme van die taalgebruik op morfologiese, leksikale en sintaktiese vlakke en om aan te dui hoe dit van Standaardafrikaans afwyk;
- die kriteria van tienerliteratuur te bestudeer in terme van die struktuur, doel en funksie daarvan;
- die menings van kenners en belangstellendes te ontleed in terme van positiewe en negatiewe kommentaar ten einde 'n afleiding te kan maak aangaande die geslaagdheid van die teks;
- die menings van geselekteerde tieners empiries te ondersoek ten einde die aanvaarbaarheid van die teks as tienerliteratuur te ondersoek;
- na aanleiding van ondersoeke na Standaardafrikaans en Niestandaardafrikaans die geldigheid van die gesproke taal in geskrewe vorm te ondersoek.

1.2 Navorsingshipotese

Die primêre fokus van hierdie studie is om te bepaal of die taalgebruik in Jackie Nagtegaal se *Daar's vis in die punch* 'n bydrae gelewer het tot die geslaagdheid van die teks as tienerliteratuur. Ten einde hierdie probleem wetenskaplik te ondersoek, word teorieë rondom die eienskappe van tienerliteratuur en Standaardafrikaans bespreek. Ook word die teks beoordeel na aanleiding van die menings/sienings/opinies van verskeie kenners, skrywers en akademici. Nog 'n wyse waarop die probleem ondersoek word, is deur middel van 'n empiriese ondersoek na die menings/sienings/opinies van tieners in die vorm van 'n vraelys oor onder andere die taalgebruik en temas in die teks. In hierdie ondersoek dien die volgende hipoteses as vertrekpunte:

- Die Afrikaans van tieners wyk af van Standaardafrikaans.
- Die taalgebruik van tieners vertoon bepaalde linguistiese kenmerke op die gebied van die vorming van 'n identiteit asook groeppvorming.
- Tieners se leefwêreld word deur die veranderende norme van 'n samelewing beïnvloed. Hulle taalgebruik weerspieël hierdie veranderende norme.
- Tieners verkeer in 'n kontaksituasie met veral Engels en hulle Afrikaans weerspieël hierdie kontak op morfologiese, sintaktiese en leksikale vlak.
- 'n Tienerboek wat in Omgangsafrikaans geskryf is, kán slaag as 'n literêre werk.

1.3 Navorsingsmetode

1.3.1 Literatuurstudie

- 'n Literatuurstudie word onderneem, ten einde:

- te bepaal watter faktore 'n invloed het op die tiener se ontwikkeling;
- te bepaal watter rol hierdie faktore speel in die ontwikkeling van 'n tiener se taalgebruik;

- die eienskappe en rol van Standaardafrikaans te bepaal ten opsigte van geskrewe en gesproke taal en om te bepaal of die norme deur Standaardafrikaans daargestel deur die teks nagevolg word;
- te bepaal watter eienskappe tienerliteratuur besit en watter kriteria verbonde is aan die skryf van 'n tienerboek;
- te bepaal wat die algemene tendens onder tieners en kenners is rakende die taalgebruik in tienerliteratuur.

1.3.2 Empiriese studie

- 'n teksevaluering is onderneem:

- ten einde leserkundig te bepaal of die taalgebruik in *Daar's vis in die punch* as tiperend van tieners gesien kan word;
- ten einde leserkundig te bepaal of *Daar's vis in die punch* 'n geslaagde tienerteks is.

- 'n vraelys is opgestel:

- ten einde vas te stel of geselekteerde tieners vanuit 'n soortgelyke milieu as dié van die hoofkarakter met haar kan identifiseer;
- ten einde te bepaal of die geselekteerde tieners die hantering van die temas in die teks geloofwaardig vind;
- ten einde te bepaal of die taalgebruik in die teks deur die geselekteerde tieners as geloofwaardige tienertaal gesien word.

- die ondersoekgroep:

- bestaan uit 100 tieners vanuit skole in 'n hoë sosio-ekonomiese milieu;
- is verkry vanuit twee meisieskole (waarvan een 'n Engelse skool is) en een gemengde skool in Bloemfontein. Verder het 'n meisieskool in Johannesburg, asook 'n meisieskool in Stellenbosch, aan die ondersoek deelgeneem;
- bevat een manlike tiener vanuit die enkele gemengde skool;
- se ouderdomme wissel tussen 15 en 18 jaar en is in grade 8 tot 12;
- moes die boek *Daar's vis in die punch* gelees het vir deelname aan die studie.

- die data-analise:

- word in tabelvorm weergegee;
- verskaf 'n persentasie vir elke veranderlike vanuit die tabel

1.4 Navorsingsplan

Na die uiteensetting van die doelstellings en sentrale teoretiese stellings van die studie in Hoofstuk 1, volg Hoofstuk 2 waarin 'n teoretiese agtergrond van die sosiolinguistiek gegee word. Verskeie wetenskaplikes soos onder andere Bright, Milroy, Honey en Wareing se teorieë rakende verskeie sosiolinguistiese fenomene word voorgelê.

Hoofstuk 3 gee 'n psigo-sosiale agtergrond oor tieners se ontwikkeling, asook die rol wat ouers en portuurgroepe in die verwerwing van waardes en norme speel. In hierdie verband is daar gekyk na onder andere Louw, Malmquist en Cummings se navorsingsinsette rakende tieners se ontwikkeling na volwassenheid. Die hoofstuk gee ook 'n kort omskrywing van die taalregister waarvan tieners gebruik maak.

In Hoofstuk 4 word die taalgebruik in *Daar's vis in die punch* bespreek. Hierdie bespreking verwys na die invloed wat onder andere Engels op die taalgebruik van die verteller het, wat op haar beurt die taalgebruik van tieners weerspieël. Die hoofstuk toon ook aan in watter mate die

leefwêreld van tieners hulle taalgebruik beïnvloed. Hierdie invloed is sigbaar in verskeie vorme soos onder andere die gebruik van sleng, dwelmerme, kragwoorde, ens. Hoofstuk 4 lig ook die steuringe wat in die teks waarneembaar is uit.

Die menings en opinies van kenners én tieners rakende *Daar's vis in die punch* is vir hierdie studie van onskatbare waarde, omdat dit 'n bydrae lewer tot die vorming van 'n hipotese rakende die geloofwaardigheid van die taalgebruik in die teks en weldra lei dit ook tot die vorming van 'n hipotese oor die geslaagdheid van die teks as 'n tienerroman. Hoofstuk 5 gee 'n breedvoerige chronologiese uiteensetting van die menings en opinies wat sedert die publikasie van *Daar's vis in die punch* in 2002 in koerante en tydskrifte oor hierdie boek verskyn het. Ook word die empiriese ondersoek na die menings van tieners in hierdie hoofstuk in die vorm van tabelle weergegee. Hoofstuk 5 sluit af met 'n ondersoek na die geslaagdheid van die teks as tienerroman.

Hoofstuk 6 gee 'n teoretiese agtergrond rondom die voorkoms van Standaardafrikaans en Niestandaardafrikaans. Ponelis se opsomming van die verskille tussen geskrewe en gesproke taal bring vrae na vore aangaande die aanvaarbaarheid van 'n gesproke register in geskrewe vorm. Raidt en Steyn se sienings rondom taalverandering word voorgelê asook die noodsaaklikheid van norme vir 'n standaardtaal.

Die slothoofstuk 7 gee 'n samevatting van die studie. Die hoofstuk lei ook tot 'n gevolgtrekking wat vanuit die bevindinge van die studie afgelei word.

HOOFSTUK 2

SOSIOLINGUISTIEK: 'N TEORETIESE AGTERGROND

Doelstellings

Hierdie hoofstuk het ten doel om 'n oorsig te gee van wat die terrein van die sosiolinguistiek behels. Aandag word gegee aan aspekte wat 'n rol speel tydens die ontwikkeling en verandering van taal. Soos wat die naam aandui, het die sosiolinguistiek betrekking op sosiale en kulturele aspekte wat die linguistiek beïnvloed. Hierdie aspekte sluit in die ouderdom, geslag, ras, opvoeding en opleiding, beroep, belangstellings en geloof van die bepaalde taalgebruiker. Al hierdie invloede op taal veroorsaak 'n heterogeniteit binne die bepaalde taalgemeenskap, omdat daar geen twee mense is wat dieselfde vorm van die taal gebruik nie, al praat hulle dieselfde taal.

2.1 Die doelstellings van die sosiolinguistiek

Wêreldwyd het duisende boeke alreeds die lig gesien wat die sosiale gedrag van taal ondersoek en verklaar. Maar waar het dit begin en wie het die eerste keer die term 'sosiolinguistiek' gebruik? Haver C. Currie het daarop aanspraak gemaak dat hy die grondlegger van die sosiolinguistiek is. In 1949 skryf hy 'n artikel met die titel: "Projection of sociolinguistics: the relationship of speech to social status." Dit word in 1952 gepubliseer, maar dit is eers in die vroeë sestigerjare dat die term wortel geskiet het en is die eerste sosiolinguistiese konferensie gehou.

Volgens Coulmas (1997: 1) bestudeer die sosiolinguistiek die korrelasie tussen die taalgebruik van 'n spreker en sy sosiale struktuur, met ander woorde die sosiolinguistiek streef daarna om taalgebruik te verklaar in terme van sosiale fenomene. Waar moontlik probeer die sosiolinguistiek ook om vas te stel watter rol taal in die vorming van 'n gemeenskap speel en hoe 'n gemeenskap weer op sy beurt sy taal, deur middel van die unieke gebruik daarvan, vorm en slyp. "My view of language and linguistics in general and of sociolinguistics in particular, is that

it must be segmented to be thoroughly understood: reductionism, if you will” (Fasold 1990:vii). Fasold (1990:vii) sien ’n duidelike onderskeid tussen taal en die gebruik daarvan, met ander woorde tussen taalgebruik en grammatika. Volgens hom is taalverskynsels die gevolg van die interaksie tussen twee taalgebruikers wat die behoefte het om met mekaar en met ander te kommunikeer. Hierdie kommunikasie sluit nie net kommunikasie met die mens se denke in nie, maar ook met die mens se selfbegrip, die mens se persepsie van sy verhouding met die gespreksgenoot, die gespreksituasie sowel as die toehoorders van die gesprek. Pride and Holmes (1972:7) se definisie van sosiolinguistiek lui soos volg: “Sociolinguistics has been established as a distinct discipline for some years, comprehending the study of the structure and use of language in its social and cultural context”. Appel, Hubers en Meijer (1976:8-9) erken ook dat taal ’n vorm van sosiale handeling is. “Dat beteken, dat we taal in de eerste plaats opvatten als een sociaal en kommunikatief systeem, dat deel uitmaakt van een bepaalde maatschappij en kultuur, en taalgebruik als een vorm van sociale interactie, dat plaatsvindt in konkrete situaties”. Omdat die databasis vir die studie van taal binne sosiale verband die taal-in-gebruik in ’n gemeenskap as middel tot kommunikasie moet wees, skryf Du Plessis (1995:75) dat die sosiolinguistiek dus nie anders kan “as om sy uitsprake op die werklike taalgebruik te baseer” nie.

Dit wil dus voorkom asof daar van twee navorsingsvelde gebruik gemaak word tydens die studie van sosiolinguistiek, naamlik dié van die linguïste en dié van die sosiale wetenskaplikes of dan sosioloë. Na aanleiding hiervan word die sosiolinguistiek in twee sentrale fokuspunte verdeel: mikro-sosiolinguistiek en makro-sosiolinguistiek. Die mikro-sosiolinguïstiese aspekte word meestal ondersoek deur linguïste en dialektoloë, terwyl die makro-sosiolinguïstiese aspekte ondersoek word deur sosiale psigoloë. Sosiolinguïstiese studies kan ook beide mikro- en makro-aspekte insluit. So byvoorbeeld het Uriel Weinreich die linguïstiese sisteme in ’n gemeenskap ondersoek en die verband daarmee met aangrensende gemeenskappe en hulle tweetalige interaksies (Coulmas 1997:2).

Taalwetenskaplikes was aanvanklik nie baie ondersteunend toe sosiolinguïstiese teorieë ter sprake kom nie. Die sosiolinguïste voel egter dat dit juis hulle dubbele belangstelling (in die sosiologie sowel as die linguïstiek) is wat hulle van ’n vaste teorie weerhou. Terwyl die sosioloë

met 'n effens esoteriese blik na taal gekyk het en die rol van taal in die opbou van 'n gemeenskap probeer vermy het, het die linguïste finaal hulle rug op die sosiologie gekeer toe die kragtige Generatiewe Grammatika van Chomsky die lig gesien het. Al het die linguïste op daardie stadium die variasie in taal gesien as van geen teoretiese waarde vir die linguïstiek nie, was hulle almal dit eens dat 'n sosiale parameter van watter aard ook al die oorsaak van linguïstiese variasie is (Coulmas 1997:3).

'n Gemeenskap word geëien aan sy uitspraak, net so word daar ook onderskeid getref tussen subgroepe soos tieners en geslagte wat suksesvol met mekaar kan kommunikeer ten spyte van die feit dat hulle nie van dieselfde kodes gebruik maak nie. Hoekom is dit dan so moeilik om 'n sosiolinguïstiese teorie daar te stel? (Coulmas 1997:4). Die grootste probleem met die daarstel van 'n teorie is dat dit eers wetenskaplik ondersoek moet word en in hierdie geval is sosiolinguïstiese ondersoeke heeltemal te empiries en word slegs waarneembare spraakgedrag ondersoek. Dit beteken egter nie dat die sosiolinguïstiese navorsing ateoreties is nie. In teendeel, met die sosiolinguïstiese studies val die klem juis op die veelvuldigheid van die veld. Daar kan, op hierdie stadium, nie 'n enkele, allesomvattende teorie geïdentifiseer word nie as gevolg van die diversiteit van die sosiolinguïstiese fenomene (Coulmas 1997:6).

Van die belangrikste fenomene wat in die sosiolinguïstiek ondersoek word, is die volgende:

- taalverandering
- variasie
- grensmerkers
- meertaligheid en
- relativisme

2.2 Die belangrikste sosiolinguistiese fenomene

Onder hierdie afdeling word slegs die belangrikste sosiolinguistiese fenomene oorkoepelend bespreek, alhoewel elkeen van hierdie fenomene later in afsonderlike hoofstukke ter sprake kom.

2.2.1 Taalverandering

Wat veroorsaak verandering in 'n taal? Wanneer taal ondersoek word, is dit duidelik dat 'n taal geensins homogeen funksioneer nie. Daar bestaan verskeie subsysteme wat voortdurend in konflik met mekaar verkeer en sodoende die gebruikers van 'n taal dwing om 'n bepaalde keuse uit te oefen. Wanneer 'n groot hoeveelheid sprekers dan dieselfde keuse binne 'n bepaalde situasie uitoefen, veroorsaak dit dat die oorblywende alternatiewe noodwendig moet verander in die rigting van die nuutgekose sisteem. Hierdie taalverandering veroorsaak 'n heterogeniteit binne die homogene taal. Voorbeelde hiervan is onder andere **oogkaste** i.p.v. **oogkasse** na aanleiding van **klerekaste** of **hoedens** i.p.v. **hoede** na aanleiding van die meervoud **beddens**. Die oomblik wanneer sulke heterogeniteit binne 'n taal na vore tree, stel dit ook die moontlikheid oop om die semantiese lot van die taal te verander (Denison 1997:66).

Die volgende twee stellings met betrekking tot taalverandering kan gemaak word: 1) Taal verander voortdurend op alle vlakke (grammatika, fonologie, diskoersstyle, semantiek en woordeskate); 2) dit verander op verskillende maniere op verskillende plekke en tye (Bright 1997:81). Wat veroorsaak dan hierdie drastiese veranderinge? Sekere veranderinge vind min of meer gelyktydig plaas in groot groepe tot by 'n hele taalgemeenskap. Sulke grootskaalse veranderinge hoort tuis in die makrolinguistiek. Só 'n verandering word aangebring deur byvoorbeeld 'n enkele dialek vanuit 'n multi-dialektiese gemeenskap te kies wat dan as die norm dien vir die hele groep of taalgemeenskap (Bright 1997:82). Op 'n mikrolinguistiese vlak kan 'n individu 'n verandering inisieer wat dan deur 'n kleiner groep aangehang word. Sulke veranderings kry 'n mens veral te sien onder tieners. Soms kan so 'n verandering deur 'n buitestaander aanvaar word omdat hy die bepaalde groep se sienings hoog aanslaan en op hierdie wyse kan dit deur 'n hele gemeenskap versprei (Bright 1997:83).

Soms vind daar verandering binne 'n taal plaas as gevolg van vereenvoudiging. Taalkundiges beweer dat dit die neiging is om te vereenvoudig en sodoende met die mins moontlike moeite 'n woord uit te spreek (Bright 1997:84). Voorbeelde hiervan in Afrikaans is woorde soos **kinders** wat uitgespreek word as **kinnners**; of woorde soos **weet nie** wat tot **weetie** vereenvoudig word. Hierdie verskynsel word assimilasië genoem.

Nabootsing is ook 'n algemene verskynsel wat taalverandering teweegbring. Dit vind plaas wanneer 'n individu binne 'n gemeenskap 'n bepaalde nuwe woord begin gebruik en dit dan deur middel van nabootsing deur die hele gemeenskap versprei (Bright 1997:85). Die mees algemene nuutskeppinge wat nageboots word, is dié van tieners in die vorm van sleng, kleuters se verkeerde uitsprake of selfs wanneer iemand as gevolg van 'n spraakgebrek iets vreemd uitspreek.

Baie studies is gedoen oor die sosiale faktore betrokke by taalverandering. Die vernaamste wetenskaplike wat hierdie veld ondersoek het, is Labov. Bright (1997: 86) wys op Labov se studies in New York wat die verskil in uitspraak ondersoek in terme van die formaliteit van uitspraak wat veroorsaak is deur die verskil in sosiale stande. Die formaliteit van spraak kan gekategoriseer word in verskillende style wat soos volg gerangskik is in 'n toenemende volgorde van formaliteit: A) informele styl, B) nougesette styl, C) lees hardop vanaf teks en D) die uitspraak van minimale woordpare. Deur hierdie studie het Labov tot die gevolgtrekking gekom dat sprekers vanuit 'n hoër sosiale stand 'n meer formele styl in spraak aanneem en dat hulle 'n meer konserwatiewe vorm van spraak gebruik. Van hierdie studies van Labov word soms gepraat as die variasieteorie. Downes (1998: 236) het ook Labov se studies oor die veranderinge in taal ondersoek. Labov het in sy studie onder die inwoners van Martha's Vineyard, Massachusetts, vyf probleemstellings, ondersoek:

- Die probleem rondom die oordrag van taal;
- die probleem rondom inbedding;
- die evaluasie-probleem;
- aktualisering of die probleem rakende die hier en nou van taalverandering;

- laastens is die probleem rondom die begrensing van moontlike oorsake van taalverandering ondersoek.

Volgens Downes (1998:237) is nog 'n sentrale probleem in Labov se ondersoekterrein die verskynsel van *taalvernuwing*. Hierdie studie het die vraag ondersoek waarom 'n taal se strukturele onderbou soms op 'n gegewe tydstip verander, maar nie 'n ander taal met dieselfde strukturele onderbou op 'n ander tydstip nie. Om hierdie vraagstuk te probeer oplos, het Labov begin deur uit te vind watter sosiale stand aanvanklik verantwoordelik is vir die verandering in uitspraak en hoe hierdie verandering dan deur die hele gemeenskap versprei. Aanvanklik is gespekuleer dat dit die laer stande moet wees wat die verandering veroorsaak, omdat hulle nie so blootgestel is aan die standaardvariëteit van die taal nie. Tog het die moontlikheid ook bestaan dat dit juis die hoër stande kan wees wat die verandering veroorsaak, omdat hulle manier van doen so maklik gesien word as die norm en daarom 'n navolgenswaardige voorbeeld stel vir die laer stande. Jones (1999:133) het hierdie studies van Labov oor die invloed van stande op taalverandering soos volg opgesom: "...the higher the person's social class, the closer their linguistic variety will be to prestige norms. In addition, speakers will change their speech, adopting more or less prestigious styles, in accordance with the perceived demands of a given situation". Labov se studies in Philadelphia het getoon dat taalverandering binne enige sosiale stand kan plaasvind, behalwe onder die hoë sosiale sprekers. Die belangrikste oorsaak van die veranderinge is die spreker van die middelklas van die sosiale hiërargie. In sy ondersoek het Labov ook afgekom op die antwoord op sy vraag rondom aktuasie. Hy het gevind dat die opkoms van nuwe etniese groepe verantwoordelik is vir die kontinue vernuwing in taal binne 'n taalgemeenskap. Die lede van 'n gemeenskap vereenselwig hulle met een van die groepe en neem dan ook hulle uitspraak aan. Dit veroorsaak 'n groot mate van divergensie binne die gemeenskap (Bright 1997:89).

Geletterdheid is 'n verdere faktor wat taalverandering veroorsaak. Gesproke taal verander baie vinniger as geskrewe taal (Die verskille tussen geskrewe en gesproke taal word later meer volledig bespreek). Daarom het sosiolinguïste gevoel dat die geletterdheid van 'n spreker bepalend is vir die mate waarin sy taal verander. Dit wil voorkom asof die spraak onder die

geletterde, hoë sosiale sprekers 'n groter verandering ondergaan, aangesien geletterdheid makliker bekombaar is vir die ekonomies meer gevorderde gemeenskappe.

Wat is die rol van geslagsverskille op taalverandering? (Die invloed van geslagsverskille word onder die fenomeen -variasie- meer volledig bespreek). Dit is die vraag wat Labov ondersoek het, omdat hy gevind het dat vroulike sprekers geneig is om 'n meer formele vorm van spraak te gebruik. In situasies met stabiele sosiolinguistiese stratifikasie, is vroulike sprekers meer geneig om die variëteite aan te hang met opsigtelike sosiale aansien, terwyl manlike sprekers eerder die teenoorgestelde sal doen. Vroulike sprekers is ook geneig om 'n groter frekwensie nuwe woorde te gebruik as manlike sprekers. Volgens Bright (1997:90) is Labov van mening dat sulke geslagsgebonde uitspraak 'n belangrike rol speel in die uitbouende verandering van taal, aangesien dit juis vroulike sprekers is wat as opvoeders jong taalgebruikertjies kan beïnvloed. "Perhaps women and men adopt certain styles of talking as part of the process of demonstrating to the world what their gender is" (Wareing 1999:80). Dit is waarom 'n mens die sigbare verskille in die spraak van mans en vrouens eerder moet interpreteer as genderverskille en nie noodwendig gedragsverskille nie.

Daar is wetenskaplikes wat glo dat fonologiese veranderinge nie so 'n oorweldigende proses is soos wat Labov beweer nie, maar dat dit eerder 'n tydsame insypeling of diffusie van spraakklanke vanuit naburige dialekte is. Wanneer taalverandering voorkom in die vorm van leksikale diffusie, is dit nie noodwendig as gevolg van fonetiese nuanses nie. Die verandering vind eerder plaas as 'n geleidelike verspreiding van die naburige invloede deur die leksikon en die verskillende sosiale groepe binne 'n gemeenskap. Suzanne Romaine (soos deur Bright 1997:90 aangehaal) is van mening dat historiese tekste nie misgekyk moet word binne ons filologiese studies nie. Volgens haar is dit belangriker om taal en sy variante te verstaan eerder as om die veranderinge te voorspel aan die hand van onweerlegbare reëls. Volgens Carstens (2003:296) is dit nie maklik om sulke norme (onweerlegbare reëls) te bepaal nie, as gevolg van die groot variasie wat 'n taal vertoon ten opsigte van uitspraak.

Om dan nou genoemde variante van ons taal beter te verstaan, gaan daar gekyk word na die tweede genoemde fenomeen wat die sosiolinguistiek ondersoek, naamlik variasie. Die aspek van

taalverandering as 'n sosiolinguistiese fenomeen word later in hoofstuk 6 verder bespreek wanneer daar gekyk word na die invloed daarvan op Standaardafrikaans.

2.2.2 Variasie

Du Plessis (1995:13) definieer variasie soos volg: “Variasie is die verskynsel dat taal daarvoor voorsiening maak dat dieselfde ding op meer as een manier gesê kan word. 'n Linguistiese item – dit is 'n klank, morfeem, woord of sin – het nie net een moontlike vorm in 'n bepaalde taal nie. So vertoon die klank [r] in Afrikaans variasie in die sin dat dit ook as bry-r [R] uitgespreek kan word sonder dat dit 'n ander betekenis tot gevolg het.”

Taal is varieerbaar op verskeie strukturele vlakke – fonologies, morfologies en sintakties. Die kwantitatiewe paradigma verken die reëlmatigheid in linguistiese variasie deur die eksterne dimensies tot taal te ondersoek. Hierdie dimensies is meestal sosiaal van aard, alhoewel daar twee natuurlike dimensies by variasie betrokke is, naamlik tyd en ruimte. Die variasie van taal binne 'n ruimte handel oor die onderwerp van linguistiese geografie wat tradisionele dialektologie insluit. Die tydsaspek in taalvariasie het met die historiese linguistiek te doen. Ten spyte van beide bogenoemde dimensies was die sosiale variasie van taal die eerste om kwantitatief ondersoek te word.

Volgens Mouton en Marais (1992:164) kies die kwantitatiewe navorser konsepte wat slegs een betekenis het. Die kwantitatiewe navorser is ook daarvoor verantwoordelik om 'n “eksplisiete operasionele definisie” vir genoemde konsepte daar te stel. Milroy & Milroy (1997:48) wys daarop dat die stappe wat navorsers volg tydens 'n kwantitatiewe sosiale ondersoek begin by die seleksie van 'n veranderlike voorval, asook kwantifiserende voorvalle van variante teenwoordig in die spraak van verskillende sprekers en groepe. Hierdie vorm van kwantifisering verteenwoordig 'n verbetering op die tegnieke van ondersoek, omdat dit navorsers in staat stel om akkurate uitlatings te maak aangaande die verskille tussen groepe se taalgebruik binne 'n bepaalde gemeenskap. Voorheen het die vrees ontstaan dat sulke uitlatings sekere groepe kan kategoriseer of stereotipeer, omdat die afleiding gemaak kon word dat dit byvoorbeeld net tieners is wat sleng gebruik of net laer middelklas sprekers is wat 'n minder formele

Niestandaardafrikaans gebruik. Die navorsingsparadigma wat hierdie sosiale patrone ondersoek, word die kwantitatiewe paradigma genoem (Milroy & Milroy 1997:49).

Die belangrikste voordeel van kwantifisering is dat dit navorsing metodologies gemaak het en nie teoreties nie. Die kwantitatiewe metodes van navorsing het sosiolinguïste in staat gestel om sosiaal gegronde verklarings te gee vir die aspekte rakende variasie in tyd, ruimte en die sosiale ruimte. Sulke verklarings is moontlik gemaak deur 'n korrelasie te vind tussen die variasie in taal met die variasie in 'n gemeenskap en die situasie-verwante inhoud van taal. Ten einde die kovariasie tussen die linguïstiek en sosiale kategorieë te demonstreer, is dit nodig om na bepaalde spreker-gerigte variante te kyk soos geslag en ouderdom (Milroy & Milroy 1997:50).

Geslag – Wareing (1999:66) onderskei soos volg tussen gender en geslag: Geslag is die biologiese eienskap wat 'n mens onderskei as manlik of vroulik. Gender is die eiesoortige sosiale kenmerke wat manlik en vroulik van mekaar onderskei soos taal, kleredrag, ens. Seksistiese taal stel mans en vrouens as ongelyk voor, asof een geslag volkome mens is, meer kompleks en met meer regte. Seksistiese taal stel soms geslagte, veral vrouens, negatief voor as stereotipes. Oor die algemeen gesien, beklee mans steeds die hoër poste soos politici, dokters, professors, ens. Mans het ook meer fisieke krag wat alles daartoe bydra dat vrouens gesien word as die minderwaardige geslag. Cameron (1989:6) het twee moontlike redes uit die negentiende eeu aangehaal waarom vrouens as die minderwaardige geslag gesien word: 1) Vrouens het geen burgerregte gehad nie, omdat hulle kwansuis nie oor die nodige redeneringsvermoë beskik het nie ('n kinderlike kognitiewe agterstand); 2) Selfs so laat as 1873 is daar nog geglo dat 'n opvoeding vroue steriel maak.

Volgens Wareing (1999:75) is daar wel bewyse dat mans en vrouens se wyse van spraak verskil. Hy beweer ook dat vrouens soms gestereotipeer word as die geslag wat die meeste praat met etikette soos *skinder, klets, kekkel, kerm, kla, neul*, ens. Navorsing het egter getoon dat mans meer praat as vrouens. Downes (1998:204) wys ook daarop dat vroulike sprekers van 'n uitspraak gebruik maak wat meer standaard is as dié van manlik sprekers. Hierdie verskil word veroorsaak deur vroulike sprekers se bewustheid van prestige wat versterk word deur

normatiewe druk vanaf hoër ordes. Daar is ook verskille in spraak op fonologiese en sintaktiese vlakke aangetoon. Die volgende verskille word kortliks deur Wareing (1999:76-77) uitgelig:

- In 'n geselskap waar gemengde geslagte teenwoordig is, neem mans soms tot soveel as dubbel die tyd van vrouens in beslag vir spraak.
- Mans val vrouens baie meer in die rede as wat hulle ander mans in die rede sal val. Dit impliseer dat mans dink dat hulle meer regte het as vrouens. Vroulike sprekers kan ook makliker in 'n gesprek oorvleuel, sodat daar meer as een spreker gelyktydig aan 'n gesprek kan deelneem, sonder die vrees vir onderbreking.
- Vrouens hou ook daarvan om ekstra terme in sinne by te voeg wat sekerheid of definitiwiteit verbloem, byvoorbeeld “ek **dink** ek sal **dalk** nou **maar** moet gaan leer” teenoor “ek moet nou gaan leer”. Moontlike redes wat Wareing (1999:77) aanvoer vir hierdie invoegings is dat vrouens hulle minderwaardig voel binne manlike geselskap of dat vroulike sprekers konflik wil vermy.
- Mans en vrouens se onderwerpe van bespreking verskil ook. Vrouens bespreek graag persoonlike onderwerpe soos familie, vriende, emosies, ens. Daarteenoor gesels mans eerder oor onpersoonlike onderwerpe soos motors, sport, tegniese inligting, ens. Dit dui moontlik daarop dat vroulike sprekers meer ingestel is op hulle verhouding met mede-gespreksgenote, terwyl mans meer gefokus is op die oordra van inligting.
- Coates (1989:105) wys op nog 'n moontlike verskil tussen die spraak van mans en vrouens. Sy het gevind dat vrouens baie meer van minimale ondersteunende reaksies gebruik maak om aan te toon dat hulle die gesprek volg. Voorbeelde hiervan is deurlopende reaksies soos, *regtig?*, *ja?*, *mm*, *sjoe*, ens. Selfs net 'n kopknik word soms gebruik.

Ouderdom –Wareing (1999:66) sien ouderdom, net soos geslag, professie en sosiale stand, as 'n oorsaak van variasie in die taal. Die ouderdom van 'n gespreksgenoot bepaal die wyse waarop taal gebruik word. Verder is ouderdomsgerigte taalgebruik ook duidelik waarneembaar.

Dit is deur middel van taal dat waardes en norme van een lid van 'n gemeenskap na 'n ander oorgedra word en van een geslag na 'n volgende.

'n Gemeenskap gebruik ouderdom as 'n sosiale kategorie ten einde pligte, regte en voorregte te bepaal. Ouderdom bepaal of 'n persoon skoolgaande mag wees, mag trou, alkohol mag gebruik of mag stem, pensioen kry, ens.

Ook op grammatiese vlak word die besondere fokus op ouderdom deur middel van sinsposisie aangedui. In beide Afrikaans en Engels is daar 'n sterk voorkeur om die adjektief wat die meeste klem dra of die beskrywendste is, naaste aan die naamwoord te skryf. Let op die volgende:

- die intelligente **ou** vrou
- die aantreklike **jong** meisie
- die vriendelike **middeljarige** man.

Hierdie voorbeelde toon aan watter eienskap die samelewing as die belangrikste beskou: ouderdom of voorkoms en deugde? Vanuit bogenoemde is dit duidelik dat ouderdom die belangrikste eienskap is wat individue karakteriseer, aangesien *intelligente*, *aantreklike* en *vriendelike* nie so naby aan die naamwoord geplaas is nie, terwyl *ou*, *tiener* en *middeljarige* (almal adjektiewe wat na ouderdom verwys) direk naas die naamwoord geplaas is.

Sekere adjektiewe pas net by 'n spesifieke ouderdomsgroep byvoorbeeld *wys*, *trots*, *waardig*, *teer* ens. by die ouer geslag en *lewendig*, *oulik*, *raserig*, ens. by kinders, terwyl woorde soos *rebels*, *eiewys*, *liggeraak*, ens. 'n goeie beskrywing van tieners sal vorm. Tog is daar adjektiewe wat vir alle ouderdomsgroepe gebruik kan word: *hardkoppig*, *onverantwoordelik*, *dwaas*, ens. (Wareing 1999:75).

Dit is duidelik dat ouderdom 'n belangrike kulturele kategorie vul en dat dit 'n merker van identiteit is (Hierdie merkers van identiteit word later in 'n volgende fenomeen bespreek). Dit veroorsaak ook interessante variasie in die taal binne die betrokke gemeenskap. Die wyse waarop

daar met kinders, tieners en bejaardes gepraat word, reflekteer die rol wat hierdie groepe in die samelewing vervul en hoe hulle behandel word (Wareing 1999:80).

Daar kan nie van die veronderstelling uitgegaan word dat die sprekers van 'n gemeenskap almal dieselfde spraakstyl in 'n sekere situasie gebruik nie. Daar bestaan nie so iets soos 'n ware uniforme taalvariasie wat 'n bepaalde gemeenskap kenmerk nie. Volgens Labov is 'n taalgemeenskap 'n area waarin die sprekers ooreenstemming bereik rondom die sosiale belang van die betrokke variante asook die inkorporasie van spraakverskille in die taalgebruik. Die doel van hierdie tipe studies is om die oorsprong van linguistiese veranderinge na te speur, aangesien dit duidelik is dat die veranderlike aspek nie in taal lê nie, maar dat dit ontstaan vanuit die handeling van die spreker en dan oor beweeg na die linguistiese sisteem (Milroy & Milroy 1997:51).

Terwyl die sosiolinguistiek alle aspekte van taalvariasie bestudeer, vorm die sosiofonologie daardie aspek van die dissipline wat die verskille in uitspraak ondersoek wat sosiologies betekenisvol is. Hierdie verskille is nie net deel van die idiolek van 'n enkele spreker nie, dit word ook gedeel met ander individue of groepe. Op hierdie wyse verkeer die spreker voortdurend in wisselwerking met ander kenmerke van die sosiale dialek in sy gesproke vorm soos onderskeidende grammatiese vorme, leksis en die idioom. Daar word algemeen onder linguiste aanvaar dat gesproke taal meer varieerbaar is as geskrewe taal en dat die variasie in gesproke taal aangehelp word deur a) die omgewing, b) verskillende sosiale groepe en c) die bepaalde gespreksituasies (Honey 1997:92). Carstens (2003:3) wys daarop dat almal wat taal gebruik in 'n mindere of meerdere mate norme nodig het wanneer sinvolle kommunikasie geskied. Volgens Carstens (2003:3) het Combrink *duidelikheid* as die belangrikste norm vir kommunikasie uitgewys.

Tussen die tydperke 1400 tot 1800 het daar 'n behoefte in Wes-Europa ontstaan om gesproke, sowel as geskrewe taal te standaardiseer (Die begrip *standaardtaal* word in hoofstuk 6 bespreek). Die belangrikste bydraes in hierdie geval was eerstens die verskyning van 'n geskrewe kultuur en daarna die opkoms van 'n nasionale status wat met massa-opvoedingsisteme gepaard gegaan het. Dit het die blootstelling tot massa-media van die geskrewe taal vergemaklik en later dan ook van

die gesproke taal. Hierdie standaardiseringsproses is meegehelp deur toenemende geografiese en sosiale mobiliteit wat op hul beurt weer verbind kan word met industrialisasie en verstedeliking. Die geskrewe taal was dan ook die eerste om gestandaardiseer te word terwyl gesproke taal aansienlik later gestandaardiseer is (Honey 1997:93). Op hierdie wyse het twee uitspraakvorme, naamlik die gemarkeerde en ongemarkeerde vorm ontstaan. Die vorm word ook met aksent geassosieer. Volgens Jones (1999:118) word hierdie aksente ook dialekte genoem. Daar bestaan twee tipes dialekte, dié wat streekgebonde is en dié wat klasgebonde is. Volgens Honey (1997:94) is die onderskeiding tussen gemarkeerde en ongemarkeerde dialekte as 'n aanduiding van sosiale status en aansien beskou. Die ongemarkeerde vorm word gewoonlik geassosieer met die hoofstroom sprekers soos dokters, onderwysers, sekretaresse, ens, terwyl die gemarkeerde vorm van die algemeen aanvaarde uitspraak geassosieer word met die hoëlui of koninklikes, die aristokrasie en sekere van die ouer weermagoffisiere en dosente.

Waarom klou sprekers vas aan bepaalde aksente terwyl die wêreld eintlik daarna streef om alle aksente te elimineer deur middel van die media en verbeterde opvoedingsgeleenthede? Daar is tot die besef gekom dat verskillende uitsprake verskillende waardesisteme enkodeer en dat individue deur middel van hulle aksent met 'n bepaalde waardesisteem identifiseer word en daardeur binne 'n samelewing erken word (Honey 1997:101).

Sommige van hierdie aspekte wat onder variasie bespreek is, word weer in hoofstuk 4 onder die loep geneem wanneer daar na tienertaal as 'n unieke register van Afrikaans gekyk word.

2.2.3 Merkers van identiteit

Een van die mees vanselfsprekende insigte waartoe die sosiolinguïste gekom het, is dat taal direk verbind kan word met die spreker se identiteit. Alhoewel persoonlike identiteit nie beskou moet word as 'n parallelle eweknie van variasie in taal nie, toon dit definitief net soveel dinamika. Persoonlike identiteit is 'n heterogeniese stel identiteite en name wat deur 'n individu opgeneem word of aan 'n individu toevertrou word. Persoonlike identiteit is 'n lewenslange proses wat voortdurend verander as gevolg van sosiale begrensings soos geskiedenis en ekonomie, sosiale

interaksie en selfs sosiale botsings. Die identifikasieproses kan dus gesien word as 'n psigologiese proses waardeur identiteit gevestig word (Tabouret-Keller 1997:316).

Die verbintenis tussen taal en identiteit is dikwels só sterk dat 'n enkele taalverskynsel die individu se verbintenis tot 'n bepaalde groep kan blootlê. Thornborrow (1999:136) beklemtoon ook die feit dat 'n individu slegs binne 'n groep of gemeenskap aanvaar word indien hy/sy ook die linguistiese gebruike van die groep of gemeenskap aanvaar. Hierdie linguistiese gebruike bestaan nie net uit die gebruik van dieselfde woorde nie, maar sluit ook die gebruik van 'n bepaalde aksent of kode in. Linguistiese gebruike word ook beheer deur die groep, eerder as die individu. Dit sluit aan by die gevolgtrekking wat Tabouret-Keller (1997:317) maak dat taalverskynsels die skakel is wat individuele en groeidentiteit verbind. Hierdie taalverskynsels dek die hele spektrum van taalgebruik vanaf die fonetiese eienskappe tot die leksikale eenhede, sintaktiese strukture en persoonlike naamgewing.

Thornborrow (1999:138) het ook die belangrikheid van naamgewing ondersoek en gevind dat name belangrike inligting dra oor 'n individu se identiteit. 'n Naam en van vestig die individu binne 'n bepaalde tyd en ruimte. Naamgewing maak ook die individu aanvaarbaar binne 'n bepaalde kultuur en religie wat 'n individuele identiteit sowel as 'n religieuse identiteit verskaf.

Nog 'n wyse waarop naamgewing gebruik word om 'n individu se identiteit binne 'n groep te bepaal, is die gebruik van aanspreekvorme en die wyse waarop sprekers aan mekaar voorgestel word. Fasold (1990:1) definieer aanspreekvorme soos volg: "Address forms are the words speakers use to designate the person they are talking to while they are talking to them. In most languages, there are two main kinds of address forms: names and second person pronouns". Hy wys ook daarop dat sprekers van 'n bepaalde aanspreekvorm gebruik maak ten einde hulle verhouding met die gespreksgenoot aan te dui, om hulle te identifiseer as behorende tot 'n bepaalde sosiale groep en om die situasie waarbinne die gesprek plaasvind, aan te dui. Bekendstellings kan simmetries geskied wanneer die betrokke individue tot dieselfde groep behoort of dieselfde status deel. In só 'n geval word daar van voorname gebruik gemaak byvoorbeeld: **Koos, dit is Sarie**. Asimmetriese bekendstelling vind plaas wanneer die betrokkenes nie tot dieselfde groep behoort nie of nie dieselfde status deel nie, byvoorbeeld: **Koos, ontmoet vir Advokaat Verhoef**. Sulke bekendstellings kan bepaal hoe die gesprek gaan

verloop. Die individu wat die sprekers bekendstel, verskaf terselfdertyd ook die inligting wat die gesprek gaan bepaal. Bogenoemde simmetriese bekendstelling sal byvoorbeeld 'n informele styl aanneem en oor informele aangeleenthede handel, terwyl die asimmetriese bekendstelling 'n formele styl sal aanneem met formele aangeleenthede as bespreking. Name kan egter ook probleme veroorsaak, veral wanneer hulle nie aanvaarbaar is binne die bepalings van 'n groep of gemeenskap nie. Kinders of selfs tieners kan mekaar beledigende byname noem as 'n tipiese toevlug (van 'n groep) om hulle dominansie oor ander (groepe) te beklemtoon. (Bynaamgewing word later meer volledig bespreek.)

Tabouret-Keller (1997:317-318) voer twee redes aan vir die noue verbintenis tussen taal en identiteit: menslike psigologie asook taal en identiteit se grondwetlike verbintenis. Wat die menslike psigologie betref, begin identifikasie alreeds by 'n moeder met haar pasgebore baba deur middel van voeding en opvoeding en die latere nabootsing van gedrag. Identifikasie vind ook plaas wanneer 'n individu bewustelik of onbewustelik 'n eienskap of 'n stel eienskappe vanuit iemand anders se gedrag aanneem. Daarom bied taal die grootste verskeidenheid en die maklikste aanneembare eienskappe vir die identifikasieproses. Wat die grondwetlike verbintenis tussen taal en identiteit betref, is dit belangrik om te onthou dat daar verskeie konsekwensies ter sprake is wanneer 'n taal met die dimensies van 'n instansie verbind word wat die mag het oor ander instansies of gebiede. Wanneer só 'n taal dan benoem word in ooreenstemming met 'n bepaalde standaardvorm, verkry dit 'n mate van outonomie.

Meertaligheid is 'n volgende aspek wat identifikasie deur middel van taal illustreer. (Hierdie aspek van taal word in hoofstuk 6 meer volledig bespreek.)

2.2.4 Meertaligheid

Die maklikste manier om meertaligheid te definieer, is om te sê dat meertaligheid die gebruik van meer as een taal binne 'n enkele gespreksituasie of gemeenskap is. Dit kan ook op die vaardigheid van 'n enkele spreker dui om meer as een taal te bemeester. Meertaligheid binne 'n bepaalde gemeenskap word veroorsaak deur verskeie faktore soos migrasie, kolonialisme, die afskaffing van internasionale grense en die vinnige verspreiding van internasionale tale. In

meertalige gemeenskappe waar dieselfde taal deur dieselfde sprekers gebruik word, verrig die alternatiewe tale 'n afsonderlike funksie. Só 'n meertalige situasie staan bekend as diglossie (Clyne 1997:301-302).

Diglossietale word dikwels beskryf as twee bestaande variëteite van 'n taal wat gelyktydig voorkom in 'n taalgemeenskap. Die domein van linguistiese gedrag is verdeel in die vorm van 'n komplementêre distribusie. Sulke domeine word gewoonlik geklassifiseer in die vorm van 'n hiërargie wat versprei vanaf die hoogste gewaardeerde variant tot die minste gewaardeerde variant. Hierdie domeine staan kortliks ook bekend as onderskeidelik die H en die L-domein (hoë en lae domein). Die H-domein is gewoonlik die meer formele variëteit van 'n taal wat gebruik word in opvoedkundige instansies, professionele praktyke en religieuse skrywe. Die L-domein is die informele gesproke variëteit wat gebruik word tydens groepinteraksie, telefoongesprekke, ens. (Schiffman 1997:206).

Ferguson (1996:27-33) het die volgende kenmerke van diglossie uitgelig:

- 1 *Funksie* - Dit beklemtoon die belangrikheid van die gebruik van die korrekte variëteit (H of L) binne 'n bepaalde situasie.
- 2 *Aansien* - In die meeste tale geniet H groter aansien as L, omdat H die taal van die letterkunde en geletterdheid is, terwyl L daarteenoor as onwaardig gesien word.
- 3 *Literêre oorsprong* - In die meeste tale is H die vorm wat in literatuur gebruik word, terwyl daar dikwels nie 'n geskrewe vorm van L bestaan nie.
- 4 *Verworwenheid* - L is die variëteit wat tuis as die moedertaal aangeleer word, terwyl H die variëteit is wat op formele vlak aangeleer moet word.
- 5 *Standaardisering* - H is streng gestandaardiseer. Daar bestaan 'n grammatika, woordeboek en gekanoniseerde teks. L is nie gestandaardiseer nie en daar bestaan nie 'n geskrewe grammatika nie.
- 6 *Stabiliteit* - Diglossies is grootliks onveranderlik en kan vir dekades en eeue bestaan. Daarteenoor kan L as 'n domein aanvaar word en selfs later 'n H vervang, maar H kan nie maklik vir L vervang nie.
- 7 *Grammatika* - H se grammatika is in alle opsigte baie meer kompleks as dié van L.

- 8 *Leksikon* - Leksikon is die enigste afdeling wat tog soms, gedeeltelik, gedeel word, maar oor die algemeen is daar duidelike verskille. H se woordeskat bevat byvoorbeeld woorde wat nie in L voorkom nie en omgekeerd.

Volgens Ferguson (1996:34) behoort 'n meertalige individu gewoonlik aan meer as een groep waar daar van verskillende tale gebruik gemaak word, of die individu behoort aan 'n groep waar daar van meer as een taal gebruik gemaak word. Wanneer die individu (of groep) dan nou 'n geskikte taal moet kies vir kommunikasie, word daar van die volgende oorwegings gebruik gemaak:

- 1 *Gespreksgenote* - Wanneer 'n meertalige spreker met 'n enkeltalige spreker in gesprek tree, sal hy die gepaste taal kies wat by sy gespreksgenoot aanklank vind. Só 'n keuse van 'n gepaste taal na gelang van die situasie word kodewisseling genoem. Die ouderdom van die gespreksgenoot speel ook 'n rol in die keuse van 'n taal.
- 2 *Die rol van verhoudings met ander* - Wanneer 'n spreker verskillende sosiale verhoudings het met die sprekers van ander tale, soos 'n Sotho vriend en 'n Engelse dosent, sal die rol van die verhouding ook die keuse van 'n taal bepaal.
- 3 *Domein* - Wanneer 'n gemeenskap meertalig is, is daar meestal sprake van verskillende domeine vir die verskillende tale, byvoorbeeld Afrikaans by die huis, Engels by die werk, Sotho in sosiale kringe en Portugees by die kerk.
- 4 *Onderwerp* - Hierdie afdeling sluit in 'n mate aan by die domein. Na gelang van die onderwerp van bespreking, sal die spreker sy taal wissel om hom die beste uit te druk. Wanneer 'n spreker oor sy werk gesels, sal hy waarskynlik in Engels vertel en as 'n godsdienstige onderwerp bespreek word, sal hy byvoorbeeld oorslaan na Portugees.
- 5 *Soort interaksie* - Die soort interaksie waarin die spreker hom bevind gaan bepaal watter taal hy gaan gebruik, omdat hy in 'n formele situasie, soos 'n voorlegging by die werk, eerder die taal van die publieke domein sal gebruik terwyl hy in 'n informele situasie, soos by die huis, eerder die taal van sy private domein gaan gebruik.
- 6 *Fatiese funksie* - Dit is die gebruik van 'n taal ten einde 'n bepaalde gevoelswaarde oor te dra, soos dramaties of vertroulik. 'n Ondergeskikte taal dien gewoonlik as 'n grensmerker. Wanneer 'n groep die sprekers is van die ondergeskikte taal, word hulle

soms gesien as die buite-groep *out group*. Tog kan hulle op hierdie wyse, deur die ondergeskikte taal te gebruik, die binne-groep *in group* heeltemal van hulle gesprekke uitsluit en sodoende verhoogde aansien verkry.

Uit bogenoemde metodes van meertalige taalkeuses, is dit duidelik dat kodewisseling 'n baie belangrike rol speel. Kodewisseling is die alternatiewe gebruik van twee of meer kodes binne 'n enkele gespreksituasie. Volgens Auer (1998:3) kan daar vanuit onlangse studies gesien word dat kodewisseling direk verband hou met lidmaatskap tot 'n groep binne 'n bepaalde meertalige spraakgemeenskap. Downes (1998:85) som dit soos volg op: "Speech communities have linguistic repertoires of varieties, each of which have a distinct social meaning. This meaning determines, and may have arisen from, the historical allocation of each variety to certain classes of situation within the society as a norm of behavior. In general, code-switching is predictable using such a framework. However, metaphorical and tactical code-switching also occurs which is not always predictable, but is always interpretable".

Kodewisseling is ook 'n aanduider van lidmaatskap tot 'n groep. Dit is ook bekend dat die intensionele wisseling van kodes binne 'n taal begrens word deur sintaktiese en morfosintaktiese oorwegings. Hiervolgens is dit duidelik dat die belangrikste aspekte rondom kodewisseling, sosiolinguisties en grammaties van aard is.

Die grootste gedeelte van die wêreld se taalgebruikers is meer- of tweetalig en kodewisseling is maar een van die uitkomstes van 'n spreker se gedrag binne 'n bepaalde gespreksituasie. Binne hierdie wye veld van meertaligheid, rig kodewisseling die vraag oor hoe die grense van 'n taal bepaal word en tot watter mate hulle deur die sprekers as deurdringbaar gesien word. Kodewisseling self kan nie gesien word as 'n historiese taal wat van geslag tot geslag oorgedra word nie. Kodewisseling ontwikkel wel norme en funksies en dra 'n groep se identiteit uit (Auer 1998:62).

Kodewisseling kom weer in hoofstuk 4 ter sprake by die bespreking van die taalgebruik in *Daar's vis in die punch*.

2.2.5 Relativisme

Die hele debat rondom linguistiese relativisme het reeds in 1757 ontstaan met die vraag of die mens se opinies of denke 'n invloed het op die wyse waarop taal gebruik word en of die mens se taal, daarteenoor, die mens se denke kan beïnvloed. Saussureaanse Strukturalisme was 'n bron van ondersoek wat die sterk mening gehuldig het dat die taalsisteem self verantwoordelik is vir die vorming van denke. In hierdie opsig is daar twee opponerende opinies wat na vore tree: 1) denke ontwikkel onafhanklik van taal; 2) denke word gevorm deur middel van taal. Sapir en Whorf was twee linguïste wat hierdie opinies baie goed verwoord het in 'n hipotese wat as die 'Sapir-Whorf-hipotese' bekend staan. Stubbs (1997:360) haal vir Whorf soos volg aan:

“We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do, largely because we are parties to an agreement to organize it in this way – an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of our language.”

Sapir en Whorf se hipotese was 'n denkstroom gedurende die jare 1940 en 1950. Hulle rassistiese sienings, dat bepaalde sosiale groepe verskillende kognitiewe vermoëns besit as gevolg van hulle verskille in taalgebruik, het meegebring dat hulle hipotese ná hierdie tydperk nie veel aandag geniet het nie (Stubbs 1997:361).

Beyleveld (1992:18-20) het die hipotese soos volg opgesom: Die Sapir-Whorf-hipotese verteenwoordig 'n kombinasie van linguistiese determinisme en linguistiese relativisme. Volgens hulle **sterk deterministiese siening** kan die mens die werklikheid sien, hoor en beleef na aanleiding van die onderskeidende kategorieë wat hy in sy taal geënkodeer het. Dit sluit grotendeels aan by wat reeds gesê is dat Whorf geglo het die mens se werklikheid is onbewustelik gebou op die taalgewoontes van 'n bepaalde groep mense

Die Sapir-Whorf-hipotese se **swak deterministiese siening** wou aanvaar dat die mens se denkprosesse nie noodwendig bepaal en beheer word deur taal nie, maar dat taal wel in 'n mate die mens se geheue, persepsie en gedagtes beïnvloed. Hiervolgens sou Sapir en Whorf se

deterministiese siening inhou dat die linguisties gedefinieerde konseptuele kategorieë van 'n taal wel 'n beperkende uitwerking op die mens se kognitiewe denke het.

'n Unieke fisiese en sosiale omgewing gee daartoe aanleiding dat onderskeidende kategorieë wat in 'n bepaalde taalsisteem geënkodeer is eintlik uniek is aan daardie sisteem en dat dit nie vergelykbaar is met ander sisteme nie. Dit is wat die Sapir-Whorf-hipotese se **sterk relativistiese siening** beweer. Die **swak relativistiese weergawe** van die hipotese is dit weer eens dat alle taalgebruikers fundamenteel oor dieselfde konseptuele raamwerk beskik ten opsigte van diepliggende konsepte soos tyd, ruimte, getal, ens.

Soos reeds genome, het hierdie hipotese na 1950 nie veel aandag geniet nie. Wardhaugh (1998:221-222) het verskeie punte uitgelig as kritiek teen die hipotese, naamlik dat:

- die hipotese misleidende eienskappe vertoon ten opsigte van vertaalde woorde. Die vertalings kan soms te direk wees en sodoende die woord se betekenis beïnvloed.
- hierdie letterlike vertalings soms misleidend kan wees by veral metaforiese uitdrukkings soos: *I see what you mean*. Wanneer hierdie uitdrukking direk na Afrikaans vertaal word, verander die betekenis: *ek sien wat jy bedoel* in plaas van *ek verstaan wat jy bedoel*.
- sekere pogings misluk het om sekere taalstrukture te vergelyk met sosiale groepe. Die probleem was om die taal te karakteriseer volgens 'n vaste struktuur. Dit word betwyfel of daar enige verwantskap tussen verskillende vorme van die taalstruktuur bestaan.
- daar nie noodwendig enige verband is tussen taal en kultuur of tussen taal en ras nie. Sprekers van verskillende kulture vertoon soms ooreenkomste in hulle taaleienskappe terwyl sprekers van verskillende tale ooreenkomste op kulturele vlak vertoon. Daarom is 'n taal nie noodwendig tekenend van die gevorderdheid van 'n kultuur nie.
- dit nie onmoontlik is om 'n bepaalde beskrywing te maak in 'n spesifieke taal as daar nie oor die nodige taalkennis beskik word nie. Enige spreker van enige taal kan 'n omskrywing gee van enige onbekende uitdrukking indien hy oor die nodige vaardigheid beskik.

Ook Stubbs (1997:365) is van mening dat Sapir en Whorf se hipotese onaanvaarbaar is indien hulle daardeur wil beweer dat taal 'n homogene en statiese verskynsel is. Hy beweer dat alle tale intern van mekaar varieer en dat hulle onderhewig aan historiese verandering en beïnvloeding is en bowendien hulle op verskeie maniere 'gebruik' kan word. Vier gebiede is aangewys wat hierdie eienskappe van taal prakties uitlig:

1. *Rassisme* – Die leksikale keuse wat elke individu of goep of selfs die media uitoeven om mense of situasies te beskryf kan soms ernstige politieke konnotasies teweegbring, soos byvoorbeeld in: “*Koos is 'n regte domkop / Koos is 'n regte idioot!*” Die woord idioot dra 'n baie sterker negatiewe konnotasie as domkop. In 'n soortgelyke geval kan daar na 'n groep mense verwys word as *vryheidsvegters* of *terroriste*. Veral in Suid-Afrika met sy ryk kulturele diversiteit word daar van verskeie rassistiese benamings gebruik gemaak om rassesuperioriteit te beklemtoon (Stubbs 1997:365).
2. *Regstaal* – Leksikale keuses vorm 'n verwysingsraamwerk met 'n eie interne logika en kan sodoende 'n bepaalde persepsie of geheue beïnvloed. Daar vind altyd 'n kategorieverskuiwing plaas wanneer daar beweeg word vanaf spraakpatrone tot denkpatrone. Die wyse waarop 'n saak in 'n hof byvoorbeeld leksikaal omskryf word, kan die jurie se interpretasie beïnvloed. In Amerika is 'n dokter aangekla van moord, omdat hy 'n aborsie op 'n baie laat stadium uitgevoer het. Die dokter se advokaat het sy professionaliteit verdedig deur woorde te gebruik soos fetus, aborsie en terminasie, terwyl hy simpatie vir die ongebore baba probeer vermy het deur nooit na die fetus te verwys as 'n mens, 'n baba of selfs 'n seuntjie nie (Stubbs 1997:366-367).
3. *Wetenskaplike taal* – Die taal van die wetenskap voorsien 'n gebied waar konseptuele denke en sintaksis feitlik saam ontwikkel het en waar sulke ontwikkelings onderhewig is aan empiriese analises. 'n Ondersoek na die leksikale keuses van die wetenskaplike het ontdek dat wetenskaplike taal: 1) onderhewig is aan evolusie, sodat dit voortdurend nuwe informasie kan akkumuleer; 2) funksioneel is, omdat dit voortdurend 'n kognitiewe verklaring soek vir die naamwoordelike styl van die wetenskap; 3) probabilisties van aard is, omdat dit glo in die verhouding tussen taalvermoë en taalgebruik en laastens; 4) ook gebaseer is op teksanalises. Wetenskaplike taal beklemtoon ook die kognitiewe waarde

van die geskrewe taal, omdat 'n geskrewe taal nie net die neerskryf van die gesproke weergawe behels nie. Dit vereis ook 'n bepaalde denkwysie deur middel van logiese redenering (Stubbs 1997:369-370).

4. *Seksisme* – Seksistiese taalgebruik maak van leksikale en grammatiese bronne gebruik om die wêreld voor te stel vanuit 'n manlike oogpunt. Feministiese bewegings het hierdie wyse van taalgebruik probeer verander. Vir hulle is taal nie net 'n refleksie van die gemeenskap nie, dit is self deel van die gemeenskap en 'n taalverandering dui ook op 'n sosiale verandering (Stubbs 1997:370). In Afrikaans bestaan daar verskeie vorme van ongeslagtelike aanduiders soos *hulle*, *enigiemand*, *niemand*, *ons*, ens. Soms word titels gebruik om mans en vrouens van mekaar te onderskei soos *mnr.* en *mev.* Duidelik gemarkeerde vorme van beroepe maak dit ook duidelik watter beroep deur watter geslag beoefen word:

verpleegster, kelnerin, sekretaresse - vroulik
bouer, aktuaris, renjaer – manlik.

Volgens Singh (1999:27) het Sapir egter self gesê dat soos ons bewuswording toeneem “we must learn to fight the implications of language”, met ander woorde ons moet taal en die manier waarop dit gebruik word, bevraagteken.

Slot

In hierdie hoofstuk is daar gekyk na die sosiale en kulturele aspekte of sosiolinguistiese fenomene wat taal beïnvloed. Die vyf belangrikste fenomene wat bespreek is (taalverandering, taalvariasie, merkers van identiteit, meertaligheid en relativisme) kom later in die studie weer na vore wanneer die register tienertaal ondersoek word.

Taalverandering verwys na die heterogeniteit van 'n homogene taal. Dit beteken dat daar voortdurend aanpassings en verandering binne 'n homogene taal plaasvind deurdat 'n groot hoeveelheid sprekers 'n bepaalde verandering inisieer en met verloop van tyd verander alle aspekte van die taal in die geïnisieerde rigting. Daar kan mikro- en makrolinguistiese

veranderinge plaasvind deur middel van verskeie faktore soos vereenvoudiging, uitspraak, leksikale diffusies, ens.

Variasie as 'n sosiolinguistiese fenomeen hou verband met die feit dat een item binne 'n taal verskeie vorme aanneem. Hierdie verskille is sigbaar op fonologiese, morfologiese en sintaktiese vlak en word veroorsaak deur faktore soos geslagsverskille en ouderdomsverskille.

In hierdie hoofstuk is ook 'n opsomming gegee van die belangrikste merkers wat bydra tot die vorming van 'n bepaalde taalidentiteit. 'n Taalidentiteit word gevorm deur die individu se identifikasie met 'n bepaalde sosiale groep. Ook die wyse waarop aanspreekvorme gebruik word, is 'n bydraende faktor tot die bepaling van 'n identiteit.

Nog 'n belangrike fenomeen in hierdie hoofstuk is die aspek van meertaligheid of diglossie. Diglossie het te make met die gelyktydige gebruik van twee bestaande variëteite binne 'n taalgemeenskap. Ferguson se kenmerke van diglossie is op bladsy 15-16 duidelik uiteen gesit, asook die metodes wat hy uitgewys het waarop 'n individu 'n keuse moet maak ten opsigte van 'n geskikte taal binne 'n meertalige gemeenskap.

As 'n laaste fenomeen is relativisme bespreek waarin die Sapir-Whorf-hipotese bespreek is.

Al vyf bogenoemde fenomene speel 'n rol tydens die vorming van tieners se kenmerkende taalgebruik wat as 'n registervariëteit van Afrikaans gesien word. Tydens die tienerstadium is die konstrueer van 'n identiteit een van die belangrikste kenmerke van hierdie lewensfase. Die taalregister is een van die wyses waarop identiteit bevestig word.

In die hoofstuk wat volg, word die psigo-sosiale eienskappe van tieners bespreek. Hoe lyk die tieners van vandag en hoe word hulle beïnvloed deur hulle omgewing? Daar word ook kortliks gekyk na die eienskappe van 'n registervariëteit waarvan tienertaal 'n voorbeeld is.

HOOFTUK 3

DIE TIENER

Doelstellings

Tienerskap is 'n fase in die mens se lewe wat nie ongehinderd verloop nie. Die doel van hierdie hoofstuk is om ondersoek in te stel na al die aspekte van 'n tiener se ontwikkeling tot en met volwassenheid. Van hierdie aspekte waardeur die tiener ontwikkel sluit in: liggaamlike rypwording, emosionele ontluiking en bowenal die eksperimentering en konfrontering met verskeie lewenservaringe. Tieners is streng gesteld op invloede van buite, veral vriende. Ten einde as mens aanvaarbaar te voel, moet hulle deur een of ander groep aanvaar word. Hierdie groepe verskil in sosiale, ekonomiese en kulturele aansien. Die tienerstadium word gekenmerk deur emosionele wroeginge en die bevraagtekening van verskeie wêreldbeskouinge soos godsdiens en die sin van die lewe. Tieners sal selde die raad van volwassenes volg en voel dat hulle self die gang van die lewe wil ervaar en ondersoek.

In hierdie hoofstuk word 'n oorsig gegee van die tipiese kenmerke van die tienerfase. Waarna streef hulle tydens groeppvorming? Hoekom vorm hulle groepe en wat is die voordele daaraan verbonde? Die doel van hierdie oorsig is om te kyk hoe 'n bepaalde tienerregister binne 'n groep gevorm word en hoekom hulle van so 'n eiesoortige vernekulêr (omgangstaal word in hoofstuk 6 bespreek) gebruik maak. Hierdie vernekulêr van tieners is net nog 'n vorm van sosiale interaksie; tog is die taalgebruik van 'n tiener bepalend vir die groep waarbinne hy/sy sosialiseer. Taalgebruikspatrone word dus gesien as een van die belangrikste merkers van bepaalde sosiale groepe, in hierdie geval van tieners.

Vervolgens word daar gekyk na die sosiale en linguistiese kenmerke van tieners of adolessente.

3.1 Psigo-sosiale aspekte van die tienerstadium

“After all, what is an adolescent? An adolescent is a human being on a journey in that great, amorphous sea called adolescence” (Holland 1980:33). Tienerskap of adolessensie is ’n ontwikkelings stadium wat voorkom tussen die kinderjare en volwassenheid. Na gelang van individuele of kultuurverskille neem adolessensie ’n aanvang tussen die ouderdomme 11 tot 13 jaar en dit eindig tussen die ouderdomme 17 tot 21 jaar. Hierdie stadium kan gekenmerk word deur gevoelens van uitsluiting, omdat tieners nie meer kinders is nie, maar ook nog nie volwassenes nie. Dit veroorsaak soms teenreaksies wat as rebelsheid afgemaak word. Snyman (1987:69) noem hierdie stadium ’n ryppwordingsproses wat moet lei na die mens as kultuurwese.

Sebald (1984:2) is van mening dat adolessente-gedrag normatief geraak het en dat daar van adolessente verwag word om stormagtig en rebels te wees, ten einde as ’n unieke subkultuur gekarakteriseer te word. Louw (1990:394-395) het ’n paar tipiese kenmerke van tieners uitgelig wat bepaald as negatief of positief geïnterpreteer kan word:

- In vergelyking met die volwassene word die adolessent beskryf as meer ankerloos, emosioneel ontwig, seksueel promisku, minder idealisties en meer krities ten opsigte van morele waardes. Hulle is dus “ontkoppel” van die volwasse generasie.
- In teenstelling hiermee word die adolessent beskryf as beter ingelig en slimmer as die vorige generasie. Hulle is ook volgens die beskrywing meer idealisties, eerliker, verdraagsamer, liefdevoller, verantwoordeliker, minder sentimenteel en minder promisku as wat volwassenes in hulle jeugjare was. Hulle kan dus min van hulle ouers leer en word gesien as die geslag wat die wêreld kan “red”.
- Die beskrywing van adolessensie as die waardevolste jare ten opsigte van liggaamlike aantreklikheid, entoesiasme, plesier, vitaliteit en aktiwiteit word die “Kultus van die Jeug” genoem. In samelewings soos byvoorbeeld dié van Amerikaners word hierdie beeld van die jeug beklemtoon en bepaal dit dikwels die tempo van lewe en sekere modes of neigings.

Volgens Malmquist (1985:20-21) is dit onmoontlik om tienerskap as 'n homogene fase te bespreek, omdat dit oor ± 10 jaar van die mens se lewe strek, waarbinne daar 'n amalgaam van ontwikkelings plaasvind. Hy verdeel die hele tydperk van adolessensie in drie stadia van ontwikkeling, naamlik pre-adolessensie, middel-adolessensie en laat-adolessensie.

Pre-adolessensie: Hierdie stadium gaan gepaard met die eerste psigologiese veranderinge, sowel as aanpassings in die hormonale funksionering van die tiener. Die pre-adolesente stadium neem 'n aanvang net nadat pubertyd betree is.

Middel-adolessensie word gekenmerk deur 'n minder gehegtheid aan groepe. Die tieners in hierdie stadium hang graag norme en ideologieë aan wat van dié van hulle ouers verskil.

Laat-adolessensie: Gedurende hierdie tydperk begin tieners al meer dink aan 'n toekoms met vaste verbintenisse in 'n beroep en dalk 'n liefdesverhouding.

Snyman (1987:68) vind die tiener se biologies-seksuele ontwikkeling wel belangrik, maar vanuit 'n sielkundige standpunt is die intellektueel-geestelike ontwikkeling nóg belangriker, omdat die mens 'n kultuurwese is.

3.1.1 Die ontwikkeling van seksualiteit, kognisie en identiteit

Sosiale aanvaarbaarheid en die vorming van 'n identiteit is die primêre doel wat die tiener nastreef. Die belangrikste ontwikkelingstaak wat hiertoe bydra, is die tiener se ontluikende seksualiteit. Seksuele houdings en gedrag word tydens die tienerjare aangeleer en daarom kan daar aanvaar word dat kulturele verskille 'n groot invloed daarop uitoefen (Louw 1990:407). Tieners word bewustelik of onbewustelik geleer om hulle seksuele gedrag te inhibeer, veral in Suid-Afrika waar blanke Afrikaners oorwegend konserwatiewe Westerse waardes aanhang (Louw 1990:408). In ons moderne leeftyd het die samelewing se norme en waardes egter historiese en sosiale veranderinge ondergaan en vandag se seksuele houdings en gedrag word gekenmerk deur groter openhartigheid en permissiwiteit met betrekking tot voorhuwelike geslagsgemeenskap, homoseksualiteit en buitehuwelike geslagsgemeenskap (Louw 1990:409).

Weens die tiener se kognitiewe ontwikkeling is die naam “dromer” aan hom besorg. Tieners bepeins en bevraagteken stellings wat nie noodwendig gekoppel is aan die konkrete nie. Tieners begin vrae vra oor religieuse begrippe soos die bestaan van God; wetenskaplike onderwerpe; eietydse strydvrae soos of die menslike ras homself sal vernietig; die wettigheid van aborsies; sosiale, politieke en persoonlike waardes; en die uniekheid van sy kenmerke en gevoelens (Louw 1990:418).

Die tiener se toenemende kognitiewe ontwikkeling stel hom in staat om ook die toenemende opvoedkundige eise waarmee hy gekonfronteer word, te kan hanteer. Volgens Cummings (1995:117) vergeet ouers en onderwysers soms dat die tiener se intellektuele ontwikkeling nie so vinnig plaasvind soos sy fisiese ontwikkeling nie, wat daartoe lei dat ouers en onderwysers soms van tieners verwag om soos volwassenes op te tree en te dink. Louw (1990:422) wys daarop dat hierdie gedrag van ouers hulle verhouding met hulle tiener soos volg beïnvloed:

- Tieners kom voor verskeie probleemsituasies te staan en dan verkies hulle om self besluite te neem, sonder die ouers se hulp en leiding.
- Tieners debatteer graag met hulle ouers en verwag redes vir alle besluite wat die ouers neem.
- Tieners idealiseer nie meer die ouers se sienings nie en vergelyk hulle waardes eerder met dié van ander ouers.
- Tieners weeg graag die moontlike teen die werklike op voordat ’n besluit geneem word en met hierdie uitkyk op die moontlike besef die tiener hoeveel sy ouers en waarskynlik die samelewing ook van die ideale afwyk.

Soos Cummings (1995:117) tereg gesê het: “However, teen logic tends to operate out of an idealistic view of the world; only as it becomes tempered by experience does it become the more practical logic of adult thought”.

Nog ’n eienskap van ’n tiener se kognitiewe ontwikkeling wat soms gekoppel word aan egosentrisme is die eienskap van verhoogde selfbewustheid. Cummings (1995:270) noem hierdie selfbewustheid van tieners “imaginary audience”. Hierdie eienskap spruit uit die tiener se

vermoë om te begin dink oor sy eie denke wat daartoe lei dat die tiener begin glo dat almal om hom/haar net so baie in hom/haar belangstel as hy-/syself. In hierdie geval voel dit vir die tiener asof hy/sy die hele tyd op 'n verhoog staan waar almal sy/haar gedrag dophou en bespreek. Hierdie sensitiwiteit oor wat ander van hom/haar dink, noem Sebald (1984:4) identiteitskrisis. “It refers to the dynamics of the search for an inner continuity that will match the external social conditions”. Hy reken dat sekere ontwikkelingsake die tieners se soeke na 'n identiteit kompliseer. Sebald (1984:4) haal vir Havighurst aan wanneer hy verskeie vaardighede uitlig wat 'n tiener moet bemeester ten einde die streng eise vir die ontwikkeling van 'n identiteit die hoof te bied:

- Die aanvaarding van 'n bepaalde fisieke voorkoms en die hantering van manlike of vroulike rolle.
- Sinvolle verhoudings met manlike en vroulike lede van dieselfde ouderdomsgroep.
- Emosionele onafhanklikheid van ouers en enige ander volwassene.
- Die verkryging van selfvertroue en ekonomiese onafhanklikheid.
- Die keuse van en die voorbereiding vir werk.
- Die ontwikkeling van intellektuele vaardighede ten einde die algemene verantwoordelikhede as volwassene in die samelewing te kan aanvaar.
- Die bemeestering van sosiaal aanvaarbare gedrag.
- Voorbereiding vir die huwelik en gesin.
- Die aankweek van waardes ten opsigte van 'n realistiese en wetenskaplike wêreldbeeld.

Grams (1980:18) het ook hierdie ontwikkelingsvaardighede uitgelig, maar hy wys daarop dat dit slegs “certain assumptions” is, omdat die invloede van buite, wat bydra tot hierdie ontwikkeling van die tiener, onbegrens is: “The onset of puberty makes a considerable difference in the life experience of the youngster, even though a substantial part of the difference results from the changing reactions of others, rather than from sudden essential changes in the self”.

3.1.2 Die ontwikkeling van 'n waardesisteem en sosiale rypwording

Dit is belangrik vir elke tiener om, ten spyte van die veranderende samelewing, 'n persoonlike waardesisteem te ontwikkel. Die tiener kan slegs 'n waardesisteem suksesvol ontwikkel indien hy ander individue as unieke persone met onafhanklike sienings aanvaar. Volgens Snyman (1987:68) is die tiener se gedurige nadenke oor en bemoeienis met die innerlike wêreld en die kristallisering van persoonlike waardes belangrik vir geestelike ontwikkeling. Dit is ook belangrik dat die tiener 'n goeie begrip van die self ontwikkel. Portuurgroepe speel 'n baie belangrike rol in die tiener se morele ontwikkeling. Malmquist (1985:407) definieer morele gedrag kortliks soos volg: "Moral behavior is commonly defined as a set of beliefs or values which a social group defines as good or bad." Volgens Louw (1990:427-428) kan interaksie tussen groeplede die volgende resultate tot gevolg hê:

- Met die hulp van 'n portuurgroep kan die tiener besef dat reëls nie daar is om in te perk nie, maar om doelwitte te stel ten einde behoeftes te bevredig. Wanneer tieners as deel van 'n groep funksioneer, word hulle toenemend aan volwassenes gelykgestel en verkry sodoende meer selfvertroue om oor die toepassing van reëls te besluit.
- Interaksie met ander groeplede stel die tiener in staat om suksesvol met ander individue saam te werk en tieners besef daardeur die waarde van die uitruilbaarheid van rolle.
- Tieners leer dat die lede van die groep verskillende sienings van die werklikheid het en dat dit aanvaarbaar is, omdat elke individu afsonderlike waardes handhaaf. Tieners verloor dus op hierdie wyse 'n groot mate van hulle egosentrisme, want ander se gevoelens en sienings word in ag geneem.

Malmquist (1985:407) het twee voordele uitgelig wat morele gedrag vir die tiener se ontwikkeling inhou:

- 1) Morele gedrag ondersteun – ontwikkelend en klinies – die tiener se vordering of sy stagnasie of enige afwykings vanaf die normale.
- 2) Morele gedrag dra ook positief by tot die wyse waarop sosialisering kan bydra tot morele ontwikkeling.

Tieners ontwikkel nie net kognitief en moreel nie, hulle moet ook sosiale rypheid bereik. Louw (1990:434-435) wys op die volgende omstandighede wat 'n invloed het op die tiener se sosiale rypwording:

- Verstedeliking en industrialisasie het veroorsaak dat die uitgebreide gesinstruktuur verklein is tot 'n kerngesin wat bestaan uit pa, ma en kind(ers). Werkende ouers en swak kommunikasie veroorsaak dat tieners nie meer weet wat in die ouers se beroepslewe aangaan nie en hulle beskik ook nie meer oor betroubare volwasse rolmodelle nie.
- Ouers word ook soms in hulle opvoedingstaak verwar deur teenstrydige hulp van ander ouers (soms met groot kultuurverskille), asook moderne of populêre tydskrifartikels. Verder speel toenemende egskeidingsyfers ook 'n belangrike rol.
- Die huidige gemoderniseerde groep volwassenes beleef tans 'n tydperk van verdeeldheid ten opsigte van status, politiek, persoonlike standaarde en moraliteit. Dit het alles daartoe bygedra dat die volwassenes hulle gesag oor tieners verloor het.
- Hierdie afname in gesag in die samelewing het egter individualisme laat toeneem. Tieners word aangemoedig om hulle persoonlike behoeftes te bevredig en om te werk vir dit wat hulle wil bereik. 'n Bepaalde status of beroep word nie meer oorgeërf nie.

Daar is alreeds melding gemaak van die rol wat portuurgroepe in die ontwikkeling van die tiener se waardesisteem speel. Portuurgroepe is een van die belangrikste invloede in die tiener se lewe.

Vervolgens word daar gekyk na verdere bydraes van die portuurgroep op 'n tiener se ontwikkeling.

3.2 Die invloed van portuurgroepe en ouers

Sebald (1984:3) noem dat tieners deur 'n stadium van “ambiguous role expectations” gaan. Hy reken dat die tiener soms met situasies gekonfronteer word waarin die tiener nie weet of daar van hom/haar verwag word om as 'n volwassene of as 'n kind op te tree nie. Hierdie verwarring veroorsaak dat tieners hulle tot portuurgroepe wend wat in dieselfde dilemma oor ouderdom is. Sulke konformering met portuurgroepe se standarde lei tot die vorming van 'n tienergenerasie wat van die groter gemeenskap vervreem raak.

Volgens Louw (1990:437) funksioneer tiener portuurgroepe totaal onafhanklik; hulle bepaal hulle eie norme en waardes wat ook as kriteria dien waarvolgens 'n tiener se status binne die groep bepaal word. Portuurgroepe vorm ook 'n mate van 'n verwysingsraamwerk waarbinne die tiener sy eie gedrag, probleme, behoeftes en doelwitte kan evalueer. 'n Tiener word makliker deur 'n groep aanvaar indien sy waardes en belangstellings met dié van die groep ooreenstem en wanneer die groep vanuit dieselfde sosio-ekonomiese omgewing kom (Louw 1990:441). Tieners is geneig om, soms onwetend, te konformeer met groepe wie se waardes en norme ooreenstem met dié van hulle ouers. Die portuurgroep is geneig om die tiener te beïnvloed ten opsigte van sake soos verhoudings en kleredrag, terwyl ouers hulle tieners beïnvloed ten opsigte van sake soos die basiese morele en sosiale waardes (Louw 1990:442).

3.2.1 Die rol van portuurgroepe

Hoe lyk die basiese struktuur van 'n tiener portuurgroep? Volgens Louw (1990:438) kan daar drie soorte portuurgroepe onder tieners onderskei word:

- *Klieks* – Dit is 'n klein en intieme groep met twee tot nege lede wat gewoonlik van dieselfde geslag is met dieselfde waardesistiem en belangstellings. Klieks

se lede is gewoonlik in dieselfde skool en is dieselfde ouderdom. Hulle aanvaar slegs nuwe lede tot die groep indien al die lede daarmee eens is.

- *Losgroepe* – Hierdie groepe is aansienlik groter, 20-30 lede, en uiteraard bestaan daar nie dieselfde intimiteit as in kliëks nie. Tog bied die losgroep 'n goeie raamwerk vir die vorming van heteroseksuele verhoudings.
- *Bendes* – Hulle ontstaan gewoonlik onder tieners wat uit gebroke huise kom waar armoede en swak ouerrolle aan die orde van die dag is. Hierdie groepe maak hulle gewoonlik skuldig aan misdadige gedrag; bendes word gewoonlik deur 'n pertinente leier gelei en die groep dra gewoonlik 'n naam. Lae intelligensie is kenmerkend van bendelede en hulle maak staat op liggaamlike en verbale aggressie om hulle posisie in die groep te behou.

Portuurgroep-konformering kan positiewe sowel as negatiewe invloed op tieners hê:

Positiewe invloed – 1) Tieners leer nuwe rolle aan.

- 2) Dit bied geleentheid vir kommunikasie.
- 3) Die groep is 'n goeie bron van seksvoorligting.
- 4) Dit bevorder emansipasie van die ouerhuis.
- 5) Tieners raak ontslae van emosionele spanning deur openhartig oor vrese en gevoelens te gesels.
- 6) Die groep bied sekuriteit en aanvaarding indien die ouerhuis dit nie bied nie.
- 7) Tieners ontwikkel 'n groepsidentiteit.
- 8) Die groep bied status en prestige.
- 9) Die groep ondersteun die tiener in die vorming van sy identiteit.
- 10) Die groep is 'n belangrike sosialiseringsagent.

Negatiewe invloed - 1) Portuurgroepe kan sosiale ontwikkeling belemmer.

- 2) Waardes en oordele kan nadelig beïnvloed word.
- 3) Individualiteit kan onderdruk word.
- 4) Lae sosio-ekonomiese status kan jaloesie veroorsaak.

- 5) Hoë sosio-ekonomiese status kan weer lei tot snobisme.
- 6) Indien die ouers nie 'n groep goedkeur nie, kan konflik ontstaan.
- 7) Waardes kan beklemtoon word wat nie vir die volwasse lewe geld nie.

(Louw 1990:440-442)

3.2.2 Die rol van ouers

Dit wil voorkom of ouers een van die grootste invloede uitoefen ten opsigte van kognitiewe, fisiese, psigiese en sosiale ontwikkeling. Malmquist (1985:3) het drie belangrike ouer-kind-invloede uitgelig wat bydra tot 'n tiener se algehele ontwikkeling:

- Kwantitatiewe interaksie in terme van die frekwensie waarmee kontak plaasvind asook die ooreenstemmende intensiteit waarmee dit plaasvind;
- kwalitatiewe faktore soos die wyse waarop al die lede van 'n gesin of familie onderling met mekaar verbind is;
- die geleentheid om bepaalde sosiale tegnieke binne en buite die gesin te toets en te evalueer.

Daar is alreeds gekyk na die wyse waarop geslagsverskille en identiteit 'n invloed uitoefen op die wyse waarop taal gebruik word. Vervolgens word daar gekyk na die wyse waarop tieners met 'n bepaalde geslag identifiseer ten einde 'n unieke identiteit te vorm.

3.3 Sosiale en geslagsrol-identifikasie

Geslagsrol-identifikasie is 'n komponent van die tiener se algemene identiteit en selfkonsep. Die tiener se identiteit is maar 'n klein deeltjie van 'n hele kompleks van interafhanklike opvattinge en begeertes. Sou geslagsrol as 'n standaard verwys na 'n abstrakte konsep wat 'n ideale man of vrou binne 'n bepaalde kultuur karakteriseer, dan sal geslagsrol-identifikasie verwys na die wyse

waarop 'n individu homself sien in terme van hierdie standaard. Malmquist (1985:206) glo egter dat daar probleme kan ontstaan tydens die identifisering van 'n individu se geslagsrol. Baie van die karakteristieke, gevoelens en persoonlike trekke wat 'n individu se siening van sy eie manlikheid of vroulikheid verteenwoordig, is nie altyd bewustelik nie. Dit kan soms 'n siening wees wat gebaseer is op die geloofwaardigheid van die betrokke kultuur se opvattinge. 'n Man mag homself as baie manlik sien binne sy eie kultuur, maar binne 'n ander kultuur sal hy nie noodwendig as manlik geoordeel word nie.

Waarom speel geslagsrol-identifikasie dan so 'n belangrike rol in die tiener se ontwikkeling? Malmquist (1985:207) hou drie redes voor:

- 1) vir die stabiliteit van deurlopende gedrag en
- 2) seksualiteit en die hantering van liefdesverhoudings.
- 3) Daar is selfs gevind dat geslagsrolidentifikasie die bemeestering van wiskundige onderskeidingsvermoë meebring.

Geslagsrolle is 'n algemene faktor wat tieners net soveel beïnvloed as volwassenes. Met die oog op 'n latere bespreking oor die verskil in die taalgebruik van manlike en vroulike sprekers, is dit nodig om te sien wat hierdie verskil veroorsaak het.

3.3.1 Die oorsaak van verskillende geslagsrolle

Volgens Malmquist (1985:193) is die belangrikste faktor wat die grootmaak van kinders beïnvloed die geslag van die kind en veral die ouer speel 'n kragtige rol hierin. Die onomkeerbaarheid van die wyse waarop die kind ontwikkel in terme van sy persepsie van homself as gevolg van die geslag aan hom toevertrou, verskaf aan die kind 'n mate van determinisme. Lueptow (1984:2-3) wys daarop dat die samelewing van mans en vrouens verwag om verskillende sosiale rolle te vervul, asook om verskillende vorme van gedrag en persoonlikheidseienskappe te openbaar. Geslagsrolle is die term wat vir dergelike verskille gebruik word. Geslagsroldifferensiasie kom die duidelikste na vore in 'n meer tradisionele sosiale struktuur waar geslag 'n belangrike rol speel in die toesê van verantwoordelikhede binne

'n gesin. As gevolg van die voortdurende veranderinge wat op politieke en sosiale gebied plaasvind, vind daar ook 'n verandering plaas in die rolle wat aan geslagte toegesê word.

Sosiale verandering is daardie verandering wat deur die hele gemeenskap as 'n geheel gemanifesteer word in die vorm van interpersoonlike verhoudings, persoonlike ervarings en oriëntasie. Na aanleiding hiervan is dit duidelik dat geslagsrolle binne hierdie veranderinge vervat is. Só byvoorbeeld beïnvloed die toenemende moderne vooruitgang beide mans en vrouens, terwyl die gedifferensieerde voordele wat inkomste, status en prestige meebring steeds op geslagsrolle reflekteer (Lueptow 1984:4).

Malmquist (1985:194) het verskeie aspekte geïdentifiseer wat 'n rol speel tydens die identifikasie met geslagsrolle. Hy het gevind dat verskillende kulture verskillende rolle aan geslagte toeken. So byvoorbeeld ontvang mans in die meeste kulture die take en beroepe wat fisies veeleisend en gevaarlik is. Daarteenoor ontvang vroue die take wat minder veeleisend en gevaarlik is as dié van mans. Malmquist (1985:195) is ook van mening dat die tiener se ontwikkelingskomponente 'n belangrike rol speel in die verwerping van geslagsrolle. Die verklaring van geslagsrolidentifikasie sluit nou aan by Malmquist (1985:199) se kognitiewe teorie. Hierdie teorie wys daarop dat kinders die woord *seun* of *dogter* hoor en dan, deur middel van nabootsing, die rolle aanneem soos wat hulle dit sien by volwassenes van dieselfde geslag. Op hierdie manier word kulturele stereotipes gevorm. Aan hierdie stereotipes word dan welbekende beginsels toegedien wat Malmquist (1985:197) lys as: straf en beloning, veralgemening, bemiddeling, nabootsing, plaasvervangende versterking en navolgenswaardige rolmodelle.

3.3.2 Veranderde geslagsrolle

Wat veroorsaak dan die verandering in geslagsrolle? Sebald (1984:47-48) het drie sigbare veranderinge in die rolle van geslagte, veral die vroulike geslag, uitgelig:

- Die eerste verandering wat die duidelikste sigbaar is, is dié van seksuele bevryding wat duideliker sigbaar was onder vroue as onder mans.

- Die tweede verandering (wat by die eerste aansluit) is die voorkeur van vroue om eerder saam te woon as om te trou. “One central relationship as an exclusive source of emotional support and social identity was both unrealistic and confining.” Sebald (1984:47)
- Nog ’n gebied waar verandering in geslagsrolle duidelik sigbaar is, is die vrou se kompetisie met die man. Vroeër het die gemeenskap oor die algemeen die vrou se intellek as ondergeskik aan dié van die man beskou, maar vandag beklee al meer vroue dieselfde beroepe as mans en is hulle in alle gebiede ewe kompetierend.

Volgens Lueptow (1984:11) is die mees algemeen aanvaarde oorsaak van verandering in geslagsrolle die kontemporêre sosiale kragte wat binne die algehele historiese konteks funksioneer. Hierdie kragte sluit strukturele verandering sowel as kollektiewe gedrag in waar laasgenoemde verantwoordelik is vir algemene aanvaarding of verwerping van tradisies (Lueptow 1984:13). Op ’n meer persoonlike vlak kom hierdie sosiale en historiese kragte na vore deur opvoeding en sosialisering (Lueptow 1984:14). Tieners verwerp hierdie sosiale en historiese kragte van hulle ouers ten einde ’n gevoel van individualiteit te verkry. Dit is hierdie strewe na individualiteit wat dan weer lei tot die ontstaan van ’n eiesoortige taalgebruik wat ‘tienesregister’ genoem word.

In die volgende afdeling (3.3) word daar gekyk na die eienskappe van ’n tinesregister.

3.4 Die tinesregister

Wat is ’n register en hoe verskil dit van ’n variëteit? ’n Register is ’n niestandaardvorm van Afrikaans. Ponelis (1998:9-11) verwys na register as ’n jargon waarvan verskillende groepe, byvoorbeeld tieners, gebruik maak. Hierdie register of jargon wyk gewoonlik af van die standaardtaal en is vir nielede van die groepe onverstaanbaar. Registers of groeptaal verwys onder andere na die gebruik van sleng, bendetaal, gesinstaal en die taal wat deur verskillende sosiale stande gebruik word. Volgens Ponelis (1998:10) is daar twee soorte registers: beknopte en volle registers.

- Beknopte registers is soos die naam sê: 'n ingekorte oordrag van boodskappe bv. koerantopskrifte, doktersvoorskrifte, woordeboekverklarings, ens.
- Onder 'n volle of uitgebreide register resorteer sosiolinguistiese registers soos sleng, dwelmterme, tegnologiese terme en kragwoorde. 'n Volle register kan inklusief of eksklusief funksioneer. Eksklusief dui daarop dat slegs die lede van die groep interaktief verkeer. Die inklusiewe gebruik van die register beteken dat buitestaanders ook ingesluit word.

Die uitgebreide register in *Daar's vis in die punch*, word in hoofstuk 4 volledig bespreek in terme van die gebruik van sleng, dwelmterme, tegnologiese terme en kragwoorde.

Bosch (1997:26-27) en Thornborrow (1999:136-137) het die volgende belangrike eienskappe van taalgebruik onder tieners uitgelig:

Alle mense is daaglik interaktief betrokke by mekaar. Hierdie kontak is meestal talig, daarom vervul taalgebruikspatrone belangrike sosialiseringsfunksies. Die taalgebruik van bv. 'n bepaalde groep tieners, vorm die raamwerk waarbinne die groep sosiaal interaktief verkeer. Taalgebruikspatrone is dus 'n belangrike merker van bepaalde groepe.

Tienertaal is 'n register wat verstaan kan word as die linguistiese verskynsels wat sistematies verband hou met verskillende sosiale groepe. Om met 'n groep te kan identifiseer, moet 'n tiener gewoonlik ook die groep se linguistiese gebruike aanvaar, nie net in die gebruik van woorde nie, maar ook in die wyse waarop die woorde gebruik word, byvoorbeeld na aanleiding van uitspraak en die korrekte gebruik binne konteks. Hierdie doelbewuste afwykende vorm van taalgebruik is die tieners se manier om hulle van volwassenes en ander groepe te onderskei.

Hierdie identifiserende wyse waarop taal gebruik word, vestig die tiener se eie identiteit binne die groep en bepaal ook die indrukke wat ander mense van die tiener kry. Nie net taalgebruik nie, maar ook sosiale kodes is belangrik vir die beeld wat uitgedra word ten einde deur 'n groep

aanvaar te word. Op hierdie wyse word 'n groepidentiteit, wat gevorm word deur die tiener se interaksie met ander voortdurend verander en aangepas.

Tienertaal vertoon bepaalde eienskappe in terme van: 1) die kommunikatiewe vaardighede van die tieners; 2) die wyse waarop taal deur hulle gebruik word om spesifieke situasies te identifiseer; 3) die wyse waarop taal gebruik word ten einde hulle sosiale milieu te manipuleer en hulle status in die omgewing te bepaal en 4) die kenmerkende wyse waarop woordeskat gebruik word.

Kombuis (2004) sien hierdie taal van tieners as 'n "oper, verbruikersvriendelike" taal wat "wonderlike geleenthede bied tot vernuwing". Brink (*Die Beeld*, 24.09.2003) sien hierdie taal van tieners ook as "vernuwing" wat verandering in ons taal meebring. Hierdie aspek van taalverandering word later in hoofstuk 6 bespreek.

Slot

In hierdie hoofstuk is daar gekyk na psigo-sosiale aspekte van die tienerstadium, groepvorming, die rol van groeptaal asook geslagsrolidentifikasie en -verandering tydens hierdie stadium. Dit is duidelik dat tieners bepaalde ooreenstemmende eienskappe vertoon tydens hierdie stadium tussen kindwees en volwasse-word. Daarom kan hierdie eienskappe gesien word as tiperend van tieners. Tieners vorm groepe ten einde 'n gevoel van gemeenskap en solidariteit te verkry. Groepvorming kan bepaalde voordele vir die tiener inhou, sowel as nadele wat die tiener se ontwikkeling kan belemmer. Groepe gee aan die tiener selfvertroue en 'n gevoel dat hy iewers behoort. Tog kan groepe ook die tiener van sy individualiteit beroof en hom verhinder om as 'n selfstandige en onafhanklike wese te ontwikkel.

Nog 'n tipiese eienskap van die tienerstadium is die wyse waarop hulle taal gebruik. Hierdie jargon of vernekulêr waarin tieners praat, is 'n weerspieëling van die psigo-sosiale eienskappe van tieners. Soos die bepaalde eienskappe van tieners slegs 'n stadium is wat weer ontgroeï word, net so is hulle taalgebruik ook 'n fase wat ontgroeï word. Om hierdie rede kan tienertaal

nie gesien word as 'n variëteit van Afrikaans nie, maar wel 'n register wat tot baie onlangs nog, net in die gesproke vorm aanvaarbaar was.

In die volgende hoofstuk word daar spesifiek na aanleiding van Nagtegaal se *Daar's vis in die punch* gekyk na die wyse waarop hierdie gesproke register in geskrewe vorm gebruik word,.

HOOFSTUK 4

'N BESPREKING VAN DIE TAALGEBRUIK IN *DAAR'S VIS IN DIE PUNCH*

Doelstellings

In hierdie hoofstuk word 'n beskrywing gegee van die taalgebruik soos dit in *Daar's vis in die punch* voorkom. Aandag word gegee aan die grammatikale en leksikale vlakke van die tienerregister in die boek, sowel as die voorkoms van Engels in hierdie register. Verder word die taalgebruik as spieël van die tiener se sosiale werklikheid (soos in hoofstuk 3 bespreek) voorgehou.

Die geslaagdheid al dan nie van die teks sal aan die einde van hoofstuk 5 bespreek word.

4.1 Inleiding

Wanneer 'n sosiolinguistiese ondersoek gedoen word, bestaan die ondersoek gewoonlik uit drie opeenvolgende stappe wat soos volg deur Du Plessis (1995:63) weergegee word:

- Dataversameling
- Dataverwerking en
- Data-interpretasie.

In hierdie ondersoek word van hierdie werkswyse afgewyk, omdat daar 'n seleksie uit die taalgebruik van *Daar's vis in die punch* gemaak word vir die ondersoek. Die direkte metode van dataversameling waarin bandopnames gebruik word, is hier dus nie van toepassing nie. Die motivering om die taalgebruik in hierdie teks as data te gebruik, is tweërlei van aard. Eerstens het die taalgebruik in die boek wye reaksie uitgelok, sowel positief as negatief. Tweedens is die boek deur 'n tiener geskryf en verteenwoordig sy 'n bepaalde sektor van die hedendaagse tieners in haar taalgebruik. Soos die skryfster self aan Kristie Crouse (2004) sê: “Vis in die punch is geskryf met baie doele. Grootliks omdat ek die lewe van 'n tiener goed ken. Genugtig, ek is self 'n tiener. Die belangrikste vir my in 'n boek is rou eerlikheid en dink toe dat die lewe van kinders vandag die ding is wat ek die beste ken. Ek wou dit ook skryf sodat ouers dit kan lees en sien hoe hulle kinders se koppe werk en meer insig kry in tieners se lewens in. Kinders wil ook boeke lees wat getrou is aan hulle eie lewens, boeke in 'n taal wat hulle baie goed ken”.

Tydens die ondersoek word die data op verskeie vlakke geanaliseer, naamlik: fonologies, morfologies, sintakties, semanties en op die leksikale vlak. Aangesien in hierdie ondersoek met geskrewe data gewerk word, word daar nie soveel aandag aan die fonologiese vlak gegee nie. Enkele voorbeelde kan egter aangehaal word waar die spelling van 'n woord 'n sekere uitspraak weergee, naamlik: “helemaal” [17] [120]. Die grammatiese en leksikale vlakke vorm die swaartepunt van die ondersoek. Verder word ook aangetoon hoe die taalgebruik in *Daar's vis in die punch* die leefwêreld van 'n bepaalde sektor van die hedendaagse tiener in die geglobaliseerde wêreld weerspieël.

In hierdie hoofstuk kom die volgende afdelings onder bespreking:

- die invloed van Engels;
- die taalgebruik as weerspieëling van 'n bepaalde sektor van die tiener se leefwêreld;
- steuringe in die taalgebruik van *Daar's vis in die punch*;
- sarkasme;

- name en benaminge;
- aanspreekvorme.

In hierdie hoofstuk word daar van bepaalde sleutels gebruik gemaak om voorbeelde, aanhalings en Engelse woorde aan te dui. Hierdie kodes lyk soos volg:

- enkele woorde as voorbeelde – vetgedruk;
- sinne waarin Engelse voorbeelde voorkom – dié woorde in kursief;
- sinne waarin Afrikaanse voorbeelde voorkom – die tersaaklike woord is onderstreep;
- aanhalings uit die teks – bladsynommers in vierkantige hakies;
- engelse woorde nie uit die teks aangehaal nie – in aanhalingstekens.

4.2 Engelse invloed

Die een enkele faktor/kenmerk wat die meeste uitstaan in die taalregister waarin *Daar's vis in die punch* geskryf is, is die gebruik en invloed van Engels. Steyn (1980:158) wys daarop dat Engels in die laaste twee dekades van die negentiende eeu sterk veld gewen het. “Engels het al hoe meer die algemene omgangstaal van Afrikaners begin word”. Carstens (1994:270): “Dis iets wat nóg summier stopgesit nóg weggewens kan word, veral aangesien die sprekers van Afrikaans en Engels byna elke dag met mekaar verkeer, aangesien die meeste Afrikaanse en Engelse persone 'n mate van kennis van die andermanstaal het en aangesien die meeste Afrikaanssprekendes byna daaglik ook Engels hoor en lees”. Donaldson (1991:3) sluit hierby aan as hy sê: “Afrikaans is no longer spoken anywhere in total isolation from English. The high degree of bilingualism among Afrikaners in particular, but more and more among English speakers, is unique, as is the integration of English and Afrikaans speaking people”. Donaldson (1991:44) voeg ook by dat alhoewel die meeste Afrikaanssprekendes nog na Afrikaanse skole gaan en Afrikaanse ekwivalente het vir Engelse woorde soos “Boy Scouts” en “Rotary”, het die integrasie van die twee kulture veroorsaak dat die vermenging van die twee tale onafwendbaar geword het. Ponelis (1998:37) erken ook dat daar geen komponent van Afrikaans is wat nie deur Engels beïnvloed is nie. “Engels beïnvloed ook sowel die Afrikaanse omgangstaal as die

kultuurtaal. Engelse invloed word uitgeoefen deur verskynsels uit Engels regstreeks oor te neem of aan te pas”.

“Ook op ander plekke sien en hoor ek mense kla oor Engelse woorde in Afrikaans. Hulle skel dit uit as ‘Engfrikaans’ en ‘Brabbeltaal’” beweer Jackson (*Volksblad*, 23.07.2003) in sy rubriek: “Taal het variasie”. Hy beweer dat sulke stellings kortsigtig is, veral as dit ongekwalifiseerd gemaak word. “Daar bestaan nie net een soort korrekte Afrikaans nie en as ons dan net met Standaardafrikaans tevrede wil wees, beteken dit dat ons alle sinvolle bydraes soos dié van Adam Small en Peter Snyders wil bestry. Dit sou beteken dat ons ook nie Hans du Plessis se harde werk rondom Griekwa-Afrikaans aanvaar nie. Gelukkig het Afrikaans verskillende vorme waarin Kaapse en Griekwa-Afrikaans hulle regmatige plek verkry het (Jackson: *Volksblad*, 23.07.2003). Sekere vorme van ons taal is streekgebonde, terwyl ander weer voorkom by bepaalde beroepe of sosiale groepe.

Volgens Jackson (*Volksblad*, 23.07.2003) is die taal van tieners maar net nog só ’n variant van Afrikaans, al is dit vol modewoorde en clichés. Weideman (2003:8) voel dat die behoud van ’n taal se standaardvorm essensieel is naas die erkenning van die sogenaamde niestandaardvorme. Jackson (*Volksblad*, 23.07.2003) vergelyk ons taal (of enige taal) met ’n boom met baie takke. ’n Boom het ’n sterk sentrale stam wat stewig gewortel is, maar aan die stam is daar ’n klomp takke wat in eie reg uniek is. Die boom kan nie gered word as ons al die takke afkap nie. Op hierdie manier is Engels maar net nog ’n tak aan die Afrikaanse boom en dit is deel van sy rykdom en lewenskrag. Wanneer ’n bepaalde variant as kommunikasiemiddel gekies word, is dit belangrik om die situasie en die gehoor in ag te neem ten einde “maksimum kommunikasie te bewerkstellig” (Jackson: *Volksblad*, 23.07.2003). Dit is waarom daar van tienertaal gebruik gemaak word in tienerliteratuur, omdat dit ’n ander gehoor vereis as in volwasseliteratuur. Om dieselfde rede het *Die Burger* en *Volksblad* ’n bylae vir tieners by hulle hoofkoerant ingesluit wat, soos Amoraal (2003) dit stel, in “Jip-Afrikaans” geskryf is. “Jip-Afrikaans is die goue middeweg tussen suiwer Afrikaans en die spreektaal van vandag se Afrikaanse tieners” (Amoraal 2003). Jip-Afrikaans is daar om tieners te inspireer om te lees en hulle soek iets waarmee hulle kan identifiseer. Jip-Afrikaans moet tieners help om “hulle voete te vind in hulle taal”, maar dit

moet ook nie oordrewe wees nie, anders maak dit van die skrywer 'n “wannabe” (Amoraal 2003).

Die invloed van Engels in *Daar's vis in die punch* word op drie vlakke ondersoek, naamlik die leksikale vlak, die morfologiese vlak en die sintaktiese vlak:

4.2.1 Engelse invloed op leksikale vlak

Volgens Carstens (1994:270) kan die invloed van Engels op Afrikaans op drie terreine bespeur word: 1) leenwoorde, 2) direkte oornames en 3) Anglisismes.

Leenwoorde is woorde uit 'n ander taal wat “onmisbare leemtes” vul en 'n “besliste aanwinst” vir die betrokke taal is. Daar moet dus 'n behoefte bestaan om 'n woord te ontleen, omdat die betrokke taal nie 'n eie skepping besit nie. Woorde kan direk of indirek ontleen word.

Direkte Engelse oornames is 'n teken van gebrekkige taalbewustheid en bestaan uit woorde wat direk van een taal in 'n ander oorgeneem is. “Daar is al aangevoer dat die Engelse woorde beter daarin slaag om die ‘gevoel’ rondom 'n bepaalde saak te verwoord, maar dít alleen regverdig nie die blatante gebruik van opsigtelik verkeerde vorme nie” (Carstens 1994:274).

Anglisismes is woorde wat na die uiterlike soos 'n Afrikaanse woord lyk, maar die Engelse model navolg.

In die teks *Daar's vis in die punch* is verskeie voorbeelde van direkte Engelse oornames gevind:

4.2.1.1 Direkte oornames: woorde

Engelse woorde word soms gebruik omdat dit 'n emotiewe waarde het wat Afrikaans nie het nie bv. **nice** teenoor **mooi/lekker/oulik** en **worry** teenoor **bekommer**ens.

Soms word Engelse woorde net so oorgeneem om snaaks, geleerd of modern te klink bv. **hormones, overdramatize, beautiful** ens.

Die hoë frekwensie Engelse woorde in die teks het veroorsaak dat slegs enkele van die woorde wat in die teks voorkom, genoem word:

Selfstandige naamwoorde - ability, affairs, African braids, attitudes, backpackers, baked beans, bar, barrier, beach, beat, bedtime, budget, canvas, celebration, century, chemicals, chief executive, clubs, coin, commercial, companies, confidence, consent, contacts, crazy beats, cycle, dancing shoes, deadlines, deals, denial, drama queens, drink, driver, entrance fee, escape route, expectations, factor, family bonds, famous plays, fate, feelings, flat, foreplay, freedom, passport, genius, greatness, heartache, Home Affairs, hormones, horror, illusions, image, infomercials, instant gratification, impressions, joints, joys, lady, lawyers, left-hand drive, licence, lifetime, light bulbs, lighter, lover, magic, manners, mating game, meetings, menopause, Microsoft engineer, moods, Mother City, movement, movies, negotiations, normality, original script, pawn, pension, period, possible fines, poster, pregnant, producer, professional gamblers, try, record, resentment, retrenchments, rush, scenes, screen, seat belt, secret, sexist, sexual shame, shopping centre, shrink, size, smile, soul, sound track, spirit, statement, sundowner, tattoos, tea cosy, ticket motion, torch, TRC-hearing, unwanted pregnancies, upper class, virginity, waiter, wisdom.

Werkwoorde - adapt, babysit, blend, change, charm, compensate, conform, control, correspond, crash, create, crushed, dazzle, deny, depressed, dodge, except, envy, escape, fake, fuss, haunt, invent, judge, kick, overdramatize, pass, perform, run, searching, share, shift, settle, survive, wrap, surprise.

Byvoeglike naamwoorde - amazing, bad, beautiful, classy, confused, convinced, crazy, dull, excited, favourite, fifties, frigid, genuine, impeccable, major, matching, passionate, prompt, responsible, sad, safe, spectacular, shallow, stupid, terrible, totally sensually, wonderful.

Bywoord - casual, constantly, finally.

Sinsmodale - about, actually, all right, I mean, indeed, maybe, somehow, somewhere, thanks, unless.

Engelse woorde word ook soms uit onkunde gebruik, maar dit is duidelik nie die geval by Charlie nie, omdat sy soms die korrekte Afrikaanse ekwivalent vir 'n Engelse woord gebruik bv.

laptop [15] – **skootrekenaar** [12]

Conservative [75] – **konserwatiewe** [75]

Soul [21] – **siel** [21]

Drugs [24] – **dwelms** [24] ens.

4.2.1.2 Direkte oornames: uitdrukings

- ❑ “...haar *calling*... gemis.” [66] (i.p.v: ...haar *roeping* gemis)
- ❑ “...ek *fool* myself...” [17] (i.p.v: ...ek *bluf* myself)
- ❑ “Ek kan nie my *mind* daaroor opmaak nie.” [50] (i.p.v: ...ek kan nie ‘*n besluit* neem nie)
- ❑ “Hy gebruik die meetings om op te *catch*.” [29] (i.p.v: ...om *op hoogte* van sake te kom)

4.2.1.3 Direkte oornames: samestellings

- ❑ “...die stapels wit vakansie*flats*...” [59]
- ❑ “...kerk-*show*...” [33]
- ❑ “Dan is daar ook ...,*squashbane*,...” [15]

4.2.2 Engelse invloed op morfologiese vlak

Engelse woorde word verafrikaans deur die woord op morfologiese vlak by die Afrikaanse reëls aan te pas deur middel van die byvoeging van pre- en postmorfeme. Op hierdie wyse is Engelse woorde aangepas om Afrikaanse woorde te vorm.

4.2.2.1 Premorfeme

(ge- as 'n verlede deelwoorde en uit- as 'n deeltjiewerkwoord)

- “Ek is darem net sestien en kan van die pad af gedwing word en gerape word ...” [13]
- “My ma het my ook maar geworry.” [16]
- “...wat haar vir die res van haar lewe gehaunt het.” [20]
- “Die sequence king wat jou gedazzle het.” [24]
- “Hy het gedress soos iets bonatuurliks...” [40]
- “..., maar ons het ontsettend baie gefight.” [42]
- “Ek was konstant besig om te probeer uitfigure wat ek hier maak.” [45] [85]
- “Hulle harte is met een aar gelink,...” [52]
- “Sy het vanoggend weer gemoan...” [59]
- “Ek probeer vir 'n hele uur net myself in my eie lyf tussen die weird geluide uitpuzzle.” [70] “Dit het my gepuzzle.” [72]
- “Haar hare is met mening geperm...” [75]
- “Ek is nog nie gegear vir alle mense se alternative realities nie.” [84]
- “Sy is geconnect met 'n moerse voormoederlike band.” [102]

4.2.2.2 Postmorfeme

(-ste as oortreffende trap en -ie as verkleining)

- “Dan is daar ook ...,squashbane en die heel beautifulste wit strand.” [15]
- “Hy het grafic design geswot en die unusualste goed gemaak,...” [40]
- “Haar incredibleste dans...” [77]
- “Die waitressie kom vra my weer of ek iets gaan eet...” [68]

4.2.2.3 Pre- en postmorfeem

- “..., maar ek snou haar toe met my mees *gepolishde* stem.” [39]

4.2.2.4 Volledige woord

(Hierdie voorbeelde is verafrikaanste vorme van die Engelse woord en ondergaan aanpassing by die spelsisteem)

- “Nadat Caroline vir my ‘n heerlike *brekfis* gemaak het...” [38]
[“Verafrikaanste vorm van Eng. *Breakfast*” – Van Wyk (2003:67)]
- “Partykeer moet mens effens *kroek*...” [11]
[“As s.nw. uit Eng. *Crook*” – Van Wyk (2003:214)]
- “Vir my Hollandse familie was dit ook ‘n *memorabele* jaar,...” [14]
[“Uit Ndl. *memorabilia* of Eng. *memorabilia*” – Van Wyk (2003:256)]

4.2.3 Engelse invloed op sintaktiese vlak

In *Daar’s vis in die punch* is verskeie invloede op die sintaktiese taalreëls gevind as gevolg van die invloed van Engels op tieners se spreektaal. Weens Engelse invloed raak die norme (taalnorme word in hoofstuk 6 meer volledig bespreek) by veral die jonger taalgebruikers baie vaag. In *Daar’s vis in die punch* kan hierdie vervaging van die sintaktiese norme op verskeie vlakke waargeneem word, byvoorbeeld:

4.2.3.1 Sintaktiese vlak

- “Darem is ons nie common nie,...” [11] teenoor “Ons is darem nie common nie.”
(woordvolgorde)

- “Tot verlede Sondag het ek die plek met ’n passie gehaat. Maar dit ook nie meer nie.” [15] teenoor “, maar dit is nie meer die geval nie.” (gebruik van die voornaamwoord dit)

4.2.3.2 Werkwoord “doen” (Engelse “do”)

- “...oor watter drugs hulle gaan doen.” “...met hulle doen jy mainly drugs...” [23] (voorwerpweglating)
- “...die man gee my ’n katalogus en sê ek moet myself geniet. My fok, ek doen!” [91] (voorwerpweglating)

4.2.3.3 Lidwoordweglating

- “Partykeer moet mens...” [10] [44] [24] (i.p.v. “Partykeer moet ’n mens...”)

4.2.3.4 Voorsetselgebruik

- “Toe, vir een of ander rede, ...” [27] (i.p.v. “...om een of ander rede...”)

4.3 Die taalgebruik in *Daar’s vis in die punch* as weerspieëling van ‘n bepaalde groep tieners se leefwêreld

In hoofstuk 3 is daar alreeds gekyk na die tienerregister. In afdeling 3.3 van hoofstuk 3 is daarop gewys dat tieners van ’n eiesoortige register gebruik maak, omdat hulle hulle op hierdie wyse van volwassenes onderskei. Hierdie onderskeiding gaan ook gepaard met die identifikasie met ’n groep wat van ’n bepaalde register gebruik maak. Hierdie identifikasie met ’n groep en sy register word ook gebruik om die tiener te help om ’n eie identiteit te vorm. Volgens Malmquist (1985:20-21) streef die tiener juis in hierdie stadium daarna om norme en ideologieë te ontwikkel wat van sy/haar ouers s’n verskil. Die taalgebruik in *Daar’s vis in die punch* is ’n voorbeeld van hierdie rebelse tienerregister. Hierdie register sluit voorbeelde in van 1) sleng, 2) dwelmterme, 3) tegnologiese terme, 4) “fashion”, “labels” en “etikette” en 5) kragwoorde.

4.3.1 Sleng

Van Bruggen (1945:24) het dekades gelede al beweer dat tieners se taal geweldig uitbrei as gevolg van die intense ontwikkeling wat hulle beleef. Hierdie uitbreiding van tieners se taal word gekenmerk deur “sterk affektief-gekleurde” uitdrukkings wat die vorm aanneem van “kernagtige, gekruide gesegdes (‘sleng’)”. Van Bruggen (1945:24) voel ook dat tieners van “slang” gebruik maak om in hulle “diepgevoelde geestelike behoeftes” te voorsien. Hierdie diepgevoelde behoeftes kom dan tot uiting in kragtige, eksplousiewe uitdrukkings. Hy het ook gevind dat tieners weldra, namate hulle volwassenheid bereik, hierdie taalstadium ontgroeï. Sleng word egter gesien (soos reeds genoem onder registervariëteite) as ’n merker van tienertaal.

Veel later as Van Bruggen maak Bosch (1997:35-36) dieselfde afleiding wanneer sy beweer dat tieners vir hulle ’n eiesoortige vorm van spraak skep wat hulle onderskei van die hoofstroom, omdat dit groepsolidariteit bevorder. Hierdie sleng van tieners verander voortdurend. Sodra ’n sekere item in die tieners se sleng wyer gebruik word as die groep se grense, word dit vervang of verwyder. Die gebruikers van sleng deel binne die groep gemeenskaplike kodes, kennis en belangstellings. Sleng bevorder dus groepsolidariteit en is ’n aanduiding van prestige binne die groep.

Carstens (1994:314) maak weer die stelling dat sleng nie ’n taal op sy eie is nie, omdat dit grammatikaal en sintakties te veel ooreenstem met Standaardafrikaans. Hy noem dit eerder ’n “*informele substandaardvorm* van die taal: dit bestaan uit ’n versameling ‘plat’ woorde en uitdrukkings wat doelbewus gekies word om die gewone omgangswoord te vervang” Volgens Carstens (1994:135) kan sleng ontstaan a.g.v:

- oorname uit Engels
- oordrywing of
- klankskildering

Charlie Koekemoer is 'n “spoiled brat” wat hou van “shop saam met die girls”. Sy kom uit 'n baie gegoede huis en sy weet haar lewe is 'n “commercial”. Sy het niks in haar kas “wat nie een of ander label het nie” en haar onderklere is duurder as haar ouma “se hele winter budget.” [21] Haar lewe bestaan uit “make-up, shopping, MTV, ouens en naels” [28]. Die rykmansvriendekring waarin sy beweeg gebruik die volgende sleng as deel van hulle groeptaal:

4.3.1.1 Oorname uit Engels

- “...omdat dit makliker is om jou moraliteit te *park*.” [22]
- “Ná die hearing het ek vir Winnie buite gesien, met 'n *classic* Fendi-sonbril.” [27]
- “Op veertien ontdek ek toe Melville en die nostalgiese *items* van die twinties.” [27] “...’n gay ou is ’n belangrike *fashion item*.” [30]
- “Jy gaan nie soos ’n *appy* lyk nie.” [49]
- “Ek was ’n *sucker* vir daardie maklike ekstra sakgeld.” [51]
- “Dis ’n *cool* kar,...” [14] [45] [28] [120]
- “Sy is al van graad een af my beste *pal*,...” [16][30]
- “Hy is gay en ’n gay ou is ’n belangrike fashion item. Die *hottest trend*,...” [30]
- “Ek gaan lê op my bed, *unplugged*.” [55]
- “Dis op ’n *nice* manier geweef.” [9] [14] [69]

4.3.1.2 Oordrywing

- “Dis ’n *weird* gevoel...” [9] [16] [20] [40] [77] [30]
- “Hulle overdramatize alles so *flippen* erg.” [28] [30]
- “Dit was ’n *great* jaar vir Rusland.” [14] [31] [65] [91] [121]
- “’n Ysterpaal het reg deur haar lyf gesteeek. Tussen haar bene in en uit by haar rug. *Gross*, kan jy jou voorstel?” [20]

- “Sy maak ’n *freaky* statement en die gesprek neem vorm aan.” [32][44][62][92]
- “Dis iets *eerie* wat jou net eendag beetkry...” [33]

4.3.1.3 Klankskildering

- “Een vir dans, ’n ander vir relaxation of *chill*,...” [31]

Weideman (2004) maak ons daarop attent dat sleng wel deur tieners gebruik word, maar dan as “sjibbolet, as afgrensingskode” en indien dit deur skrywers gebruik word, moet dit met groot oorleg gedoen word, want “Skryf is ’n verantwoordelike werk.”

4.3.2 Dwelmerme

’n Merker wat sterk na vore kom in die teks is dié van dwelms. Die tieners in *Daar’s vis in die punch* is vertrouwd met die terme en die middels en die volgende voorbeelde kom voor wat Charlie se kennis van die middels aandui:

- “Jy rook ’n hengse klomp *dagga*,...” [22]
- “..., begin jy met *Ecstasy of Acid* eksperimenteer.” [22]
- “Miskien omdat jy te veel *chemicals* in jou are laat hardloop het...” [22]
- “...en verruil gewone tabak vir *hemp*.” [23]
- “...vorige kere wat almal *high* was,...” [23]
- “Gesprekke handel grootliks oor watter *drugs hulle gaan doen*,...” [23]
- “Die *sequence king* wat jou gedazzle het.” [24]
- “...toe ek vir een van my pals gaan kuier het wat pas uit *rehab* was. *Heroïen*.” [30]
- “Ek vertel hom van my moods wat deesdae swing soos ’n *heroin junkie* s’n...” [32]
- “...en suig diep aan sy *spliff*,...” [65]

4.3.3 Tegnologieterne

Met die snelle pas waarteen die hedendaagse tegnologie ontwikkel en verbeter, het nuwe woorde en terminologie ook die lig gesien. Hierdie taal wat die tegnologie voortbring, is ook 'n teken van die wyse waarop Engels Afrikaans binnedring:

- “Dis toe die *laptop* gekom het.” [10]
- “..., want toe begin hy stadig weer *e-mails* stuur...” [16]
- “Ek luister gewoonlik musiek of praat op die *sel* met Talia.” [16]
- “...my nuwe Tracy Chapman-*CD*...” [17]
- “Een van daardie nuwe *DVD players*?” [19]
- “Ek wil actually nog al die goed op hom gaan *install*.” [19]

4.3.4 “Fashion”, “labels” en “clubs”

Die hedendaagse tieners uit hoë sosiale kringe is meestal op hoogte van die nuutste kleremodes en grimeerkunsies. Hulle dra merendeels klere met gewilde etikette en kry elke week 'n “facial” [28]. Hulle gaan na vreemde “clubs” en kuier saam met “gay” mans. Charlie het 'n goeie kennis van modes en al die “clubs” in Kaapstad. In die voorbeelde wat volg word daar nie woorde uitgesonder nie, omdat die hele sin as voorbeeld gebruik word.

- “Ek kan vir ure lank bad en myself mooi maak. Ek het wonderlike sepies waarin eksotiese olies gestol is.” “Selfs duur parfuumsepe soos Armani en Gucci.” [38]
- “My top met spaghetti straps en 'n print van 'n weird swart-en-wit gesig.”
- “Ek weet ek lyk goed. My silwer oorbelle, my silwer armband en my bruin maag. Nice gegrimeer. My lippe so bruin-beige, Cleopatra eyeliner en my hare in 'n stywe pony. En natuurlik my baksteenskoene, sulke bruin boots.” [30]

- ❑ “Dis waar bleek mense met ash jeans en Doc Martins hulle lang vuil hare rondskud terwyl Death Metal bands sing van die dood en hoe Lucifer die engel Gabriël rape. Hulle neuse, wange, lippe, oogbanke en geslagsorgane is deurboor met silwer juwele en spelde.” [31]
- ❑ “Sy het dreadlocks gedra en haar oë het al die geheime van creation gehou.” [41]
- ❑ “Die kaftan se materiale swaai en ek voel totally vry. Dis net my krale en bangles wat my op die aarde hou.” [69]
- ❑ “Hare is presies gejel. Ruik na Armani en dra labels. Van kop tot tone. Bril van D&G. Hemp sê Urban. Jean is Diesel.” [69]
- ❑ “Ek sal Diesel mis as ek moet settle vir Mr. Price.” [21]
- ❑ “Jy weet, mens kry hoofsaaklik vyf tipe klubs. En waar jy gesien word, word jou insides. Ek gaan gewoonlik na die hip-hop clubs toe.” [31]
- ❑ “Dan die worst tipe klub moontlik, die Gothic clubs.” [31]
- ❑ “By die trance-plekke trip almal op LSD en luister na musiek wat meer as tweehonderd beats per sekonde het.” [31]
- ❑ “Die commercial clubs is maar boring.” [31]
- ❑ “Laastens, die R&B en jazzy plekke is moerse slick.” [32]

4.3.5 Kragwoorde

Kragwoorde is iets wat ons van kleintyd af geleer word om nie te gebruik nie, al word hierdie woorde in woordeboeke opgeneem. Die vraag ontstaan of dit die gebruik van die woorde dan meer toeganklik maak. Dekker (1991:53) vergelyk die opneem van onaanvaarbare woorde in ’n woordeboek met ’n dokter en die hantering van sy beroep waar hy nie sal weier om ’n pasiënt te ondersoek net omdat daar liggaamsdele betrokke is waaroor ’n mens nie mag praat nie. Op dieselfde wyse sal ’n leksikograaf nie onaanvaarbare woorde uit sy woordeboek weglaat net omdat dit nie aanvaarbaar is nie. Dekker (1991:56-57) het die woord “fok” ondersoek en nagegaan wat die verklarings daarvoor in verskeie woordeboeke met verloop van tyd was. Die woord “fok” verskyn alreeds in 1936 in die *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*, maar wel in die oud-Nederlandse betekenis daarvan, naamlik: teel of laat aantel. In 1987 is hierdie lemma

egter geskrap, omdat die betekenis daarvan verander het na iets onaanvaarbaars. In 1991 verskyn die woord weer in die HAT met die volgende verklarings daarby:

fok (*vulgêr*)

I ww., gefok; *byw.* en *byw.* gefok(te)

1 Geslagsomgang (met iem) *hê*: *Hy fok haar. Die spul katte fok elke nag hier onder my venster.*

2 (*met byw frase of setsel*) So beweeg dat dit hinderlik is: *Waarvoor fok daardie lorries die hele tyd heen en weer in ons straat? Moenie daardie skrum so swaai nie, julle fok die hele veld vol!*

II *tw.* (*vloek*) Uitroep om iets te beklemtoon: *Fok, maar dis koud hierso!*

UITDR.

IDIOMATIES

Fok: fok dit (iets, iemand,...) Los dit (los hom,...); vergeet daarvan (van hom,...):

Nee, fok dit kêrels, ons gaan nooit vanaand klaar kry hierso nie! Fok die gereedskap en kry eers die sementsakke uit die reën uit! Fok hom, hy moet eers betaal voor hy kan saamkom. [Soos aangehaal deur Dekker (1991:57)]

In die nuwe *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* [Soos saamgestel deur Die Taalkommissie van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns (2002:529)] word bogenoemde vloekwoord opgeneem as omgangstaal:

befok (b.nw.), -te

fok (tw.)

fokken (b.nw.), -

fokkit (tw.)

fokkol (s.nw.)

Dekker (1991:58) identifiseer drie etikette waaronder woorde soos bogenoemde gekategoriseer word: *vulgêr*, *vloek* en *skeltaal*.

Vulgêr – Vrae rakende die gepastheid van vulgêre uitinge vanuit die oogpunt van die standaard het ontstaan. Dit is egter wel aanvaarbaar om oor enige denkbare onderwerp te gesels, selfs binne formele en beskaafde geselskap, maar dit mag net nie deur sogenaamde taboe-woorde (geslagsdele, ens.) benoem word nie.

Vloek – Hierdie etiket word gesien as 'n stilistiese funksie, omdat dit parallel bop met en afhanklik is van die tussenwerpsel, maar tog nie identies is daaraan nie.

Skeltaal – Wanneer die woord “fokking”, byvoorbeeld as 'n byvoeglike naamwoord gebruik word in “Fokking onderwyser!”, dan word die etiket gesien as skeltaal. Dit loop nie soos die etiket vloek heeltemal parallel met die tussenwerpsel nie.

Wanneer daar na tienertaal gekyk word, word bogenoemde etikette gesien as linguistiese merkers van solidariteit en groepsidentiteit. Die teks *Daar's vis in die punch* bevat 'n hoë lading van al drie die etikette.

- “Sy is *gatvol* en haar gesig sê dit duidelik.” [10] [12]
- “Die meeste van die mense wat sy moet help, is so vol *kak*, ...” [10] [33]
- “..., maar my ouers is lawyers en *bullshit* hulself dat dit regverdig is so.” [11]
- “Dit op sigself is ook 'n *moerse* storie.” [12] [42]
- “Ek is die *moer* in, ...” [18]
- “Tracy sing vir my oor 'n seuntjie wat *gemoer* word...” [17]
- “Die *hardegat* lady...” [16]
- “Daardie plek is *donners* stil.” [18] [43]
- “Dis hoekom ek sê my ouers *fok* my rond, ...” [18] [24]
- “No *shit!*” [19]
- “Dis 'n *fucking* stukkende plek dié.” [22]

- “..., dis *fokken* leeg, hierdie dans.” [23]
- “..., daardie verhouding het my emosioneel *opgefok*.” [42] [32]
- “Alhoewel ek so *pissed off* kan raak met my ouers,...” [14] [17]
- “..., ek was maar altyd *bleddie nice*...” [14] [11]
- “..., ons almal is tog maar net so *damn* onseker.” [21]
- “..., moet ek erken dat dit eintlik *befok* lyk.” [69]

4.4 Steuringe in die taalgebruik van *Daar’s vis in die punch*

Carstens (2003:348) haal vir Van Schalkwyk en Viviers aan wat beweer “dat die meeste mense op stylvlak oortree deur dikwels té informeel te wees wanneer hulle skryf en weer té formeel te wees wanneer hulle praat”. Ten einde hierdie steuringe in hulle taalgebruik te vermy, is dit belangrik dat hulle die volgende aspekte in gedagte hou tydens ‘n kommunikasiepoging:

- gepastheid (vir toon en tekstipe)
- aantreklikheid
- helderheid en duidelikheid
- eenvoud en verstaanbaarheid
- hoflikheid en respek
- korrektheid
- natuurlikheid en oorspronklikheid
- lewendigheid
- kernagtigheid
- objektiwiteit
- doelgerigtheid
- logiese en helder denke
- logiese samehang
- versorgde en toepaslike taalgebruik.

'n Geskrewe teks is ook 'n kommunikasiepoging. In *Daar's vis in die punch* is Charlie Koekemoer in gesprek met die leser. Ook in geskrewe tekste moet bogenoemde kenmerke van 'n suksesvolle gesprek in gedagte gehou word. Volgens Carstens (1994:302-311) is die steuringe wat deur die taalgebruik van 'n teks veroorsaak kan word, die volgende: 1) wanneer die verteller met “meerderwaardige” kennis haar lesers probeer beïndruk met haar sosiale status; 2) die oormatige gebruik van emosionele taal, soos onder andere adjektiewe, in neutrale situasies; 3) die oormatige gebruik van gewoontewoorde; 4) die oormatige gebruik van modewoorde/cliché's/uitdrukkings.

4.4.1 Meerderwaardige kennis

“Anyway, ek knip my nuwe laptop oop en begin skryf. Skryf **haikus** wat niemand rêrig sal verstaan nie, nie eens ek nie. Ek volg nooit enige vorm nie, ek skryf net. **My onderbewuste prompt my**. Amper soos **Kandinsky**. So dit mag either insipid wees, of dalk ontsettend goed. Sê nou dit is so goed dat iemand lank ná my dood een lees en daaroor skryf? Ek wonder of daar in die toekoms genoeg stof vir navorsing sal wees as iemand eendag uitvind ek was hierdie genius wat niemand betyds ontdek het nie” [22].

Tog is daar duidelike tekens van belesenheid in Charlie se woordeskat asook in die kennis waarmee sy sekere inligting oordra bv. haar kennis van die skilder Freda Kahlo [20], haar kennis van die Asteke [20], asook die insig wat sy besit rondom die dansers Isadora Duncan en Ometecuhli. Volgens Van Schalkwyk en Viviers (soos deur Carstens 2003:248 aangehaal) is die kern van die hele kommunikasie-argument dat die “spreker/skrywer” met sy taalgebruik die teikengehoor in ag moet neem by die keuse van woorde. In die geval van *Daar's vis in die punch* gebruik Charlie soms woorde wat vir die meeste tieners onbekend en onverstaanbaar is:

- “Die boek het ook *omens* in...” [11] (‘n Voorteken)
- “Die dokters het gesê hy moet vir ten minste ses maande ‘n *sabbatical* vat.” [16] (Langverlof)
- “Maar daardie aand het ek geweet my lewe is ‘n *hoax*.” [21] (‘n Grap)

- “Skryf *haikus* wat niemand rêrig sal verstaan nie,...” [22] (’n Rymlose idilliese gedig met 3 versreëls)
- “Die een wat jy nog aanvanklik met jou *daimon* beplan het voor jy aarde toe gekom het.” [24] (Goeie gees, teenoorgestelde van demon-bose gees)

4.4.2 Emosionele taalgebruik

- “*weird* swart-en-wit gesig” [30]
- “En natuurlik my *baksteenskoene*, sulke bruin boots.” [30]
- “*freaky* parties” [32]
- “*sagte* cheese-cloth” [66]
- “*mees* beautiful goed” [84]
- “Ek kyk na hom met *skaapoë*, hy kyk na my met *plooi-oë* en smile.” [115]

4.4.3 Gewoontewoorde

So in die betekenis “dus”, wat algemeen in die omgangstaal gebruik word, staan onder Engelse invloed: *So*, niemand kan sê dat hy benadeel is nie;

So, jy het ’n kans gehad; Hy het al baie vir die mensdom gedoen, *so*, jy kan nie sê sy lewe was nutteloos nie. In versorgde taalgebruik moet *dus* liewer gebruik word: Niemand kan *dus* sê.../ *Dus* kan niemand sê...ens. (Van der Merwe & Ponelis 1991)

So met die betekenis “dus” is so gevestig dat dit nie meer geweier kan word nie: Die orkes speel al, *so* moenie raas as jy inkom nie (Prinsloo & Odendal 1995).

Na aanleiding van bogenoemde besprekings oor die gebruik van *so*, is dit duidelik dat dit vandag aanvaarbaar is binne die kader van Standaardafrikaans, maar enkele voorbeelde word net hieronder gelys. Steeds word tussenwerpsels soos *anyway*, *hel* en *somehow* in die teks oordadig gebruik wat dit effens steurend maak:

- “So laas Woensdag maak ek toe die boek oop: ...” [11]
- “So dit was die plan, ...” [11] [22]
- “So, ek is *for the time being* weer in die sewende hemel, ...” [15]
- “So kan ek *in a way*, God in myself vind.” [33]
- “Anyway, dit was min of meer die manier...” [10, 12, 21, 28, 32, 41, 43, 51, 83, 120]
- “*Hel*, mens weet hy gaan iewers waar jy weet jy nie eintlik wil wees nie.” [24] [111]
- “*Somehow*, as iemand eers in rehab was ...” [41]

4.4.4 Modewoorde/cliché’s/uitdrukkings

Carstens (2003:360) reken dat die enigste rede waarom modewoorde gebruik word, “die strewe na vernaamheid en deftigheid is” in ’n poging om mense te beïndruk. Modewoorde en cliché’s is egter net vir ’n kort tydjie gewild en word dan holrug gery sodat hulle mettertyd begin vervaag. Uitdrukkings is “figuurlike oordragtelike taalgebruik” (Carstens 2003:358) wat gebruik word om die styl van die teks op te helder en groter trefkrag aan die taalgebruik te verleen. Dit is dus ’n taalversiering, maar Carstens (2003:359) waarsku weer eens dat die oormatige gebruik van uitdrukkings later cliché’s word wat hulle nuutheid verloor. In *Daar’s vis in die punch* kon die gebruik van modewoorde, cliché’s en uitdrukkings aanvanklik verfrissend gewees het, maar die oormatige gebruik daarvan is steurend.

4.4.4.1 Engelse uitdrukkings

- “Killing time, Valentine.” [9]
- “I mean, why not?” [11]
- “Too bad, so sad.” [11]
- “An invitation to change.” [14]
- “Cross my palm with silver.” [14]
- “So, ek is *for the time being* weer in die sewende hemel, ...” [15]

- “*For the new me* is dit idillies mooi.” [15]
- “...sy bly altyd *cool, calm and collected.*” [19]
- “Dit is sy derde keer. *Third time lucky,*...” [30]
- “Dan, dertig sekondes later, praat jy nie ’n woord nie en nog dertig sekondes *down the line* het jy ’n agressie in jou...” [32]
- “Daar is honderde infomercials en Hollywood *One on One* tipe scenes laatnag.” [33]
- “So kan ek *in a way*, God in myself vind.” [33]
- “so fucking what” [37]
- “...sal jy so gaaf wees *to drop your apple*, phone somebody and find out.” [39]
- “Simon was *the son of a preacher man.*” [40]
- “En op die ou end sit ek in die *winning chair.*” [43]
- “..., jy moet jou man se *marbles polish.*” [50]
- “Ná gister se *trip in memory lane ...*” [52]
- “Wrap up and kill.” [63]
- “Hy het alle *shapes en sizes.*” [71]
- “The plot thickens.” [76]
- “That’s the new city timetable.” [78]
- “Diego, *eat your heart out.*” [81]
- “...wat elke nou en dan spesiale dooiemensgoed vir *next to nothing* daar kom koop.” [84]
- “...daar is *something dreadfully fishy* hier op aarde.” [102]
- “Everything’s gonna be all right.” [120]
- “Now bear with me.” [120]

4.4.4.2Afrikaanse uitdrukkings

- “En met die lighter wat steeds nie werk nie, *het niemand ’n saak nie.*” [14]
- “Al sien julle mekaar nooit, *het jy jou tjips gehad.*” [17]
- “Klop my op die skouer.” [24]
- “..., alles wat julle vir my voorberei het, *steek dit.*” [49]
- “Hy gaan voort soos ‘n gekrapte CD.” [49]
- “Vandag wil ek *in stille wese en wete* sit...” [60]
- “Sy *pak* eerder elke gesprek *by die horings.*” [62]
- “Ek *maak gat skoon* terug hotel toe.” [84]

4.4.4.3 Ou tradisionele uitdrukkings

Dit is baie interessant om te sien dat Charlie tussen haar sleng en sterk Engelse invloed deur, tog soms ou tradisionele uitdrukkings gebruik wat waarskynlik nog net by die ouer geslag gehoor word.

- “Vader weet waar,...” [16]
- “O Heretjie tog.” [21]
- “..., vader weet hoekom.” [23]
- “...en so een of twee bemarkers wat *polisiekoffie* drink.” [29]
- “Ons het al saam met so baie ouens geslaap, en selde *om liefdeswille.*” [44]

4.4.4.4 Tipiese tieneruitdrukkings

Sommige uitdrukkings vertoon nie juis tekens van Engelse invloed nie, maar tog is hulle so tipies tiener dat ’n mens dit nie kan ignoreer nie:

- ou

- “Die lucky *ou* moet dan tydens die tee ook die tickets gaan koop.” [11]
- “Nadat ek die laptop gekry het, by so ’n idiot IT-*ou*...” [15]

- “Hy is gay en ‘n gay ou is ’n belangrike fashion item.” [30]
- “’n Kubaanse *ou...*” [59] ens.

-ding

- “’n Mens moet self besluit oor die *drug-ding*.” [24] [40]
- “Hulle het so ’n soort *hippie-ding* probeer doen...” [28]
- “’n *Hip-hop ding*.” [30]
- “Sy was maar veertien en ek het saam met haar die *man-haat-ding* gedoen.” [41]

4.4.4.5 Skeppende uitdrukkings d.m.v. alliterasie, resonansie, herhaling

- “Terwyl ek wag vir die lang ry om sy ry te kry.” [9]
- “...tussen my skootrekenaar en die skoot van tafelberg...” [12]
- “..., want plesier is my policy.” [24]
- “Noudat ek sestien is, weet ek dat die Paashaas en Kersvader en al die freaky feetjies net so werklik is soos my lewe.” [44]
- “Onthou, my ouers is twee hot shot legal eagles.” [49]
- “Doeners en dromers.” [67]
- “Rustig en olik gerook.” [64]
- “...dan flash ek vir hom ’n silly whitey smile.” [64]

Tieners se spontane reaksie op bepaalde situasies lei in *Daar’s vis in die punch* tot die skepping van sarkastiese en kreatiewe woorde.

Die voorbeelde wat volg vorm ’n afdeling op hulle eie, omdat dit nie steurend in die teks gebruik word nie, ook nie altyd onder Engelse invloed is nie, maar tog pertinent deur tieners gebruik word. Tieners gebruik dit spontaan om gesag te ondermyn ten einde hulle onafhanklikheid en uniekheid te beklemtoon.

4.5 Taboes, sarkasme en geleentheidskeppings

4.5.1 Taboes

Die HAT (2000:1136) verklaar die woord taboe soos volg:

“b.nw. 2 (*by uitbr.*) Wat op grond van godsdienstige oortuigings, moraliteit of smaak vermy word.”

“s.nw. 2 (*by uitbr.*) Enigiets wat vermy word, waaroor nie gepraat word nie.”

Die ontdekkingsreisiger, Cook, kom in 1777 op die eiland Tonga aan en daar hoor hy vir die eerste keer die woord ‘tabu’. By navraag wat die woord beteken kry hy die volgende antwoord: “Het heeft een veel omvattende betekenis, maar in het algemeen duidt het op iets wat verboden is. Het wordt toegepast op alle gevallen waar dingen niet aangeraakt mogen worden” (Elias 1992:16-17). Elias meen ook dat taboes vermy word as gevolg van die sedelesse wat ons van kleintyd af by ons ouers kry. Ons word geleer om ons tonge in toom te hou ten opsigte van alles wat handel oor liggaamsopening en wat daar uitkom, liggaamsdele, seksuele gebruike en selfs praatjies oor die dood en sekere siektetoestande (VIGS) was taboe. Wat die hedendaagse samelewing betref, is die gebruik van bogenoemde taboe-onderwerpe alreeds heelwat toegankliker. Dit blyk ook uit die feit dat dit klaarblyklik aanvaarbaar in geskrewe vorm is, soos blyk uit *Daar’s vis in die punch*:

“Ons is nog vriende, praat deesdae oor *penisse* ...” [40]

“Hy het gesê ek is ’n *hoer* vir society.” [42]

“Die girls wat nog nooit eens gedink het aan die opsie van ’n *blow job* nie.” [44]

“Waar hulle mag eet of drink of *piepie* of slaap of fliék of bly.” [26]

4.5.2 Sarkasme

Sarkasme word in die HAT (1993:742) verklaar as: “bytend, bittere spot, versmading, minagting, hoon.” Tieners hou daarvan om hulle irritasies en negatiwiteit met sarkasme te verbloem.

“Ek skakel my selfoon aan en *surprise-surprise*. Daar is ’n boodskap van my ma...” [12]

“Ek gaan jou leer visvang sê my pa. Please. *Ek slaan my oë op na die berge*.” [16]

“Talia lag haarself amper mal. ‘*Jy is nie ernstig nie?!*’” [19]

4.5.3 Geleentheidskeppings

Die volgende voorbeelde is tipies tienertaal wat deur groepe gebruik word ten einde hulle uit te sonder. Volgens Bosch (1997:36) gebruik tieners ’n eiesoortige taal wat onbekend aan ander groepe of individue is om hulle uniekheid te beklemtoon, want sodra ’n bepaalde leksikonitem ’n wyer gebruik verkry, word dit nie meer deur die bepaalde tiener of groep gebruik nie.

“En dan vind jy jousef *confokkenfused*,...” [10]

“..., dis ’n swart boekie met *one-liners* op elke bladsy.” [10]

“Niks boring of *Jakkalsfonteinerig* aan haar nie.” [20]

“Dié dat ek so kwaad word as mense *opstres*.” [44]

“By Table View kry jy so ’n tingle van ’n *kits-vakansiefeeling*...” [59]

“Griekelanderig.” [59]

“Sy hou nie so baie van *chit-chat* nie,...” [62]

“Ek gaan *ver-Spaans* myself in die kamer.” [114]

“Ek smile en gaan drink ’n koppie koffie saam met die *wannabe* kunstenaar...” [93]

“Ek dink nie hy was geared vir ’n emosionele girl wat *besotted* raak op een van sy paintings nie.” [100]

Vervolgens word daar gekyk na die wyse waarop die skrywer van name en benamings gebruik gemaak het. Die gebruik daarvan pas goed aan by die beeld van tienerspontaneïteit wat deurgaans geskep word.

4.6 Name en benaminge

'n Mens word as individu van ander lede van die gemeenskap onderskei deur middel van 'n naam, al vertoon ons onderskeidende kenmerke. 'n Naam en van dra belangrike inligting oor 'n individu se identiteit en vestig die individu binne 'n bepaalde tyd en ruimte. Naamgewing maak ook die individu aanvaarbaar binne 'n bepaalde kultuur en 'n gemeenskap.

Charlie Koekemoer leef as rykmanstiener in 'n moderne Suid-Afrika. Charlie is 'n aanduiding van die invloed wat Engels op ons samelewing het, veral onder tieners. Koekemoer wys op Charlie se opreg Afrikaanse wortels. Die twee staan lynreg teenoor mekaar en versinnebeeld Charlie se innerlike stryd.

Aan die einde van die teks verander Charlie haar naam na Kahla Kagiso. Dit vertoon 'n sterk verbintenis met die invloed wat die Nuwe Suid-Afrika op haar het asook haar rolmodel: Freda Kahlo. Volgens Lategan (*Volksblad*, 20.05.2002) is Charlie se naamverandering ook 'n teken van haar nuutgevonde wysheid, soos Charlie dit stel: "My ego kan opsy staan ... I mean, dit hoef jou nie 'n lifetime te vat om jou attitude reg te ruk nie".

Dit is nie net die individuu se naam nie, maar ook die wyse waarop dit binne 'n bepaalde situasie gebruik word wat identiteit bepaal. In *Daar's vis in die punch* is daar mooi voorbeelde te vind van die wyse waarop 'n aanspreekvorm die verhouding tussen sprekers weergee.

4.7 Aanspreekvorme

Die wyse waarop iemand aangespreek word, word bepaal deur die graad van formaliteit, intimiteit en die aanverwante status van die lede van die geselskap. Die wyse waarop mense aangespreek word en verkies om aangespreek te word, het 'n groot invloed op die

gespreksgenote en die verloop van die gesprek. Volgens Fasold (1990:iv) is aanspreekvorme die fondament van die sosiolinguistiek. Sosiale interaksie het 'n groot invloed op taal en taalgebruik, maar omdat alle kulture op verskillende wyses sosialiseer, sal hulle aanspreekvorme ook verskil. Tog meen Fasold (1990:1) dat alle taalgebruikers een ding gemeen het: “When people use language, they do more than just try to get another person to understand the speaker’s thoughts and feelings. At the same time, both people are using language in subtle ways to define their relationships to each other, to identify themselves as part of a social group, and to establish the kind of speech event they are in.”

Die informele wyse waarop Charlie en haar vriende mekaar aanspreek, is 'n aanduiding van die solidariteit en intimiteit tussen hulle:

Charlie met haar beste “pal”:

“Hey, girly, hoe gaan dit?”

“All right en met jou, sista?” [18]

Charlie met haar gay vriend:

“Hey, hoe gaan dit?”

“Ahoy, sista, waar is jy dan?” [29]

Wanneer Charlie met haar ouers in gesprek tree, maak sy van die aanspreekvorm “julle” gebruik:

“Ek weet ek was baie ondankbaar die laaste paar jaar en ek weet ek het gedink *julle* en die lewe skuld my iets. Dit is die wonderwerk: dat ek dit besef het. Ek weet nou die lewe skuld my absoluut nul en *julle* twee skuld my nog minder. Of om dit anders te stel, ek skuld *julle* baie meer as wat *julle* my skuld”. [110]

'n Laaste invloed wat Engels op Afrikaans het is dié van die kronolek.

4.8 Kronolektiese eienskappe in *Daar's vis in die punch*.

'n Kronolek dui op die verskille teenwoordig in die taalgebruik van ouer geslagte teenoor die jonger taalgebruikers. Die taal van die jonger geslag is sterker deur Engels beïnvloed as dié van die ouer generasie (Ponelis 1998:13). Charlie is 'n tiener wat duidelik baie meer deur Engels beïnvloed is as haar ouers.

Charlie: “'n Mens moet self besluit oor die *drug-ding*. Gaan jy saamkom? Gaan jy jouself oorgee aan die *beat* ? Die *rush*? Gaan jy *join, girl*, want plesier is my *policy*. [24]

Pa: “Charlie, ek wou toe ek jonk was vir heeldag en altyd net branderplank ry. Onthou net die realiteit. Hoe gaan jy suksesvol wees? Wat van jou man? Wat van jou kinders? Hoe beplan jy om 'n lewe te maak? [112]

Ma: “Sy kan 'n sukses daarvan maak. Jy weet sy kan. Ek dink ons behoort haar 'n kans te gee. Miskien stamp sy haar kop, ten minste het sy dan haar hartewens probeer.” [112]

Wanneer Charlie egter direk met haar ouers in gesprek tree, vind daar 'n aanpassing in haar spraakstyl plaas. Hierdie akkommodasie van verskillende style word stylverskuiwing genoem.

4.8.1 Stylverskuiwing

'n Individue posisioneer homself in verhouding tot ander volgens die wyse waarop interaksie plaasvind, omdat mense nie altyd dieselfde styl gebruik nie. Daar word van verskillende grammatiese vorme van uitspraak gebruik gemaak. Hierdie variasie in uitspraak word stylverskuiwing genoem.

Een van die redes vir bogenoemde variasie is die feit dat mense in ag neem met wie hulle praat en dan hulle spraak daarvolgens aanpas. Dit word gehoorgerigte spraak genoem, omdat almal na solidariteit en aanvaarding in hulle omgang met ander soek. (Thornborrow 1999:146)

Charlie neem haar ouers en hulle sosiale status in ag wanneer sy met hulle in gesprek tree. Haar spraak beweeg nader aan Standaardafrikaans wanneer sy met hulle kommunikeer.

Charlie: “Ek weet ek was baie ondankbaar die laaste paar jaar en ek weet ek het gedink die lewe en julle skuld my iets. Dit is die wonderwerk: dat ek dit besef het. Ek weet nou die lewe skuld my absoluut nul en julle twee skuld my nog minder. Of om dit anders te stel, ek skuld julle baie meer as wat julle my skuld.” [110]

Slot

Hoofstuk 4 is ’n bespreking van die taalgebruik in die teks *Daar’s vis in die punch* wat geskryf is vir tieners, maar ook déúr ’n tiener self. Die feit dat die teks ’n tiener as verteller het, beïnvloed grootliks die keuse van taalgebruik in die teks. Soms spruit die keuse van taalgebruik uit onkunde, soms uit teenkanting en soms uit gewoonte. Hierdie keuse van taalgebruik het bepaalde steuringe veroorsaak wat in afdeling 4.6 bespreek is.

Die hoofstuk dui ook aan in hoe ’n mate Engels die taalgebruik van tieners beïnvloed. In hierdie geval is daar gekyk na die invloed van Engels op die woordkeuse in die teks as gevolg van direkte oornames vanuit Engels, asook die invloed van Engels op leksikale, semantiese en sintaktiese vlakke in Afrikaans uitdrukkings. Engels het ook ’n invloed op die ontstaan van tieners se “affektief gekleurde” uitdrukkings uitgeoefen, soos deur Van Bruggen (1945:24) in afdeling 4.3 aangehaal. Ons ken hierdie “affektief gekleurde” uitdrukkings vandag as sleng wat, volgens Van Bruggen, ’n fase is wat ontgroeï word. Die invloed van Engels op tienertaal kan deurgetrek word tot by die wyse waarop sintaktiese en semantiese formulering geskied.

Tieners se taalgebruik word natuurlik ook gekenmerk deur die gebruik van terme wat in die hedendaagse samelewing ontstaan het as gevolg van hulle blootstelling aan dwelms, modes,

klubs en die gevorderde tegnologie. Hierdie omgangstaal waarin tieners kommunikeer lei tot die weglaat van die onderwerp aan die begin van 'n sin, byvoorbeeld: “(Ek) Begin konsentreer op instant gratification...” [21] en “(Hy/sy/ek) Klop my op die skouer” [24]. Tog is tieners by magte om van goeie Afrikaans gebruik te maak wanneer dit van hulle verwag word. Ook hiervan is daar duidelike voorbeelde in *Daar's vis in die punch* te vind, soos aangehaal in afdelings 4.2.1 en 4.10.

Die volgende hoofstuk ondersoek die kriteria vir tienerliteratuur. Daar word ook gekyk na kritici en tieners se menings oor die teks *Daar's vis in die punch* en ten slotte word die geslaagdheid al dan nie van die teks as 'n tienerverhaal ondersoek.

HOOFSTUK 5

TIENERLITERATUUR EN DIE ONDERSKEIE MENINGS VAN KENNERS EN TIENERS RAKENDE *DAAR'S VIS IN DIE PUNCH*.

Doelstellings

In hierdie hoofstuk word die tiener se keuse van literatuur in terme van hulle behoeftes en voorkeure ondersoek. Die doel hiervan is om te toon in hoe 'n mate tienerliteratuur gesien kan word as 'n belangrike ondersteunende faktor wat bepaalde kritiese aspekte soos drank, dwelms, seks, mishandeling, verkragting, ens. in die tiener se lewe uitbeeld. In afdeling 5.1 word tieners se leesbehoefte asook die funksie en waarde van tienerliteratuur deur verskeie kenners bespreek. Tieners is op 'n baie sensitiewe stadium van hulle ontwikkeling en daarom bespreek hulle nie maklik hulle probleme met ander nie. Tienerboeke waarmee tieners kan identifiseer en wat relevante temas aanraak, kan dus as terapeuties gesien word.

Kriteria vir tienerliteratuur is 'n belangrike onderwerp wat onder afdeling 5.2 bespreek word. Hierdie bespreking het ten doel om die lesers van tienerliteratuur daarvan bewus te maak dat tieners boeke lees ten einde bepaalde behoeftes te bevredig. As inleiding word daar 'n agtergrond rondom die ontstaan van tienerliteratuur gegee. Die belangrikste funksies van tienerliteratuur word bespreek, asook 'n kort opsomming van die temas waarvoor tieners graag lees.

Die geslaagdheid al dan nie van *Daar's vis in die punch* as 'n tienerteks word op twee maniere ondersoek: eerstens is 'n analise gemaak van verskeie letterkundiges en akademië se menings rondom die geslaagdheid van die teks as 'n tienerboek en tweedens is 'n empiriese ondersoek gedoen waarin tieners se mening omtrent die boek gevra is. 'n Data-analise van die tieners se antwoorde op die vrae word gedoen. Die einddoel van hierdie analise is om te bepaal of die taalgebruik in die teks bydra tot die geslaagdheid daarvan al dan nie.

In hierdie hoofstuk word die terme *tienerliteratuur*, *jeugliteratuur* en *adolessenteliteratuur* as sinonieme gebruik.

5.1 Tieners en hulle keuse van literatuur

5.1.1 Die leesbehoefte van tieners

Steenberg (1988:5) identifiseer drie hoofgroepe behoeftes by tieners wanneer hulle 'n boek wil lees:

- 'n teks moet die *self* of *eie ek* aanspreek
- die ander (karakters) moet die *self* beïnvloed en
- die teks moet tieners se drang om nierealistiese dimensies te verken, bevredig.

- Die self

Volgens Louw (1990:428) (soos in hoofstuk 3 bespreek) is tieners in 'n fase van hulle ontwikkeling waarin hulle besig is om van hulle oorheersende egosentriese leefstyl af te sien. Steenberg (1988:5) sluit hierby aan wanneer sy beweer dat tieners geneig is om alle mense en situasies met hulle self en hulle eie omstandighede te vergelyk. Steenberg (1988:5-16) wys die volgende omstandighede en probleme uit wat in 'n boek (deur middel van die hoofkarakter) kan aansluit by dié van die tiener:

- Tieners se vrae oor die sin en betekenis van sy bestaan op aarde word beantwoord en die teks bied aanvaarding van liggaamlike en/of geestelike gebreke.
- Die tienerboek dek die hele spektrum van die tiener se rebellering teen die *establishment*, sy soeke na 'n waardesisteem en 'n navolgenswaardige lewensfilosofie.

- Die wyse waarop 'n karakter deur aktuele kwessies soos drank- en dwelmmisbruik beïnvloed word, kan 'n blywende impak op die tiener hê.

- Die ander

Die tiener mag dalk gekenmerk word as egosentries, maar hulle word steeds baie maklik deur ander beïnvloed – ouers, vriende, groepe, ens. Die tiener is in 'n emosionele stryd gewikkel omtrent sy plek in die samelewing, gesin en vriendekring. Tieners se keuse van boeke kan hulle help om hierdie stryd te verlig. Volgens Steenberg (1988:6-7) kan die volgende onderwerpe in 'n tienerteks die tiener help om sy probleme te verlig:

- 'n Tiener met gesinsprobleme kan identifiseer met 'n karakter wat ouers met drankprobleme het, ouers wat geskei is en selfs ouers wat hulle kinders emosioneel of fisies verwaarloos. Selfs jaloesie tussen kinders kan deur middel van 'n spieëlbeeld-karakter verligting bring.
- Tieners het 'n behoefte daaraan om deur portuurgroepe aanvaar te word. Tienersboeke kan insigte bring in verband met die wyse waarop 'n tiener aanvaarding kan bewerkstellig.
- Verhoudings tussen geslagte is vir die tiener van onskatbare waarde en hulle soek leiding in verband met die wyse waarop hulle met ander geslagte moet omgaan.
- Tieners wil graag lees oor rassekonflik omdat hulle verwarde gevoelens daaroor het. Anderskleuriges is lankal nie meer die minderwaardige karakters wat hulle vroeër was nie, maar tog is skrywers geneig om die saambestaan van rasse te idealiseer.

- Nierealistiese dimensies

Omdat die meeste tieners se probleme veroorsaak word in die alledaagse bestaan, wil hulle soms ontvlug van die realiteit. Wetenskapsfiksie, fantasie en die bonatuurlike is gewoonlik die boeke wat hulle dan kies om van hulle probleme te ontvlug.

5.1.2 Die funksie van tienerliteratuur

Saher (2004) het Ghesquiere se boek *Het verskijnsel jeugdliteratuur* bestudeer en gevind dat jeugliteratuur 'n bepaalde funksie en werking het. Vir die meeste volwassenes het jeugliteratuur 'n pedagogiese funksie en dit sluit, onder andere, in: ontspanning, kennisverwerwing en karaktervorming. Volwassenes sien jeugboeke as deel van 'n bepaalde opvoedingsmodel. Volgens Saher (2004) het Ghesquiere hierdie opvoedingsmodel in drie funksies verdeel, naamlik die:

- individueel-psigologiese
- maatskaplike en
- intellektuele.

- Die individueel-psigologiese funksie

Literatuur help om die tiener rigting aan komplekse gevoelens en probleme te gee en dit help hulle om die wêreld beter te begryp. Aan die ander kant bied tienerliteratuur gewoon gesonde ontspanning en leesgenot.

- Die maatskaplike funksie

Intern bestaan die maatskaplike funksie uit drie afsonderlike funksies.

- 1) Die sosialiseringsfunksie: Jeugboeke word gesien as die draers van vooroordele, gedragspatrone, norme en waardes.
- 2) Die emansipasiefunksie: “Jeugdboeken spelen een maatschappijkritische rol” (Saher 2004). Voorbeelde hiervan is onder andere boeke wat temas soos misvormdheid en liggaamsgebreke verwoord.
- 3) Op etiese vlak: Jeugboeke verleen ’n visie op goed en kwaad, asook op verantwoordelikheid en regverdigheid.

- Die intellektuele funksie

Volgens Saher (2004) wys Ghesquiere daarop dat die toenemende sukses van en aanvraag na nie-fiksie onder lesers die waardering wat die samelewing vir intellektuele vorming en kennis het, bevestig. Dit wil dus voorkom asof die belangrikste funksie van boeke in die twintigste eeu, naamlik ontspanning, nou besig is om terug te keer na die oorspronklike funksie van boeke: kennisverspreiding en vorming. Die funksie van ontspanning en genot word in die hedendaagse samelewing deur ander vorme van media oorgeneem. Op estetiese vlak kan boeke die jong leser ook bewus maak van die kreatiewe krag van taal.

Die vraag wat nou na vore kom is: watter van hierdie funksies bereik daadwerklik hulle doel? Saher (2004) verduidelik hoe Ghesquiere hierdie vraag beantwoord het.

- Die werking van die jeugboek

Die werking van die jeugboek word gesien as die daadwerklike effek wat deur die jeugboek verkry word op die vlak van die tienerleser se wete, insig en gedrag. Die wyse waarop die werking van die jeugboek die effek van die leser beïnvloed is sigbaar in onder andere die volgende faktore:

- 1) die geloofwaardigheid van die outeur;
- 2) onopgeloste probleme in die teks kan 'n negatiewe uitwerking op lesers hê, terwyl 'n oplossing 'n verhoogde effek teweeg kan bring;
- 3) die vertelperspektief is baie belangrik; dit kan identifikasiemoontlikhede verbeter en tog ook illusie en distansie bewerkstellig;
- 4) kommunikasie tussen die teks en die leefwêreld van die leser is baie belangrik;
- 5) die omstandighede waarbinne die teks gelees word is ook belangrik;
- 6) faktore binne die leser self, soos invoelbaarheid, intelligensie en karakter is ook belangrik.

- **Gevolgtrekking**

Volgens Saher (2004) wys die meeste studies daarop dat die volgende afleidings rakende jeugboeke gemaak kan word:

- 1) tieners se idee van 'n goeie boek van dié van volwassenes verskil, aangesien hulle 'n ander verwagtingshorison het;
- 2) tieners is ook geneig om meer van stereotipes en herhaling te hou as volwassenes wat eerder oorspronklikheid en kompleksiteit hoog aanslaan;
- 3) spanning en humor speel ook 'n belangriker rol vir tieners as vir volwassenes.

Ten einde hierdie verskille te bowe te kom is dit vir volwassenes (ouers, onderwysers) nodig om tieners aan goeie literatuur bekend te stel, sonder dat dit ten koste van leesgenot geskied.

Met voorafgaande inligting in gedagte, word daar vervolgens gekyk na wat die waarde van tienerliteratuur is.

5.1.3 Die waarde van tienerliteratuur

Elsabè Steenberg het daarop gewys dat tieners bepaalde behoeftes het wanneer hulle lees. Vir Brenda Visser (1995:10) is dit belangrik dat aan hierdie behoeftes van tieners voldoen word, ten einde hulle belangstelling in lees aan te wakker. Sy het die volgende voordele wat literatuur vir die tiener inhou, uitgewys:

- Tienerliteratuur kan die trae leser aanmoedig om te lees;
- dit gee tieners 'n beter begrip vir die wêreld en samelewing waarvan hulle ook deel is;
- tienerliteratuur kan die moeilike adolessensie vir die tiener vergemaklik met die wete dat sy portuurgroep dieselfde probleme het;
- dit kan die tiener help om weg te beweeg van stereotipe idees oor ander seuns en dogters;
- tieners leer dat daar gevolge vir dade is en dat hulle verantwoordelikheid moet aanvaar vir hulle foute;
- tienerliteratuur lei ook die jong leser om meer gesofistikeerde leesbelangstellings te ontwikkel sodat hulle goeie literatuur vir volwassenes kan waardeer.

Die volgende afdeling ondersoek die ontstaan en kriteria van tienerliteratuur.

5.2 Afrikaanse tienerliteratuur

5.2.1 Teoretiese agtergrond

Pieterse (1999:11-12) het die volgende oor die ontstaan en groei van tienerliteratuur te sê:

Die Industriële Revolusie met die gepaardgaande modernisering het gelei tot 'n nuwe regsbeginsel wat 'n gans nuwe visie van menswees geopenbaar het. Hierdie Verligtingstydperk van die agtiende eeu het meegebring dat kinders en tieners, in teenstelling met volwassenes, vir die eerste keer ontdek en erken is. Hierdie sogenaamde ontdekking van die jeug het 'n pedagogiese ontwaking tot gevolg gehad wat gelei het tot die skryf van die eerste tienerlektuur.

Uiteraard het die ontstaan van tienerlektuur nou 'n nuwe dissipline in die literatuur na vore gebring, naamlik die pedagogiek. Tienerliteratuur is vir die eerste keer gesien as 'n belangrike instrument in die opvoeding van die jeug. Natuurlik het die estetika ook nog 'n belangrike rol gespeel en dit het 'n mate van spanning veroorsaak teenoor die pedagogiese aspek van tienerliteratuur, omdat die lektuur enersyds wil onderrig en andersyds wil vermaak.

Na vele jare van ondersoek is gevind dat tienerliteratuur verskeie funksies in die literatuur verrig wat nou aansluit by die pedagogiek. Twee van die belangrikste funksies is dat dit:

- 1) nuwe insigte in die menslike ervaringswêreld moet bewerkstellig en
- 2) 'n houding teenoor die bestaan moet uitdruk.

Vir die leser om hierdie waarde van tienerliteratuur te kan identifiseer, is 'n bepaalde literatuuropvatting nodig. Die waarde van 'n literêre teks lê in die struktuur daarvan, asook in die samehang van die onderskeie struktuurelemente. Kritici beweer dat tienerliteratuur selde grondig geanaliseer word, omdat sommige kritici hulle beperk tot 'n onvolledige leesindruk, terwyl ander weer voel dat dit onnodig is om die leser te bemoei met die strukturele manipulasies wat die skrywer op hom toepas. Tog is dit belangrik dat jeugliteratuur ook 'n literêre analise moet kan deurstaan.

5.2.2 Die kenmerke van tienerliteratuur

Daar word dikwels gevra of tienerliteratuur dieselfde literêre status besit as volwasse lektuur en ook of dit in aard en kenmerk vergelyk. Volgens Visser (1995:8) impliseer tienerliteratuur dat dit meer kompleks is as kinderliteratuur, maar aan die ander kant is dit nog nie so gesofistikeerd soos literatuur vir volwassenes nie. Sy vra bepaalde vrae oor die faktore wat tienerliteratuur bepaal. “Word die literatuur bepaal deur die ouderdom van die leser of die ouderdom van die sentrale karakter?” “Is die tema bepalend ten opsigte van die klassifikasie as tienerverhaal?” “Is dit 'n genre in eie reg of is dit kunsmatig

geskep deur uitgewers vir bemerkingsdoeleindes?” Om hierdie vrae te beantwoord het Visser (1995:8) die volgende kenmerke van tienerliteratuur uitgelig:

- Tienerliteratuur is gemik op jeugdige lesers en die verhaal is nie te kompleks nie.
- Die sentrale karakters is meestal ook tieners en die verhaal handel oor onderwerpe waarby die moderne tiener aanklank vind.
- Dit is realistiese fiksie wat probleme weerspieël wat vroeër taboe was.
- Die verhale handel oor egskeiding, alkoholisme, dwelmmisbruik, homoseksualiteit, voorhuwelikse seks, swangerskap en eetversteurings.

Volgens Snyman (1987:72) wys Remplein daarop dat geen aspek van die mens se geestelike ontwikkeling ooit verlore gaan nie. Dit impliseer dat die mens geen literêre werk werklik ontgroei nie, “omdat jou belangstelling daarvoor in bepaalde omstandighede weer geaktiveer kan word”. Dit beteken dat die adolessent ’n boek wat vanuit die belewenisveld van ’n vroeëre ontwikkelings stadium geskryf is, weer toeganklik sal vind, omdat daardie fase weer geaktiveer word. Daarom, skryf Snyman (1987:127), is dit moeilik om vir tieners ’n boek te skryf wat die “wêreld-in-werk” van hulle belewenisveld omskryf. Maar, skryf sy, “die kind (tiener) se ervaring van en genot uit die literatuur hang af van die ooreenkomste wat sy belewenisveld en die wêreld-in-werk vertoon. Literêre kwaliteit is nie ter sake nie”. Ook Holland (1980:36) slaan die waarde van genot hoog aan: “So where does that leave the genre of books called young adult? I’m not even sure there is such a genre. As I said (...) a young adult book is a book that is read and enjoyed by young adults.”

5.2.3 Die verhouding skrywer: leser

Volgens Greyling & Du Plessis (2000:145) kan die skrywer van sommige tekste self verantwoordelik wees vir die wyse waarop die leser ’n waardeoordeel vel. Dit word gedoen deur middel van die doelmatige en doeltreffende skep van karakters vir ’n bepaalde lesersgroep. Soms word daar beweer dat ’n teks geskryf is vir alle

lesersbehoefte en lesersgroepe. Volgens Maartens (1990:23) is daar geen samelewing ter wêreld “waar die jeugboekskrywer met ’n meer verdeelde, meer heterogene en meer verwarde (en vir die skrywer verwarrende) teikengroep te doen het as juis hier in Suid-Afrika nie”. Sy voel dat skrywers binne die afbakening van die jeug met verskeie dimensies gekonfronteer word: volslae ongeletterdheid tot die mees effektiewe intellektuele stimulasie; die omverping van ouerlike gesag en tradisionalisme; selfversekerde hoop en onuitgesproke wanhoop; diepgesetelde haat en ’n gesindheid van welwillendheid; woede en vrees; permissiwiteit en konserwatisme.

Greyling & Du Plessis (2000:146) wys daarop dat ’n skrywer ’n bepaalde leser by sy werk kan betrek deur middel van sy karakters, hulle handeling en woordgebruik, sinsbou en die verteltegniek. Op hierdie wyse word byvoorbeeld tienerliteratuur gesien as gerig op ’n bepaalde lesersgroep met eiesoortige kenmerke, vermoëns en behoeftes. In sekere gevalle kan die keuse van karakters dus ’n noue verband tussen die ouderdom, leefwyse en eienskappe van die teikengroep en die sentrale karakters lê. Op hierdie wyse is dit dus moontlik dat die identifisering met karakters derhalwe ’n belangrike rol kan speel by die onderskeiding van strukturelemente wat help met die vorming van waardeoordele. ’n Skrywer se vermoë om indirek ’n bepaalde ouderdomsgroep as leser te impliseer, beteken nie dat die leser in ’n hokkie of vakkie geforseer word nie. Dit dien slegs as fokuspunt vir die beskouing van skeppingelemente en die genre.

Verskeie benaderingswyses word deur die skrywer gebruik ten einde die leser by sy teks te betrek. Twee benaderingswyses waarop die skrywer ’n leser kan betrek in byvoorbeeld tienerlektuur, is fantasie en werklikheid. Hierdie twee benaderingswyses word moontlik gemaak deur die wyse waarop die skrywer sy karakters voorstel. Sedert die sestigerjare het die wyse waarop karakters volgens bogenoemde benaderingswyses voorgestel kan word, as die *nuwe realisme* na vore getree en dit het die klem begin lê op persoonlike ervaring en vertelstrategieë (Greyling & Du Plessis 2000:152).

Du Plessis (2000:54) ag dit belangrik dat die skrywer van die jeugboek ten minste moet weet met wie hy/sy praat en hoe hy/sy dan moet praat. Hierdie wyse van praat waarna

verwys word, dui nie uitsluitlik op die taalgebruik nie, maar op die “totale atmosfeer wat die gesprek laat slaag of laat misluk.” Wie of wat is die skrywer of verteller wat hierdie “gesprek” moet laat slaag? As gevolg van die tweeledigheid wat ’n teks veronderstel, word daar na die skrywer verwys as die outeurs-instansie wat die teks tot stand bring. Volgens Du Plessis (2000:55-57) bestaan daar twee outeurs, naamlik: die konkrete en die abstrakte outeur.

Die werklike konkrete outeur – Dit is die mens buite die boek; wat die inspirasie vir die skryf van die boek ontwikkel, die boek beplan, organiseer, indeel en uiteindelik skryf.

Die abstrakte outeur – Die abstrakte outeur stel tydens die beplanning van die teks iemand aan wat gaan vertel wat gebeur, wanneer dit gebeur en met wie of deur wie dit gebeur. Die abstrakte outeur manipuleer die verteller wat binne die storie funksioneer. Die abstrakte outeur orden en gebruik dus die verhaalelemente.

Volgens Link (deur Senekal 1983:18 aangehaal) bestaan daar ook ’n derde outeur, naamlik die fiktiewe of eksplisiete outeur. Hierdie outeur is die instansie wat vanaf die fiktiewe teenswoordige berig. Die eksplisiete outeur is dus die fiktiewe verteller wat subjek van die vertelling is. Link noem ook die konkrete outeur die reële outeur en die abstrakte outeur noem sy die implisiete outeur, omdat hierdie outeur nooit uitdruklik in die teks optree nie.

Die verhouding tussen die leser en die skrywer dra ook by tot die wyse waarop ’n leser by ’n teks betrek word. Volgens Segers (1980:14) kommunikeer die outeur deur middel van die teks met drie tipes lesers: die werklike leser, die implisiete leser en die eksplisiete leser. Link (deur Senekal 1983:17 aangehaal) noem hierdie drie lesers ook 1) reële lesers, 2) abstrakte lesers en 3) fiktiewe lesers.

Die werklike/reële leser – Hierdie is die werklike leser van die teks wat ’n bepaalde assosiasie daarmee en interpretasie daarvan maak.

Die implisiete/abstrakte leser - Segers (1980:15) haal Iser aan wanneer hy die term implisiete leser definieer: “Men zou kunnen zeggen dat de impliciete lezer de lezersrol is die in de tekst zelf besloten licht; het is het geheel van textuele aanwijzingen bestemd voor de werkelijke lezer die daardoor te weten kan komen hoe de tekst gelezen moet worden. De impliciete lezer is dus een tekst-immanent gegeven dat een soort signaal-karakter heeft, waarop werkelijke lezers overigens heel verschillend kunnen reageren”.

Die eksplisiete/fiktiewe leser – Dit is die persoon tot wie die verteller van die teks hom wend. Die fiktiewe leser word óf direk deur die verteller aangespreek óf net implisiet genoem.

Die leser van ’n teks kan ook by die teks betrek word deur middel van die verteller. Die verteller in ’n teks (deur die abstrakte outeur geïmpliseer) het ook vele fasette. Snyman (1985:77-78) onderskei tussen drie soorte vertellers:

Eerstepersoonsverteller/ek-verteller – Hierdie verteller is self aan die woord in die teks. Die eerstepersoonsverteller is ’n baie oortuigende verteller, maar is beperk tot vertellings wat gesien en beleef word.

Die ouktoriële verteller – Hierdie derdepersoonsverteller is onbeperk in sy insig, kennis en bewegings. Die ouktoriële verteller vertel nie net wat hy sien en beleef nie, maar die verteller lewer ook kommentaar, verklaar en voorspel die gebeure en handeling van ander karakters.

Die beperkte alwetende verteller – Hierdie personale verteller kan in die tweede of derde persoon vertel. Die beperkte alwetende verteller bewerkstellig die eenheid in die teks en hy karakteriseer die ander karakters.

Teenoor die ouer skrywers van tienerboeke wat alwetende volwassenes was wat van bo af vertel en sodoende die jong leser probeer opvoed en vermaak het, bestaan daar vandag ’n gans ander verhouding. In die geval van Nagtegaal se *Daar’s vis in die punch*, bestaan

daar byvoorbeeld 'n gelyke verhouding tussen verteller en leser. Volgens Greyling & Du Plessis (2000:153-154) word die outoritêre buitevertelwyse vervang deur 'n vertelwyse waarin die oogpunt en ervaringswêreld van 'n jeugdige karakter (en skrywer) sentraal staan. Omdat die sentrale karakter self aan die woord is, is dit moeilik om die karakter van buite te beskryf en gevolglik maak die skrywer van dialoog en handeling gebruik om hierdie funksie te verrig. Hierdie vorm van beelding vereis dat die leser aktief betrokke moet wees en sodoende self afleidings moet maak oor menslike eienskappe.

Die skrywer sowel as die leser van tienerliteratuur bevind hom in 'n bepaalde tydsgewrig, samelewing en gemeenskap wat meebring dat die teks binne hierdie sfeer geskep, gelees en geïnterpreteer moet word. Omdat die aard van 'n jeugboek so nou vervleg is met die lewensbeskouing van tieners, word daar heelwat inhoudelike eise aan dié genre gestel. Hierdie eise hou meestal verband met politiese, sosiale en kulturele verwagtinge. Die skrywer kies doelbewus 'n bepaalde lewensbeskouing wat dan deur die karakters, as draers van waardes, aan die leser oorgedra word (Greyling & Du Plessis 2000:154-155).

5.2.4 Die lesersverwagting

Bogenoemde keuse van 'n lewensbeskouing bring mee dat die ouer generasie van vandag bekommerd raak oor die toekoms van Afrikaans, veral wanneer hulle hoor en sien hoe tieners die taal gebruik. Du Toit (2000:18) skryf dat die ouer mense nog stoei om “eers netjies uit die ou Suid-Afrika na die nuwe te beweeg en daarna, vanweë die yslike drag morele bagasie van die verlede, versigtig, hiperkorrek en beskroomd 'n staanplekkie vir Afrikaans uit te vroetel sonder enige kritiek op die waardes van die nuwe politiek-kulturele orde.” Wanneer die jongmense dan nie saam met hulle geesdriftig raak oor die taal nie, begin hulle wonder of die jeug dan glad nie belangstel in die toekoms van Afrikaans nie. Tog beweer Du Toit (2000:19) dat navorsing getoon het dat tieners glad nie onverskillig teenoor hulle taal staan nie. Hy het ook die hulp van die ontleder prof. Lawrence Schlemmer ingeroep wat gevind het dat tieners se belewenis van hulle kultuuridentiteit net so sterk is soos dié van ouer mense. Tieners stap nie maklik weg van

hulle kultuurgemeenskap nie, maar hulle voel tóg meer aangetrokke tot instellings wat die probleme in hulle alledaagse lewe raak.

Hierdie gevoel van tieners teenoor die aktuele slaan sterk deur in die lektuur wat hulle lees én skryf. In haar artikel - “Hoe praat jy met tieners?”- gesels Van Niekerk (2000:18) met Aldré Lategan as keurder van tienerfiksie by Human & Rousseau. Volgens haar soek die keurders na sterk stories wat die tieners se intelligensievlak uitdaag en wat nie didakties of moraliserend is nie. Sy is ook van mening dat die karakters in tienerlektuur in die taal van vandag se tieners moet praat. Die lektuur moet geskryf word *vir* tieners, nie *oor* tieners nie. Ook Hitchcock (1999:122-123) sluit by die aktuele aspek aan wanneer sy die volgende stelling maak: “I am convinced that teens will read quality books if they are given guidance and they are exposed to the issues that are relevant in their lives.” Sy het verskeie alledaagse onderwerpe uitgelig waaroor tieners graag lees. Dit sluit onder andere die volgende in:

- mishandeling;
- verkragting;
- seks;
- alkohol- en dwelmmisbruik;
- ouer-kind-verhoudings;
- futurisme;
- multikulturele aspekte;
- terrorisme;
- groeppvorming en vriendskappe.

Na aanleiding van bogenoemde is dit duidelik dat hedendaagse tienerlektuur besig is met die blootlê van sosiale krisisse en probleme waarmee tieners te doen kry. Wiggill (*Volksblad*, 24.05.2003) maak die stelling: “Realistiese tienerfiksie is dus die ideale manier om tieners, sonder prekerigheid, oor die gevare van drank- en dwelmmisbruik in te lig.” Sy het ook gevind dat baie tieners van die idee hou dat hulle op vermaaklike wyse oor aktuele probleme ingelig word en dat hulle graag oor alle aspekte van seksualiteit

ingelig wil word: “...dit moet taamlik eksplisiet dog smaakvol aangebied word – dit is hoe tieners leer ‘hoe dit gedoen behoort te word’ sonder om daarmee te eksperimenteer.”

In ’n onderhoud deur Jacobs (*Volksblad*, 28.04.2003) met Diedericks-Hugo, wat self ’n skrywer van jeugboeke is, beweer sy dat Afrikaanse jeugboeke nog heeltemal te preuts is. Volgens haar moet die skrywers van jeugboeke nie net die jong leser inlig nie, maar ook vir die hekwagters soos onderwysers en ouers, wanopvattinge en onkunde uit die weg ruim. Kombuis (*Die Burger*, 31.05.2003) huldig ’n heel ander siening as hy die volgende vraag stel: “Het ons die te-klein drukkende skoene van Calvyn verruil vir die te-groot skoene van premature lewensrypheid? Is ons goeie bedoelings en maatskaplike bewussyn besig om kinders te begrawe onder ’n berg van konflikterende waardes en nuwerwetse skuldgevoelens?”

5.3 Taalgebruik in tienerliteratuur

Van Bruggen (1945:24) het in sy artikel van 1945 (soos reeds genoem in hoofstuk 4) ook die volgende gesê: “Wat ook al die boustowwe van sy lektuur mag wees, die ryper jeug hunker steeds na die onmiddellike, die spannende, die sensasionele.” Volgens hom word die tiener-tydperk gekenmerk deur intense groei en ontwikkeling en beleef die tiener ’n “ontstuijende gevoelslewe” waarin sy woordeskat dan ook noodgedwonge binne ’n beperkte tydperk geweldig uitbrei.

Malan (soos aangehaal deur Engelbrecht: *Rapport*, 29.06.2003) voel dat dit juis hierdie “gekruide” taalgebruik van tieners is wat hulle gaan verhoed om in die nabye toekoms standaardwerke te lees, aangesien hulle dan glad nie meer oor die taalregister gaan beskik wat dit vir hulle moontlik maak nie. Aan die ander kant deel Hough aan Engelbrecht (*Rapport*, 29.06.2003) mee dat tieners meer gemotiveerd gaan wees om te lees wanneer hierdie informele taal in hulle lektuur gebruik word. Kombuis (*Die Burger*, 31.05.2003) glo dat jongmense se smagting na “escapism” hulle motiveer om te lees.

Samevattend kan jeugliteratuur omskryf word as literatuur wat deur die jeug geskryf word, vir die jeug geskryf word en deur die jeug gelees word. Dit wil ook voorkom asof jeugliteratuur kenmerke bevat van die volwasseboek (aktuele vraagstukke en opvoedkunde), maar tog ook kenmerke van die kinderboek. Dit is dalk waarom Du Plessis (2000:52) na jeugliteratuur verwys as oorgangsliteratuur – die oorgang van kind na volwassene. Juis hierdie tussenin-posisie van die jeugboek veroorsaak ’n dilemma wanneer dit kom by die uitgee daarvan, aangesien die teikenleser van ’n jeugboek die jong kind of tiener is, maar die boek moet eers deur die volwasse uitgewer goedgekeur word. Du Toit (2000:18) het met Louise Steyn van Tafelberg-Uitgewers daaroor gesels en sy verdedig hierdie dilemma van die uitgewers wanneer sy beweer dat daar ’n gaping tussen die uitgewer en die leser is en dit veroorsaak dat die uitgewer nie altyd weet wat by die tienerleser byval sal vind nie. Met hierdie ambivalensie in gedagte is die verteller in die teks daarvoor verantwoordelik dat die boek nie heeltemal jeugboek is nie, maar ook nie heeltemal volwasseboek nie.

Daar’s vis in die punch is ’n tienerboek wat volgens bogenoemde kriteria ook bepaalde temas in die tiener se lewe uitbeeld, byvoorbeeld drank, dwelms en seksualiteit. In hierdie studie word daar egter nie primêr gefokus op die temas in die teks nie, maar wel op die taalgebruik van die karakters in die teks wat as ’n tienerregister getipeer word. Verder in die hoofstuk word daar gekyk hoe tieners die taalgebruik in Nagtegaal se *Daar’s vis in die punch* as ’n voorbeeld van hedendaagse tienertaal ontvang het, maar eers word daar gekyk na die opinies en kritiek van verskeie letterkundiges en skrywers.

5.4 ’n Analise van Jackie Nagtegaal se *Daar’s vis in die punch* na aanleiding van literêre kenners en lesers se sienings.

5.4.1 Resepsiegeskiedenis

Wanneer 'n literêre werk ondersoek word, is dit nodig dat die geskiedenis van die werk nagegaan word in terme van die resepsie daarvan ten einde die waarde van die werk te bepaal. Ohlhoff (1985:50) omskryf die term resepsie as “die ontvangs, reproduksie, aanpassing, assimilasië of kritiese beoordeling van 'n literêre produk of sy elemente deur 'n leser of lesers”. Hans-Robert Jauss het hierdie ondersoek na die resepsie van literêre werke die resepsiegeskiedenis van 'n werk genoem. Volgens Van Buuren (1981:18) meen Jauss “dat stelsel van verwagtinge, de z.g. ‘verwagtingshorison’ objektief kan word vasgestel waarby sy aandag in eerste instansie uitgaan na die verwagtingshorison van lesers”. 'n Verwagtingshorison is die “objektiveerbare verwysingsraamwerk waarbinne die literêre ervarings van lesers beskryf kan word” (Ohlhoff 1985:52). Segers (1978:41) meen dat Jauss drie kriteria in gedagte gehad het by die vorming van 'n verwagtingshorison, naamlik: 1) “the well-known generic norms revealed by the texts the reader has read”; 2) “the reader’s knowledge and experience of all the texts he has read before”; 3) “the contrast between fiction and reality, i.e. the reader’s ability to perceive a new text both within the ‘narrow’ horizon of this literary expectations and within the ‘wide’ horizon of his knowledge of life”.

In die leserkundige ontleding van *Daar's vis in die punch* wat volg, ten einde die geslaagdheid daarvan te bepaal, kan Jauss se siening rakende die verwagtingshorisonne van die lesers van 'n teks 'n moontlike bydraende faktor wees om te verreken.

5.4.2 Inleiding

Charlie Koekemoer is sestien jaar oud en die enigste kind van twee advokate-ouers, wat met geskenke probeer vergoed vir weinig kontaktyd. Charlie het haar eie sportmotortjie

en 'n skootrekenaar waarop sy besig is om vir haar 'n nuwe lewe te skep waarheen sy as die karakter Kahla ontvlug.

Charlie woon op Jakkalsfontein naby Kaapstad, het vroeg reeds haar maagdelikheid verloor, het al met dwelms geëksperimenteer en is 'n slaafse mode-navolger.

Charlie is besig om haar naam te verander, omdat sy nie meer die ou Charlie is nie. Haar vader is besig om te sterf en vandat sy die skokkende nuus gehoor het, het haar lewe ingrypend verander en daarom wil sy afstand doen van dít wat haar ou lewe kenmerk. Sy het klaarblyklik die lewe anders begin sien na 'n nag van tequilas in 'n klub toe sy teen vier uur die oggend vir die see sit en kyk het. 'n Wildvreemde kunstenaar vertel haar: “Jy sien, my enigste probleem met humanity is basies die vis in die punch. Ek het nie 'n probleem met die vis nie, maar wel met die mense wat dit drink. Vis is nie vir drink nie, vis is vir swem, verstaan jy?” [102]. Charlie se ommekeer en naamverandering bring eie insigte na vore aangaande die ‘vis’: “Ek het Maandag die eerste keer begin adapt by die skool en dit het fantasties gevoel. As jy die punch deur jou tande sif en jy sluk fyn, dodge jy die vis!”

5.4.3 Positiewe kommentaar

“Toe ek begin lees het, was die eerste ding wat ek van gehou het, die styl waarin die boek geskryf is. Lekker casual en gemaklik en presies soos ons praat. Soos byvoorbeeld, waar ek, 'n Engelse woord sou gebruik (selfs al is daar 'n beter Afrikaanse een), gebruik sy ook een, en dit maak die styl so gemaklik”. So sê die vyftienjarige Aalbers (*Beeld*, 27.03.2002). Volgens Groen (*Beeld*, 22.04.2002) is hierdie 'n boek waarin die hoofkarakter met verskeie “issues” (ouers, geld identiteit, vriende, seks, dwelms) worstel

wat raakpunte het met die meeste tieners se lewens. Nagtegaal reageer hierop deur te sê: “Nie alle tieners leef soos sy nie, dis maar net die verveelde privaatskoolkinders.”

Botes (*Volksblad*, 20.05.2002) sien nie die boek as ’n “tipiese tienerboek met die gebruikelike sedelessie nie”, sy voel eerder “dit is ’n verhaal van die individualis se eeue-oue soeke na die Sin van die Menslike Bestaan, iets wat lyk na die Jungiaanse begrip van ’n reis na die self. Eenvoudiger gestel: Die mens se strewe om ’n eie identiteit te vind in ’n moreel en geestelik verarmde wêreld.” Botes (*Volksblad*, 20.05.2002) wonder egter of die deursnee sestienjarige al die verwysings na Edith Piaf, Breyten Breytenbach, Janis Joplin, Jung en Plato sal snap en waar Charlie (die tipiese “mall rat”) al haar kennis opgedoen het. Sy vind egter dat die dialoog uitstekend in die mond van die hedendaagse tiener pas en selfs die karakters in die boek wat nie tieners is nie, is betowerend. Volgens Botes trek die vergelykings in die teks die leser in die verhaal in en selfs die gedagtestroomtegniek is geslaagd en help die leser om met Charlie te identifiseer.

Lategan (*Volksblad*, 20.05.2002) sien Nagtegaal as ’n navolger van baanbrekers soos Antjie Krog. By die lees van die boek kon Lategan alreeds ’n “appelgesonde kern” by die hoofkarakter identifiseer, “want tussen die nogal robuuste uitlatings skuil talle heilsame oomblikke”. Volgens Lategan hou die skrywer haar in hierdie boek besig met die universele problematiek van tieners: “Hul wesentliche eensaamheid; hul soeke na ’n religieuse krag en daardie mistieke ‘iets’ wat filosofies bedink moet word; hul ‘boring’ skoollewe en hul verhoudings binne sosiale en huislike verband. *Daar’s vis in die punch* is bo alles ’n ode aan die puber-lewe in al sy wonderlike en vreesaanjaende fassette.”

Van der Merwe (*Cape Argus*, 21.06.2002) dink die boek het heelwat goeie punte: “The humor is quirky and Nagtegaal’s comfortably flowing narrative style puts many more mature Afrikaans outhors to shame.” Dit is juis hierdie “gemaklike” vertelstyl wat die taaldebat rondom *Daar’s vis in die punch* aan die gang gesit het. ’n *Huisgenoot*-leser, Ferreira (*Huisgenoot*, 18.07.2002), bevraagteken die bohaai rondom die gebruik van byvoorbeeld seksuele en anatomiese terme in tekste. In ’n brief aan genoemde tydskrif skryf hy die volgende: “Hoekom is dit swak taal as jy woorde gebruik wat ten volle deur die gebruikers van die taal verstaan word?”

Wiggill (*Beeld*, 22.01.2003) voel dat daar, na regte, min negatiewe kommentaar in die pers oor *Daar's vis in die punch* verskyn het, omdat die lewe van tieners wél lyk soos dié van Charlie Koekemoer: “en tieners ervaar verwarring rondom hulle verhouding met hulle ouers, ander gesinslede en vriende, hul veranderende liggaam en hul plek in die samelewing.” “Dié blik op die lewe van ’n rykmanskind wat alles het wat sy begeer, behalwe haar ouers se tyd en aandag, het jongmense aan die lees gehad en die boek het gou blitsverkoperstatus bereik.” (*Die Burger*, 21.06.2003)

Engelbrecht (*Rapport*, 22.06.2003) het met Nagtegaal gesels oor die hewige debat rondom die taalgebruik in haar boek. ’n Debat wat meen dat die vrylike vermenging van Afrikaans en Engels in *Daar's vis in die punch* lei tot die vervlakking van die taal. Nagtegaal reken die debat het heeltemal handuit geruk. “Ek weet nie waaroor die bohaai gaan nie. Afrikaans is ’n *beautiful* taal en ek praat dit omdat dit gemaklik is. Dit is nog ’n jong taal en besig om te *develop* en ’n mens moet maar ’n bietjie *make-up* opsit om dit op te *jazz*.” ’n Onbekende tiener met die skuilnaam van “net ’n gewone tiener”, skryf aan *Die Burger* (2 Julie 2003) dat sy ook verbaas was oor die ophef wat gemaak word oor die taalgebruik in die boek, en sy vra; “Is daar regtig nog Afrikaanssprekendes wat nie hul taal meng nie? Ek sal regtig eerder ’n boek lees wat mense weergee, en nie woordeboeke nie.” Joubert (*Die Burger*, 14.07.2003) is nie seker by wie die boek nou eintlik ’n indruk moet maak nie en toe gaan gesels sy met ’n paar studente wat baie ongeërg oor die hele debakel was: “Ag wat, dis nou werklik nie iets om oor ernstig te raak nie. Ons het ook so gepraat, op skool, maar nou raak Afrikaans te lekker en mooi en selfs Afrikaanse musikante bring hul deel met goeie lirieke. Sy sal ook groot word.”

“Ek het nogal die boek as ‘volwasse’ ervaar”, sê Hambidge (*Rapport*, 20.07.2003): “in die wete dat jong mense so praat. Trouens, die gemiddelde tiener se ervaring van ons siening van die ‘Afrikaanse letterkunde en die toekoms van Afrikaans’ bestaan nie.” Tog bely Hambidge in dieselfde artikel dat dosente in taaldepartemente radeloos is oor die “swak skryfwerk, die stilistiese slonsigheid, die gebrek aan taalvaardigheid”. Sy dink nie

dat Engfrikaans “progressief of korrek is nie, maar skrywers gee dikwels onbewus iets weer wat besig is om in ’n taal te gebeur”.

“Ek het Jackie Nagtegaal se boek gelees (en geniet) voor die vreeslike polemiekie oor haar taalgebruik. Ek het dit weer gelees (en weer geniet) om te sien waaroor die vreeslike bohaai gaan en toe besef sy skryf maar net soos die meeste van ons in elk geval praat” skryf Hugo (*Rapport*, 27.07.2003). Ook Myburgh (*Rapport*, 11.08.2003) skryf dat die leerders van Rondebosch Boys’ High *Daar’s vis in die punch* baie geniet het. Hy sien hierdie boek van Nagtegaal as ’n bevestiging van die dinamika van ’n jong taal. “Om voor te gee dat ’n jong skrywer soos Nagtegaal besig is om ’n ‘moedermoord’ op Afrikaans te pleeg, getuig van onnodige histerie.” Volgens Crous (*Die Burger*, 27.08.2003) is dit juis “die boek se direkte verteltrant en slengtaal” wat die verhaal “oorspronklik en hiperrealisties” maak. Hy noem die jong generasie van vandag die eminen-generasie wat gewoon is aan rap-musiek en nie regtig meer Afrikaanse boeke lees nie. Daarom dink hy dat dit juis boeke soos *Daar’s vis in die punch* is wat tieners weer aan die lees gaan sit.

Brink (*Beeld*, 24.09.2003) noem die verhaal skokkend, maar kwalifiseer dit soos volg: “En as dit dan, ja, skokkend is: hoe skokkend is die konteks waarin Afrikaans vandag moet funksioneer? – ’n land waarin opwindende, maar ook verskriklike en weersinwekkende dinge gebeur:” ’n Mens hoor daagliks van seksuele mishandeling, bedrog, korrupsie, leuens. Nou vra Brink (*Beeld*, 24.09.2003): “hoe op gods aarde kan ’n wêreld soos dié in algemeen-beskaafde Afrikaans weergegee word?” Hy voel dat die wyse waarop Engels ons taal “vermink” juis die hoofkarakter in die teks se opstand teen dit wat met ons en met haar gebeur, goed uitbeeld en vind *Daar’s vis in die punch* ’n geslaagde klein roman. Van Huyssteen (*Cape Libr.* September/Okttober 2003) sluit by Brink aan: “Alhoewel die inhoud miskien nie altyd die leser spaar nie, slaag die skrywer tog daarin om die werklikheid raak en sonder wroeging en doelbewuste banaliteite weer te gee.”

“Jackie Nagtegaal het nie haarself bekroon nie. ’n Paneel het dit gedoen en as haar boek die beste was en as bekroningswaardig geag is, moet die vraag eerder gevra word: wáár is die ander jong skrywers?” (Hambidge *Die Burger*, 11.10.2003)

5.4.4 Negatiewe kommentaar

“Hoekom is daar so baie vuil taalgebruik?” vra Raubenheimer (*Beeld*, 27.03.2002) aan Nagtegaal. Sy antwoord: “Wat die vuil taal betref, dis hoe baie mense praat. Veral girls soos Charlie”. Van der Merwe (*Cape Argus*, 21.06.2002) het nie ’n probleem met die taalgebruik nie, maar sy vind dat Charlie se vele filosofiese monoloë langdradig raak en dat die toon van die verhaal “pretentiously selfabsorbed at times” is. “The passing references to apartheid and Charlie’s sudden rediscovered love for the family maidservant didn’t convince me... And the twist in the tail in the form of a fatal illness in the family is somewhat forced.”

In Engelbrecht se artikel van 29 Junie 2003 in *Rapport* skryf hy dat akademici voel dat dit juis boeke soos *Daar’s vis in die punch* is wat maak dat die “nuwe Afrikaanse geslag” nie meer oor die taalregister sal beskik om standaardwerke te lees nie. “Net ’n gewone tiener” (*Die Burger*, 2.07.2003) voel egter dat die mense eerder daarvoor kan kla dat die boek “flou” is. “Nadat ek die boek gelees het, was ek erg teleurgesteld.”

Spies (*Die Burger*, 28.07.2003) het ’n sterk opinie teen Nagtegaal se gebruik van die taal uitgespreek. Sy voel dat die eertydse respek vir die woord “teenswoordig bekrompe, verdag, verwerplik; kortom: onvanpas” is. Ook vind sy dit ironies dat Nagtegaal met haar byderwetse woorde: “ons skryf soos ons praat”, juis die beginsel, wat eens aan die Eerste Taalbeweging voorgehou is, sanksioneer. Dit neem ons (volgens haar) terug na daardie tyd waar die Eerste Afrikaanse Taalbeweging juis gekenmerk is as ’n beweging sonder enige literatuur. Spies (*Die Burger*, 28.07.2003) verwerp Nagtegaal se boek as ’n “nonverhaal geskryf in ’n nontaal” met ’n klakkelose aanwending van Engels wat getuig van ’n gebrek aan woordeskat. Spies beweer dat die grootste rede vir hierdie skryfwyse die gevolg van ’n gebrekkige leersituasie is: “Dit is uiteraard ’n gesagsituasie, maar berus op wedersydse waardering: van die leerling vir die mentor en andersom.” ’n Mentor skryf

nie 'n styl aan jou voor nie, maar onderrig jou om skryfryp te word. Nagtegaal stem egter nie hiermee saam nie. Spies haal haar aan as sy sê “dit is 'n stupid gedagte dat 'n mens ryp genoeg moet wees om te skryf”. Spies reken dat hierdie voortdurende aanprysing van Engfrikaans tot “moedermoord op Afrikaans” lei en weldra “verdwyn 'n taal se standaardvariant, word dit onbruikbaar as onderrigtaal en kan jy maar Ikabod oor sy toekoms skryf” (Spies *Die Burger*, 23.08.2003). Sy haal die Engelse skrywer Red Smith aan as hy sê: “Murder of the mother tongue is a form of matricide committed with premeditation by football coaches and encouraged by writers and broadcasters as accessories after the fact. Leave us defense against solecism.” (*Die Burger*, 28.07.2003)

Weideman (2004) noem *Daar's vis in die punch* 'n wroegboek en volgens hom hou kinders nie van wroegboeke nie. Hy meen dat daar twee beginsels in die letterkunde is wat deurgaans geld: funksionaliteit en seleksie. Dit beteken dat woorde (soos kragwoorde) op die regte tyd en op die regte plek funksioneel kán wees, maar dat Jackie Nagtegaal in haar teks só oordadig daarvan gebruik maak, dat dit die leser stuit en sodoende gou hulle effek verloor. Aangesien dit die aandag van die hoofhandeling aftrek. Weideman (2004) erken dat die teks 'n soort “crossover” boek is, maar juis om daardie rede moet dit heelwat meer om die lyf hê. Hy vind *Daar's vis in die punch* 'n dun ‘dagboek’-storie wat met 'n kunsmatige sosio- of idiolek aan die gang gehou word”.

Weideman (2004) vermaan dat ons taal bedreig kan word indien 'n mengeltaal as norm voorgehou word. Hy reken dat Jackie Nagtegaal “onwetenskaplik en onverantwoordelik” met taal omgaan en wanneer hierdie “klaarblyklike taalarmoede” van haar boek as norm voorgehou word, “dan het die jeug- of kinderboek sy ánder belangrike funksie verloor, en dit is om as korrekatief op die voorgehoue werklikheid te dien, om kritiese denke te stimuleer, om vir die lewenswerklikheid voor te berei”.

Ook Kombuis (2004) het aan die “punch-debat” deelgeneem en voel dat Nagtegaal onnodig gekritiseer word. “Sy het nie die nuwe Afrikaans geskep nie, sy skryf net daarin.” Tog waarsku hy ook dat al hierdie nuwe leenwoorde 'n kort rakleef tyd het, soos modegiere. Daarom moet skrywers soos Nagtegaal onthou dat haar werk oor 'n dekade of

minder “vervang kan word deur of meer standhoudende literatuur of deur die ultracool werk van ’n nuwer generasie”.

Vervolgens word gekyk na wat tieners self dink van die tienerboek, asook van die taalgebruik in *Daar’s vis in die punch*.

5.5 ’n Empiriese ondersoek na die siening van tieners oor die taalgebruik in *Daar’s vis in die punch*

5.5.1 Die vraelys

Die vraelys wat opgestel is, bestaan uit drie afdelings: afdeling A bevat persoonlike vrae in verband met ouderdom, graad, geslag, ens. Afdeling B bevat vrae oor die taalgebruik in die teks en afdeling C dek die temas in die boek. Daar is ’n totaal van 100 vraelyste uitgestuur; 20 na elke skool, maar slegs 89 voltooide vraelyste is terugontvang. Hierdie 89 vraelyste het egter ’n duidelike tendens getoon aangaande die aanvaarbaarheid van die teks onder tieners. Die vraelys verskyn as bylae A aan die einde van die studie.

5.5.2 Die teikengroep

In hierdie ondersoek is ’n ewekansige steekproef gedoen ten einde ’n idee te kry van hoe tieners die boek *Daar’s vis in die punch* ontvang het. Vyf skole vanuit bo-gemiddelde, sosio-ekonomiese omgewings is geselekteer om aan die ondersoek deel te neem, aangesien die hoofkarakter in die teks ook verbonde was aan ’n baie elite-skool naby Kaapstad. Die doel hiermee was om te sien of die tieners uit ’n soortgelyke geografiese samelewing as die hoofkarakter die vertelling geloofwaardig vind, met ander woorde of tieners vanuit hoë sosio-ekonomiese omstandighede wel leef en praat soos wat die hoofkarakter dit uitbeeld. Soos Jackie Nagtegaal tereg aan Groen (*Beeld*, 22.04.2002)

gesê het: “Nie alle tieners leef soos sy nie, dis maar net die verveelde privaatskoolkinders.”

Die tieners in hierdie ondersoek se antwoorde op die vraelys sal bydra tot die gevolgtrekking aan die einde van die hoofstuk oor die geslaagdheid al dan nie van die teks as ’n realistiese weergawe van ’n bepaalde groep tieners se taalgebruik. Al vyf skole het hulle samewerking gebied in verband met die ondersoek en die leerders het op vrywillige basis die vraelyste beantwoord. Die skole wat geselekteer is, is: Christelike en Nasionale Hoër Meisieskool Oranje, Hoërskool Sentraal en Eunice Girls High. Al drie hierdie skole is in Bloemfontein geleë, terwyl Linden Hoërskool in Linden, Johannesburg en Hoër Meisieskool Bloemhof in Stellenbosch ook aan die ondersoek deelgeneem het. Die skole is versoek om leerders tussen 16 tot 18 jaar oud aan die ondersoek te laat deelneem, nadat hulle die boek gelees het. Die rede vir die ouderdomsbepערking is om proefpersone te kry wat met die hoofkarakter, wat 16 jaar oud is, kan identifiseer. Om manlike tieners by die ondersoek te betrek, is een skool van gemengde geslagte (manlike en vroulike leerders) gevra om aan die studie deel te neem en een manlike proefpersoon het aan die ondersoek deelgeneem.

5.5.3 Data-analise

Al drie afdelings se resultate word in tabelvorm weergegee. Vraag 2 en 3 in afdeling A word nie getabelleer nie, aangesien dit onder vraag 1 bespreek word. Vraag 7 van afdeling C word ook nie getabelleer nie, omdat dit ’n vraag is wat geen opsies bevat het nie en die proefpersone moes hulle eie vertalings gee. Gedurende die ondersoek sal daar vir elke veranderlike ook ’n persentasie gegee word, ten einde betroubare resultate te verkry. In die ondersoek word daar na die tieners wat aan die ondersoek deelgeneem het verwys as proefpersone. Aan die einde van die hoofstuk word die data vanuit die tabelle gebruik om ’n afleiding te maak aangaande: 1) die gewildheid van die boek onder ’n

bepaalde groep tieners en 2) die geslaagdheid van die teks en die bydrae wat die taalgebruik gelewer het tot die geslaagdheid daarvan.

5.5.4 Afdeling A: Persoonlike gegewens

- **Vraag 1: Wat was jou ouderdom met jou laaste verjaarsdag?**

Tabel A1

OUDERDOM	MANLIK	VROULIK
Jonger as 16 jaar	0	9
16 jaar	1	43
17 jaar	0	28
18 jaar	0	8
Ouer as 18 jaar	0	0

Tabel A1 dui aan dat 72 van die 89 proefpersone 16 of 17 jaar oud is en in graad 10 en graad 11 is. Uit die 89 proefpersone was 9 (10.1%) jonger as 16 en dus in graad 9, terwyl 8 proefpersone (9%) 18 jaar oud was en in graad 12.

- **Vraag 4: Hoe gereeld lees jy?**

Tabel A2

HOE GEREELD LEES JY?	MANLIK	VROULIK
Ek lees glad nie storieboeke nie	0	1
Een boek per week	0	5
Meer as een boek per week	1	5
Een boek per maand	0	28
Meer as een boek per maand	0	18
Een boek per kwartaal	0	13
Ek lees slegs gedurende vakansies	0	18

Soos die tabel aandui is 28 van die 89 proefpersone (31%) lesers wat een boek per maand lees. 18 proefpersone (20.2%) lees meer as een boek per maand en nog 18 lees slegs gedurende die vakansie. 13 proefpersone (14.6%) lees een boek per kwartaal en 6 proefpersone (6.7%) lees meer as een boek per week. 5 proefpersone (5.6%) lees een boek per week, terwyl slegs 1 proefpersoon glad nie storieboeke lees nie.

Die mees vanselfsprekende vraag wat hierdie een oor die gereeldheid waarmee tieners lees opvolg, is die vraag oor die tipe stof wat hulle lees. Al lees die betrokke tieners baie, beteken dit nie dat hulle storieboeke lees nie.

- **Vraag 5: Wat lees jy graag?**

Tabel A3

LEESSTOF	BAIE	REDELIK	MIN	BAIE MIN	NOOIT
Koerante	8	27	23	17	14
Tydskrifte	55	28	5	1	0
Romans	27	22	18	10	8
Diebundels	2	2	18	22	22

Vanuit tabel A3 kan gesien word dat 55 van die 89 proefpersone (61.8%) baie tydskrifte lees en nog 28 (31.5%) lees redelik tydskrifte. 27 proefpersone (30.3%) lees baie romans en 22 (24.7%) van die 89 proefpersone lees redelik romans. Vandaar neem die persentasie in leesvoorkeure aansienlik af. Kortverhale word baie gelees deur 11 proefpersone (12.4%) en redelik gelees deur 21 proefpersone (23.6%). 10 proefpersone (11.2%) lees baie dramas en 20 (22.5%) lees redelik dramas. Digbundels word die minste gelees met slegs 2 van die 89 proefpersone (2.2%) wat beweer dat hulle baie digbundels lees.

“Jong mense lees tóg – hulle lees duisende *magazines* en *comics* en *CD sleeves*, maar net nie boeke nie” sê Nagtegaal aan Engelbrecht (*Volksblad*, 29.06.2003). Tabel A3 bevestig hierdie uiting. Die tieners in hierdie proef het duidelik ‘n baie groter voorkeur verleen aan die lees van “magazines” as enige ander vorm van leesstof.

- **Vraag 6: In watter taal lees jy graag?**

Tabel A4

IN WATTER TAAL LEES JY?	MANLIK	VROULIK
Afrikaans	1	40
Engels	0	57
Ander	0	1
Lees nie storieboeke nie	0	0

Van die 89 proefpersone wat volgens tabel A4 aan die ondersoek deelgeneem het, het 57 (64%) erken dat hulle verkies om in Engels te lees. 41 proefpersone (44.9%) lees eerder in Afrikaans. Tog het 8 (9%) van die proefpersone geantwoord dat hulle Engels en Afrikaans ewe veel lees.

Steyn (1980:228) haal Prins aan: “Die élite word geestelik veral uit Engels gevoed.” Selfs van die vroegste tye af het Engels ons taal geïnfiltreer en word Afrikaanse kinders na Engels skole gestuur. Ook in hierdie ondersoek is dit duidelik dat die lees van Engelse fiksie voorrang geniet onder die betrokke tieners, soos deur tabel A4 gestaaf. Hierdie voorkeur vir Engels mag daartoe bydra dat die vermenging van Engels met Afrikaans in die teks *Daar’s vis in die punch* nie vir hierdie tieners ’n probleem was nie.

- **Vraag 7: As jy soms storieboeke lees (soms of dikwels), vir wie is dit gewoonlik geskryf?**

Tabel A5

VIR WIE GESKRYF?	MANLIK	VROULIK
Tieners	0	20
Volwasse	0	5
Beide	1	62

Volgens tabel A5 het slegs 88 proefpersone die vraag beantwoord. 63 proefpersone (71%) het geantwoord dat hulle literatuur vir sowel tieners as volwassenes lees. Slegs 5 proefpersone (6%) van die 88 wat die vraag beantwoord het, verkies om volwasseliteratuur te lees. Die oorblywende 20 proefpersone (23%) lees graag tienerliteratuur.

- **Vraag 8: Oor watter temas lees jy graag?**

Tabel A6

TEMAS	MANLIK	VROULIK
Avontuur	1	18
Spanning	1	19
Gruwel	1	5
Verhoudinge (gesin, liefde, rasse)	1	58
Sosiale probleme (drank, dwelms, armoede, geweld)	0	25
Fisiese sake (seks, siekte, voorkoms)	0	10
Ander	0	7

Die tema wat die meeste belangstelling wek onder lesers is verhoudinge. Hier het 59 proefpersone (66.3%) geantwoord dat hulle graag boeke lees wat hierdie tema aanspreek. Temas wat sosiale probleme aanspreek, word deur 25 proefpersone (28.1%) gelees. 20 proefpersone (22.8%) lees graag spanningsverhale en 19 (21.3%) lees avontuurverhale. Slegs 10 (11.2%) proefpersone lees graag boeke oor fisiese sake en 7 (8%) lees boeke waarvan die temas nie hier gelys is nie.

5.5.5 Afdeling B: Taalgebruik in *Daar's vis in die punch*

In hierdie afdeling is vrae aan die tieners gestel aangaande die boek se styl, omstredenheid en taalgebruik. Daar is soms redes gevra as motivering vir bepaalde

antwoorde en enkele van hierdie opmerkings sal wel by die vraag van toepassing weergegee word.

- **Vraag 1: Het jy *Daar's vis in die punch* alreeds voorheen gelees?**

Tabel B1

	MANLIK	VROULIK
Ja	1	76
Nee	0	12

Die meeste tieners wat aan die ondersoek deelgeneem het, het alreeds voorheen die boek gelees. 77 van die 89 proefpersone (86.5%) het reeds voor die aflê van die ondersoek die boek gelees. 12 (13.5%) van die proefpersone het die boek gelees met die oog op die ondersoek.

- **Vraag 2: Indien ja, waarom het jy die boek voorheen gelees?**

Tabel B2

REDES VIR LEES VAN BOEK	MANLIK	VROULIK
Omdat dit 'n nuwe boek was	1	7
Ek het in die temas belang gestel	0	8
Iemand het dit voorgestel	0	57
Ander redes	0	6

Die rede waarom die meeste van die 89 proefpersone alreeds die boek voorheen gelees het, is omdat dit deur iemand voorgestel is. Hierdie rede is deur 57 proefpersone (64%)

voorgehou. 8 proefpersone (9%) het geantwoord dat hulle die boek gelees het omdat die boek nuut was en 8 het geantwoord dat hulle in die temas belang gestel het. Slegs 6 proefpersone (6.7%) het ander redes gehad vir die lees van die boek.

- **Vraag 3: Indien nee, waarom het jy die boek nie gelees nie?**

Tabel B3

REDES NIE GELEES NIE	MANLIK	VROULIK
Ek het nie van die boek geweet nie	0	6
Ek het nie in die temas belang gestel nie	0	0
Wou dit nie lees nie a.g.v taalgebruik	0	2
Ek is verbied om dit te lees	0	0
Ander redes	0	4

Soos reeds genoem het baie min proefpersone nog nie voorheen die boek gelees nie. Slegs 12 van die totale 89 proefpersone (13.5%) het dit nie voor die tyd gelees nie. Die redes waarom sommige van die proefpersone nie die boek gelees het nie, is onderskeidelik: 6 van die 89 (6.7%) het nie van die boek geweet nie; slegs 2 (2.2%) wou nie die boek lees nie as gevolg van die taalgebruik; 4 proefpersone (4.5%) het dit weens ander redes nog nie voorheen gelees nie.

- **Vraag 4: Het jy van die boek gehou?**

Tabel B4

GEVOEL TEENoor BOEK	MANLIK	VROULIK
Nee, ek het niks daarvan gehou nie	0	5
Ja, ek het baie van die boek gehou	1	43
Ek het 'n bietjie van die boek gehou	0	9
Ek het redelik van die boek gehou	0	27

Tabel B4 toon aan dat 44 (49.4%) van die 89 proefpersone baie van die boek gehou het. 27 proefpersone (30.3%) het redelik baie van die boek gehou, terwyl slegs 5 (5.6%) glad nie van die boek gehou het nie en 9 (10.1%) het 'n bietjie van die boek gehou. 4 proefpersone het nie die vraag beantwoord nie. Vanuit die tabel kan dus afgelei word dat 'n totaal van 79.9% van die proefpersone wel van die boek gehou het, hetsy baie of redelik.

- **Vraag 5: Kon jy jou met die hoofkarakter, Charlie, identifiseer? Hoekom?**

Tabel B5

IDENTIFIKASIE MET HOOFKARAKTER	MANLIK	VROULIK
Ja	1	35
Nee	0	48

Die proefpersone is gevra of hulle by die lees van die teks met die hoofkarakter, Charlie, kon identifiseer en hoekom. Op hierdie vraag het 36 van die 89 proefpersone (40.4%) geantwoord dat hulle wel met Charlie kon identifiseer en meestal omdat hulle voel dat sy hulle probleme as tieners goed kon uitbeeld. 48 (54%) van die proefpersone het gesê dat hulle nie met Charlie kan identifiseer nie, omdat sy 'n oordrewe "spoiled" lewe lei en dat sy te maklik met dwelms en seks eksperimenteer. Die oorblywende 5 (6%) van die proefpersone het nie die vraag beantwoord nie.

- **Vraag 6: Het jy van die skrywer se skryfstyl gehou?**

Tabel B6

SKRYFSTYL	MANLIK	VROULIK
Ja	1	77
Nee	0	11

Soos vanuit tabel B6 afgelei kan word, het 78 van die 89 proefpersone (87.6%) op hierdie vraag geantwoord dat hulle wel van die skryfstyl gehou het. 11 proefpersone (20%) het nee geantwoord.

Botes, 'n graad 12 leerder aan die Hoërskool Jim Fouché in Bloemfontein, het aan *Volksblad* (20.05.2002) geskryf: “Die styl is gemaklik en interessant”. Dit wil voorkom asof die tieners in hierdie ondersoek met haar saamstem.

- **Vraag 7: Is jy van mening dat *Daar's vis in die punch* steeds so omstrede sou wees, met ander woorde, sou mense nog so 'n bohaai daarvoor gemaak het, indien dit in Engels geskryf was? Hoekom sê jy so?**

Tabel B7

OMSTREDE	MANLIK	VROULIK
Ja	0	8
Nee	1	50
Ek weet nie	0	29

Volgens tabel B7 het 51 proefpersone (57.3%) geantwoord dat die boek nie so omstrede sou gewees het indien dit in Engels geskryf was nie. Die betrokke proefpersone se motivering vir hierdie antwoord was dat die sleng en gepaste Engelse uitdrukkings wat in die teks voorkom, sal verdwyn indien die boek in Engels geskryf was en dan sou die boek sy effek verloor, aangesien dit juis hierdie taalgebruik is wat die gebeure so goed uitbeeld. Slegs 8 proefpersone (9.1%) het geantwoord dat die boek net so omstrede sou gewees het indien dit in Engels geskryf was nie, terwyl 29 proefpersone (32.6%) nie seker was of die boek steeds so omstrede sou gewees het nie. 1 proefpersoon het nie die vraag beantwoord nie.

- **Vraag 8: Sou jy sê dat die Engelse woorde in die teks die boek meer toeganklik maak vir tieners?**

Tabel B8

TOEGANKLIKHEID	MANLIK	VROULIK
Ja	1	78
Nee	0	10

Tabel B8 dui daarop dat 79 proefpersone (88.8%) geantwoord het dat die gebruik van Engelse woorde wel die teks meer toeganklik maak vir tieners. Slegs 10 proefpersone (11.2%) het geantwoord dat die gebruik van Engelse woorde nie die teks meer toeganklik vir tieners maak nie.

In 'n onderhoud met Nagtegaal het sy aan Engelbrecht (*Rapport*, 29.06.2003) gesê: “Boeke is te elite. Te ver weg. As jy dit kan oorbrug, daai snobbery, sal boeke gekoop word.” Dit lyk of bogenoemde vraag hierdie siening staaf en dat tieners net lees as boeke in hulle ‘taal’ geskryf is, wat weer moontlik gemaak word deur middel van die gebruik van Engelse woorde en sleng.

- **Vraag 9: Is drank- en dwelmmiddels so maklik verkrygbaar soos wat dit in die teks wil voorkom?**

Tabel B9

VERKRYGBAARHEID VAN DRANK EN DWELMS	MANLIK	VROULIK
Ja	0	69
Nee	1	17

Volgens tabel B9 het 69 van die 89 proefpersone (77.5%) geantwoord dat dwelms wel so maklik verkrygbaar is soos wat dit in die boek voorgestel word. Die oorblywende 18 proefpersone (20.2%) het geantwoord dat drank en dwelms nie so maklik verkrygbaar is nie. 2 proefpersone het nie die vraag beantwoord nie.

Die resultate wat verkry is deur hierdie vraag, bevestig dat *Daar's vis in die punch* wel 'n realistiese vertelling is in terme van die aktuele temas wat aangespreek word.

- **Vraag 10: Sommige mense is van mening dat, indien tieners oor drank- en dwelmmisbruik lees, dit hulle sal aanspoor om daarmee te eksperimenteer, terwyl ander mense nie so dink nie. Wat is jou mening daaromtrent?**

Tabel B10

EKSPERIMENTEER MET DRANK EN DWELMS	MANLIK	VROULIK
Ja, dit sal tieners aanspoor	0	14
Nee, dit sal nie tieners aanspoor	1	70

Soos tabel B10 aandui, het 71 van die 89 proefpersone (79.8%) geantwoord dat die bespreking van dwelm- en drankmisbruik in boeke nie tieners gaan aanmoedig om daarmee te eksperimenteer nie. Daarteenoor het slegs 14 (15.7%) van die proefpersone gevoel dat dit wel tieners kan beïnvloed om te eksperimenteer. 4 proefpersone het nie hierdie vraag beantwoord nie.

- **Vraag 11: Sommige mense is van mening dat die taalgebruik in die boek 'n realistiese weergawe van tienertaal is, terwyl ander mense nie so dink nie. Wat is jou mening daaromtrent?**

Tabel B11

REALISTIESE TIENERTAAL	MANLIK	VROULIK
Ja, dit is realisties	1	44
Nee, dit is nie realisties nie	0	5
Sommige dele is realisties	0	39

Tabel B11 toon aan dat 45 van die 89 proefpersone (50.6%) wat aan die ondersoek deelgeneem het, bevestig het dat die taalgebruik in *Daar's vis in die punch* wel realistiese tienertaal is. 5 proefpersone (5.6%) het geantwoord dat dit nie realistiese tienertaal is nie.

en 39 (43.8%) van die proefpersone het geantwoord dat net sommige aspekte van die taalgebruik in die teks realistiese tienertaal is.

Sonder twyfel moet daar aanvaar word dat die boek *Daar's vis in die punch* aanklank gevind het by die geselekteerde groep tieners wat aan die ondersoek deelgeneem het, juis weens die realistiese wyse waarop die taalgebruik in die teks tieners se taalgebruik verteenwoordig.

- **Vraag 12: Die boek bevat deurgaans baie krutaal en kragwoorde. 12.1 Het jy dit steurend gevind of 12.2 praat tieners maar so?**

Tabel B12

STEURENDE TAALGEBRUIK	MANLIK	VROULIK
Ja, dit was steurend	0	33
Nee, dit was nie steurend nie	1	50
Ja, tieners praat so	1	83
Nee, tieners praat nie so nie	0	5

Uit bogenoemde tabel het 51 van die 89 proefpersone (57.3%) nie die krutaal en kragwoorde in *Daar's vis in die punch* steurend gevind nie. Daarteenoor het 33 proefpersone (37.1%) geantwoord dat dit wel steurend was. Die oorblywende 5 proefpersone het nie die vraag beantwoord nie. Op die tweede deel van die vraag of tieners dan só praat het 84 van die 89 proefpersone (94.4%) geantwoord dat tieners wel van krutaal en kragwoorde gebruik maak en slegs 5 (5.6%) het geantwoord dat tieners nie só praat nie.

Weideman (2003:6) skryf dat die kru taalgebruik in *Daar's vis in die punch* die lesers stuit en derhalwe sy effek verloor. Tog huldig die tieners in hierdie ondersoek nie dieselfde siening nie.

- **Vraag 13: Dink jy dat die verhaal sinvol sou kon verloop sonder die oormatige gebruik van krutaal en Engelse woorde?**

Tabel B13

SINVOL SONDER KRUTAAL EN ENGELSE WOORDE	MANLIK	VROULIK
Ja	0	30
Nee	1	58

Die resultate van hierdie vraag het gewys dat 59 van die totale 89 proefpersone (66.3%) dink dat die verhaal nie sinvol sou verloop sonder die gebruik van krutaal en Engelse woorde nie. Die oorblywende 30 proefpersone (33.7%) dink die oormatige krutaal en Engelse woorde was onnodig.

5.5.6 Afdeling C: Temas in *Daar's vis in die punch*

- **Vraag 1: “As jy trou, het jy getrou. Klaar. Al sien julle mekaar nooit, het jy jou tjips gehad”. 1.1 Is jy bekend met hierdie uitdrukking op bl. 17 in die boek? 1.2 Gebruik tieners dit nog?**

Tabel C1

BEKENDE UITDRUKKING	MANLIK	VROULIK
Ja	1	28
Nee	0	58
GEBRUIK DEUR TIENERS		
Ja	0	5
Nee	1	49
Ek weet nie	0	32

Uit tabel C1 word afgelei dat slegs 29 van die 89 proefpersone (32.6%) vertrouwd was met die betrokke uitdrukking, terwyl die oorblywende 58 proefpersone (65.2%) nie bekend

was met die uitdrukking nie. 2 proefpersone het nie vraag 1.1 van afdeling C beantwoord nie. Die tweede helfte van die vraag oor die hedendaagse gebruik van die term onder tieners, het gelei tot 'n resultaat van 50 proefpersone (56.2%) wat geantwoord het dat tieners dit nie meer gebruik nie en 32 van die totale 89 proefpersone (36%) het nie geweet of tieners dit wel nog gebruik nie. Slegs 5 van die proefpersone (5.6%) dink dat tieners dit wel nog gebruik. Daar is 2 proefpersone wat nie hierdie deel van die vraag beantwoord het nie.

Dit was baie moeilik om 'n enkele uitdrukking te vind vir hierdie vraag om te toets of tieners nog bekend is met sommige van die uitdrukkings wat die skryfster in die teks gebruik. Die uitdrukking wat in hierdie vraag uitgesonder is, is maar een van die vele wat in die teks voorkom. 'n Bespreking van al die uitdrukkings is in hoofstuk 4 gegee.

- **Vraag 2: Is jy bekend met die volgende dwelmterm: “Die sequence king wat my gedazzle het”?**

Tabel C2

BEKENDE DWELMTERM	MANLIK	VROULIK
Ja	0	18
Nee	1	70

Volgens tabel C2 het 71 van die 89 proefpersone (79.8%) geantwoord dat hulle nie met die term 'sequence king' bekend is nie. Slegs 18 van die proefpersone (20.2%) was wel met genoemde dwelmterm bekend.

Vraag 2 van hierdie afdeling sluit aan by vraag 9 van afdeling B (5.5.2.9). Volgens die vraag in 5.5.2.9 (Is drank- en dwelmmiddels so maklik verkrygbaar soos wat dit in die teks wil voorkom?) is dit duidelik dat die betrokke tieners baie vryer toegang tot dwelmmiddels het as wat 'n mens sou verwag. Tog is hulle nie bekend met die term wat in hierdie (5.5.3.2) vraag gevra word nie.

- **Vraag 3: Die hoofkarakter kry met baie “gay-mans” te doen in die teks. Sy noem hulle “‘n belangrike fashion item” [30]. Ken jy ook sulke mans of gebeur dit net in stories?**

Tabel C3

ALGEMEENHEID VAN GAY-MANS	MANLIK	VROULIK
Ja, ek ken sulke mans	1	60
Nee, ek ken nie sulke mans nie	0	28
Dit gebeur net in stories	0	0

Die hoofkarakter, Charlie, gaan baie algemeen met homoseksuele mans om. Die resultate op bogenoemde vraag kan moontlike onsekerhede oor die realiteit van hierdie vertelling uit die weg geruim.

- **Vraag 4: Die hoofkarakter het haar maagdelikheid op 16 verloor. Sou jy sê dit is ‘n realistiese vertelling (dit gebeur wel so vroeg) of nie?**

Tabel C4

REALSITIESE VERTELLING	MANLIK	VROULIK
Ja, dit is ‘n realistiese vertelling	1	75
Nee, dit is nie realisties nie	0	13

Tabel C4 toon dat 76 van die 89 proefpersone (85.4%) wat aan die ondersoek deelgeneem het, dink dit is ‘n realistiese vertelling dat tieners hulle maagdelikheid op 16 verloor. Net 13 (14.6%) van die proefpersone dink dit is ‘n onrealistiese vertelling.

- **Vraag 5: Die hoofkarakter het selfs al ‘n homoseksuele verhouding gehad. Hoe algemeen is homoseksualiteit in jou onmiddellike omgewing?**

Tabel C5

ALGEMEENHEID VAN HOMOSEKSUALITEIT	MANLIK	VROULIK
Baie algemeen	0	14
Nie so algemeen nie	1	71
Dit gebeur net in stories	0	3

Volgens tabel C5 het 71 van die 89 proefpersone (79.8%) aangedui dat homoseksualiteit onder tienermeisies nie 'n algemene verskynsel is nie. Daar was 3 proefpersone (3.4%) wat geantwoord het dat dit slegs in stories gebeur. Net 14 proefpersone (15.7%) het geantwoord dat dit 'n algemene verskynsel is.

- **Vraag 6: Charlie noem verskeie mode-name soos: D&G, Urban, ens. Is jy bekend met hierdie “labels”?**

Tabel C6

BEKENDHEID VAN LABELS	MANLIK	VROULIK
Ja, dit is algemeen bekend	1	66
Dit is heeltemal onbekend	0	3
Ek weet net daarvan	0	19

Met die proefpersone se sosio-ekonomiese omgewing in gedagte, het 67 van die 89 proefpersone (75.3%) geantwoord dat hulle wel bekend was met die etikette. 19 proefpersone (21.3%) weet net daarvan en 3 van die proefpersone (3.4%) is glad nie bekend met die etikette nie.

- **Vraag 7: Hoe sou jy die vetgedrukte (onderstreepte) woorde in die volgende aanhaling in goeie Afrikaans kon skryf? “Ek sal ongelukkig nooit ‘n mind-blowing kabaratster kan wees nie”.**

Hier is nie opsies vir antwoorde gegee nie en die proefpersone moes hulle eie vertaling gee. Daar het 29 van die 89 (32.6%) proefpersone die woord met ‘asemrowende’ vervang. 13 vertalings (14.6%) het gelui: ‘ongelooflike’ en 9 (10.1%) het nie die vraag beantwoord nie. Die oorblywende 38 proefpersone (42.7%) het verskeie interessante vertalings vir “mind-blowing” gegee, maar die mees algemene onder hierdie groep was: ‘uitstekende’, ‘fantastiese’ en ‘baie goeie’. Daar is selfs vertalings gegee soos ‘super’ en ‘aardkloppende’. Een van die proefpersone kon egter glad nie aan ‘n Afrikaanse ekwivalent dink nie en met die volgende vorendag gekom: “fabulous” of “overwhelming”. Nog ‘n proefpersoon het erken dat daar geen gelyke in Afrikaans is wat “mind-blowing” so goed kan omskryf nie.

Met al die statistiese inligting van afdeling 5.5 tot beskikking, word daar vervolgens gekyk of die taalgebruik in die teks bygedra het tot die geslaagdheid daarvan as ’n literêre werk.

5.6 Die geslaagdheid al dan nie van *Daar’s vis in die punch* as ’n tienerverhaal

“Vanaf die integrerende titel *Daar’s vis in die punch*, en die motto van Satre voorin – ‘Life is nothing until it is lived...’ – tot by die laaste paragraaf, hou hierdie jeugboek die leser se aandag gevange...Die boek se direkte verteltrant en slengtaal is oorspronklik en hiper-realisties, met kruwoorde onversag ingesluit, wel regverdigbaar binne konteks en die sosiale register. As daar ooit ‘n Afrikaanse jeugboek was, wat die Eminemgenerasie sal lees, en hopelik aan die lees sal hou, is dit *Daar’s vis in die punch*”. So lui Chris van Wyk en Marina le Roux se motivering vir Jackie Nagtegaal se ontvangs van die MER-prys op 19 Junie 2003. Hierdie skrywe is ongepubliseer en deur Tafelberg-Uitgewers per faks aangestuur.

Bam (2003) voel glad nie so positief oor die wye publisiteit wat Jackie Nagtegaal vir hierdie “baanbrekerwerk” ontvang het nie. Hy reken die boek het nie veel om die lyf nie: “Daar gaan maar min aan in hierdie boek wat op *Huisgenoot*-voorblaaie en ander publikasies geroem word as sou dit die siel van die hedendaagse jongmens blootlê.” Volgens Bam (2003) bestaan die teks uit niks meer as net ’n “rich brat” nie en dat alle tieners wat hulle gevoelens op papier neerwroeg nie noodwendig publisiteit kry nie. “Iets ruik fishy (pun intended) en dit stink na ’n media-campaign sonder weerga...hoeveel van diegene op die media se *Daar’s vis in die punch*-bandwagon het al ’n tydjie afgeknyp om die boek te lees?.”

Volgens die tieners wat aan die ondersoek deelgeneem het, sowel as al die positiewe kommentaar wat in afdeling 5.4.1 weergegee is, kan die vraag oor die geslaagdheid van *Daar’s vis in die punch* beantwoord word. Volgens die statistiek wat uit die vraelyste verkry is, is dit duidelik dat die meeste tieners wat betrokke was by die ondersoek dink dat die boek ’n realistiese uitbeelding van tieners se taalgebruik is en dat die krutaal, kragwoorde en Engelse woorde en uitdrukkings juis die boek vir tieners toeganklik maak. Uit afdeling 5.4.2 kan die afleiding gemaak word dat verskeie skrywers en akademici soos Weideman en Spies nie hierdie resultate sou waardeer nie. Daar moet egter in gedagte gehou word dat alle tienerlesers nie noodwendig literêre kenners is nie en dat hulle nie ’n boek lees om die literêre gehalte daarvan te ondersoek nie. Hulle lees boeke gewoon omdat hulle daarvan hou en soveel te meer as dit in ’n “taal” is wat hulle kan verstaan. Brink is een van die vele optimiste wat voel dat hierdie taalgebruik juis die vernuwing meebring wat ons taal nodig het.

“Ek dink baie van die Afrikaanse ouers gaan in ’n sekere mate geskok wees oor die boek, dis ook goed so. Mense moet wakker word,” sê Nagtegaal aan Gert Groen (*Beeld*, 22.04.2002).

SLOT

Uit die voorafgaande blyk dat daar teenstrydige sienings omtrent *Daar's vis in die punch* heers: sommige skrywers/resensente/uitgewers/akademici aanvaar die taalgebruik of skryfstyl as 'n tipiese tienerstyl, terwyl ander dit as steurend ervaar, selfs as 'n gevaar vir die voortbestaan van Afrikaans.

Sommige tieners voel dat hulle met Charlie Koekemoer kan identifiseer, terwyl ander tieners voel dit is verregaande om alle tieners te etiketteer as swak taalgebruikers. Die styl is wel gemaklik, maar soms raak dit effens oordrewe wanneer woorde en name gebruik word wat aan die gemiddelde tiener onbekend is. Tog word dit duidelik vanuit die vraelyste wat aan tieners verskaf is oor die taalgebruik en temas in *Daar's vis in die punch*, dat die meerderheid wel die boek geniet het, omdat dit in hulle "taal" geskryf is. Die toetslinge wat by die steekproef betrokke was, is dit eens dat die taalgebruik wel 'n realistiese uitbeelding van tienertaal is en die krutaal en kragwoorde was nie vir hulle 'n steurnis nie. Inteendeel, hulle voel dat die teks glad nie sou geslaag het as die krutaal en kragwoorde nie teenwoordig was nie.

Die boek bied 'n goeie uitbeelding van die lewe van tieners uit huise waar die ouers "hot shot legal eagles" [49] is wat hulle kinders met aardse oorvloed probeer gelukkig hou. Hierdie tieners word deur Vollgraaff (2002:12) raak opgesom wanneer sy sê: "*Daar's vis in die punch* is 'n eerlike tipering van hierdie eeu se jongmense. 'n Subkultuur van onder meer dwelms, seks, verwarring, geloofswroeging en die soeke na absolute vryheid."

Vanuit die perspektief van die proefgroep tieners en al die lesers van die boek wat aan koerante en tydskrifte geskryf het, is *Daar's vis in die punch* dus 'n geslaagde tienerroman.

HOOFSTUK 6

DAAR'S VIS IN DIE PUNCH EN STANDAARDAFRIKAANS

Doelstellings

Afrikaans as taal is gedifferensieerd. Behalwe vir variëteite soos onder andere Standaardafrikaans en Kaapse Afrikaans is daar ook nog registers soos sleng, tronktaal, groeptaal, kanseltaal, vaktaal, reklametaal, regstaal, ens. (sien hoofstuk 4 in hierdie verband). Die doel met hierdie hoofstuk is onder andere om aan te toon in hoe 'n mate registers 'n sosiale funksie vervul en in hoe 'n mate hulle aanwending verskil. Regstaal en vaktaal maak byvoorbeeld van 'n baie meer formele vorm van die taal gebruik, terwyl groeptaal baie meer informeel aangewend sal word (Ponelis 1998:3). In hierdie hoofstuk word daar ook gekyk na die verskille tussen Standaardafrikaans en Niestandaardafrikaans.

Die handhawing van taalnorme speel 'n belangrike rol in die behoud van 'n taal. Afdeling 6.2 gee 'n goeie aanduiding waarom norme bestaan en watter doel hulle dien. Elke taalgemeenskap het sy eie norme en waardes (vir 'n taal) waaraan die gemeenskap moet voldoen. In hierdie verband speel die verskille tussen die informele spreektaal en die meer formele skryftaal (wat in afdeling 6.3 bespreek word) 'n belangrike rol. Met behulp van voorbeelde vanuit die teks *Daar's vis in die punch* is dit duidelik dat die norme vir die geskrewe taal nie meer so streng toegepas word nie, aangesien die informele gesproke vorm van die taal in geskrewe vorm weergegee word.

“Die minste is seker wel om nie 'n foutiewe variant as korrek te erken vir die skryftaal of vir voorbereide tekste, byvoorbeeld vir toesprake, lesings, die radio en die televisie nie.”

(Steyn 1980:334) Steyn verwys egter ook na die tydgees as 'n oorsaak van die groei of agteruitgang van 'n taal. Afdeling 6.4 omskryf hierdie term (tydgees) verder.

Taal verander egter voortdurend, hetsy natuurlik of onnatuurlik. Nog 'n doelstelling van hierdie hoofstuk is om in afdeling 6.5 te kyk na die verskillende wyses waarop taal verander. Dit sluit nou aan by afdeling 6.4 se oorsake vir die groei en agteruitgang van 'n taal, omdat taalverandering bydra tot hierdie prosesse.

6.1 Standaardafrikaans en sy variëteite

6.1.1 Standaardafrikaans

Ponelis (1994:106) hanteer die term Standaardafrikaans as sinoniem met die Afrikaanse kultuurtaal. Hierdie kultuurtaal is 'n variëteit van Afrikaans wat deur die veranderlike domein bepaal word. Dit sluit kenmerke in die openbare domein in soos die literatuur, die administrasie, die onderwys en die media. Wardhaugh (1992:251) se definisie van standaardtaal sluit by Ponelis aan: “The particular dialect of a language accepted for use in education, government, commerce, and the media of mass communication.” Standaardafrikaans se aansien word deur sy kultuurgebruik bepaal. Standaardafrikaans het vanuit 'n algemene ‘kombuistaal’ ontwikkel tot die sosiaal, ekonomies en polities aanvaarbare taalvorm wat dit vandag is. Die onderwys het grootliks daartoe bygedra dat Standaardafrikaans algemeen toeganklik gemaak is. Volgens Van den Berg (2000:211) word Standaardafrikaans dus nou gesien as 'n “linguisties-gelykwaardige taalvorm”, “wat bloot in bepaalde kommunikasiesituasies 'n meer *gepaste* taalgebruiksvorm is as een van die niestandaardvariëteite van Afrikaans, maar wat nie *ipso facto* ‘korrekter’ of ‘suiwerder’ as die niestandaardvariëteite geag word nie”. Ponelis (1994:106) het 'n soortgelyke siening en beweer dat Standaardafrikaans nie gelyk is aan Afrikaans nie en dat dit linguisties nie van meer waarde is as Omgangsafrikaans nie, dit geniet net 'n hoër aansien as gevolg van die die meer formele gebruik daarvan. Omdat die standaardvariëteit van Afrikaans meer ‘verhewe’ en versorg as Omgangsafrikaans is, word dit veral in die geskrewe vorm gebruik, terwyl Omgangsafrikaans as spreektaal dien

(Ponelis 1994:107). Volgens Carstens (1994:239) is Standaardafrikaans nie noodwendig die enigste korrekte vorm van die taal nie, maar in formele gesproke en geskrewe situasies, is dit wel sosiaal die mees aanvaarbare vorm van die taal.

Die waarde verbonde aan die onderskeiding van 'n standaardvorm is dat dit 'n soort gemeenskaplike taalbasis vir die gebruiker van die taal bied en gevolglik daartoe bydra om *algemene* en *effektiewe* kommunikasie moontlik te maak. Downes (1984:34) het bogenoemde eienskap van 'n standaardvorm as 'n gemeenskaplike taalbasis soos volg gedefinieer: “A standard language is a social institution and part of the abstract, unifying identity of a large and internally differentiated society.”

Carstens (1994:6) skryf dat 'n mens 'n waarde-oordeel uitspreek oor jou taal elke keer wanneer norme toegepas word. Die waarde van taalnorme is dus 'n belangrike riglyn waarvolgens 'n taal gesond kan ontwikkel. Carstens (1994:6) reken dat elke individu wat deel is van 'n groter gemeenskap of samelewing bepaalde sosiale norme moet nakom, omdat dit deel is van elke mens se doen en late en van mense se wedersydse verwagtinge. Op soortgelyke wyse is ook taalnorme deel van ons daaglikse handel met taal. Om taalnorme te omskryf, haal Carstens (1994:6) vir Van Wyk aan as hy taalnorme formuleer as “...natuurlike, meesal onbewuste, maatstawwe waaraan die gepastheid van taaluitings deur taalgebruikers beoordeel word”. Ponelis (1994:115) het gekyk na die verskil in waarde tussen kultuurtaal en omgangstaal en gevind dat kultuurtaal in ander behoeftes voorsien as 'n omgangstaal, omdat dit oor 'n wyer algemene gebied gebruik word. Weens die meer formele vorm van die kultuurtaal, sluit sy ‘openbare gebied’ meer formele situasies in en is dit 'n “belangrike instrument wat ekonomiese belang, sosiale mobilisering en politieke bemagtiging bevorder” (Ponelis 1994:115).

Afrikaans ondervind grootliks twee probleme ten opsigte van die waardering daarvan as 'n kultuurtaal: die grootste gedeelte van die Afrikaanse gemeenskap is Engels magtig en dit veroorsaak dat Engels baie aantreklike, selfs verkieslik, is bo Afrikaans ten opsigte van sosiale en kulturele belange. Ook het Afrikaans se ideologiese gebruik 'n groot knou gekry as gevolg van die apartheidsbestel. Alhoewel Standaardafrikaans voorheen direk gekoppel was aan Nederlands, merk Van den Berg (2000:313) op dat die meeste

Afrikaanssprekendes nou eerder deel vorm van die sekondêre taalgemeenskap van Engels. Dit gee aanleiding tot 'n groter openheid by linguïste teenoor die opname van Engelse vorme in Afrikaans.

Van watter belang is 'n kultuurvariëteit dan vir 'n taal? Ponelis (1994:107) lig drie punte uit wat die belangrikheid van 'n standaardtaal omskryf:

- Algemeenheid – 'n standaardtaal word sekondêr deur alle lede van 'n taalgemeenskap verwerf. Die onderwys speel 'n baie belangrike rol in die toeganklikmaking van die standaardtaal.
- Eenvormigheid – hierdie kenmerk van 'n standaardtaal, maak 'n taal, veral binne 'n meertalige milieu, baie toegankliker vir vreemdtalige sprekers.
- Gedifferensieerdheid – hierdie kenmerk maak die groot verskeidenheid van kultuurvariëteite binne 'n taal baie bruikbaar.

Volgens Van den Berg (2000:212) was Standaardafrikaans aanvanklik 'n geolekties en sosiolekties neutrale taalvorm, wat nooit deur die gebruik daarvan die spreker se herkoms verrai het nie. Standaardafrikaans is egter sedert die tagtigerjare baie ruimer beskou. Van den Berg (2000:212) wys daarop dat A.E. Coetzee selfs sekere vorme van streeks- en groepstaal, wat algemeen gebruik word, as deel van Standaardafrikaans beskou. Daarom word Standaardafrikaans gesien “as 'n sterk heterogene variëteit”, “wat deur standaard-taalgebruikers in die volle registerrepertoire daarvan aangewend kan word” (Van den Berg 2000:214).

6.1.2 Niestandaardafrikaans

Niestandaardafrikaans is die minder formele vorm van die taal wat nie algemeen in alle streke gebruik word nie en ook nie deur alle Afrikaanssprekendes nie. Carstens (1994:242) onderskei tussen twee niestandaardvorme van Afrikaans:

Omgangsvariëteite

- Geolekte
- Sosiolekte
- Etnolekte
- geheimgroepe
- stokperdjiegroepe ens.

Registervariëteite

- ? beroepsgroepe
- ? sleng
- ? godsdiensgroepe

Volgens Ponelis (1994:107-108) het die Afrikaanse omgangstaal in die sewentiende eeu aan die Kaap in 'n baie los en uiteenlopende samelewing ontstaan. Dit was los, omdat daar nie juis duidelik herkenbare vaste instellings, buiten die VOC, bestaan het nie. Selfs die skole en kerke was instansies wat swak georganiseer was en onder die bestuur van die VOC gestaan het. Die Kaapse samelewing was uiteenlopend, omdat daar soveel verskillende groepe bestaan het wat verskillende tale gepraat het. As gevolg van hierdie meertaligheid was die verhouding van die vreemdtaligheid baie hoog. Met al bogenoemde invloede in ag geneem, het die Afrikaanse omgangstaal geregionaliseer. Hieruit het drie dialekte ontstaan:

- dié van die oostelike binneland;
- Suidwes-Kaapland en;
- Noordwes-Kaapland (Ponelis 1994:108).

Van Rensburg (1989:438) verwys na die drie variëteite soos volg: 1) Oosgrensafrikaans 2) Kaapse Afrikaans en 3) Oranjerivierafrikaans. Hierdie weergawe van Van Rensburg (1997:7) is ook in sy boek *Afrikaans in Afrika* te vind.

6.1.2.1 Omgangsvariëteite

Omgangstaal kan egter ook gekultiveer word (Ponelis 1994:109). Om die kultivering van 'n omgangstaal te laat plaasvind, moet die taalgemeenskap wat van hierdie variëteit gebruik maak, die variëteit van genoeg waarde ag ten einde die nodige tyd en energie daaraan te spandeer om kultivering te laat plaasvind. Ponelis (1994:109) noem hierdie proses van kultivering “sosiale mobilisering”, omdat elke groep wat van 'n omgangsvariëteit gebruik maak, 'n stryd voer om die reg te verkry tot kultivering. Die Taalkommissie van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns (2002:525) het in die negende, verbeterde en omvattend herbewerkte uitgawe van die *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* vir die eerste keer 'n nuwe afdeling genaamd – Omgangsafrikaans – ingevoeg. Die spelling van Omgangsafrikaans is nog nooit voorheen deur die Taalkommissie bereël nie. Dit was onmoontlik om 'n volledige lys saam te stel, maar die Taalkommissie het tog die volgende kategorieë van Omgangsafrikaans opgeneem:

- Afrikaanse woorde waarvan die uitspraak nie deur die vorme van die Standaardvariëteit weergegee word nie, byvoorbeeld *hierie* en *warie*.
- Sekere Engelse woorde wat reeds 'n gevestigde Afrikaanse spelwyse het, byvoorbeeld *boggerol* en *oukei*.
- Woorde wat 'n Engelse spelling het, maar reeds Afrikaanse morfologie vertoon, byvoorbeeld *brag* en *coach*.
- Sekere uitdrukkings het Engelse en Afrikaanse komponente: die Afrikaanse komponent lei daartoe dat dit kenmerkende Afrikaanse omgangstaal is, byvoorbeeld *boots en all, fair en square*.

Ponelis (1994:110-111) het twee prosesse geïdentifiseer wat 'n rol speel tydens kultivering, naamlik: 1) uitbreiding en 2) standaardisering.

- Uitbreiding

Die uitbreiding van 'n omgangsvariëteit geskied op twee vlakke, naamlik dié van uitbreiding op die gebruiksvlak en dié van inhoudelike uitbreiding. Vir 'n omgangstaal

om op die gebruiksvlak tot kultuurtaal omvorm te word, moet daar 'n uitbreiding van sy toegangsgebied plaasvind wat beteken dat die omgangstaal wyer gebruik moet word as net binne die bepaalde groep, met ander woorde in skole (tjensers), media, ens. Om hierdie groot verskeidenheid funksies te kan verrig, moet die omgangstaal ook 'n skryftaal wees wat gesien word as die belangrikste vorm van gebruiksuitbreiding. Op inhoudelike vlak gaan die kultivering van 'n omgangstaal gepaard met die uitbreiding van die leksikon wat veroorsaak word deur middel van ontlenings vanuit ander tale, veral Engels.

- Standaardisering

Standaardisering vind plaas in die vorm van veralgemening of normering. Veralgemening vind plaas wanneer die standaardtaal as kultuurtaal, alle variëteite, dialekte en registers van die taal oorkoepel. Tydens die proses van normering word alle kultuurvariëteite eenvormig gemaak wat beteken dat alle variasie binne 'n taal nie opgehef word nie, hulle word slegs beperk.

Ponelis (1998:5) verwys na die omgangsvariëteit, of Niestandaardafrikaans, wat die meeste van Standaardafrikaans afwyk as die vernekulêr. Hierdie vernekulêr is:

- uiters informeel;
- sterk onder Engelse invloed;
- word nie deur Standaardafrikaans beïnvloed nie;
- streef nie na Standaardafrikaans as norm nie.

In *Daar's vis in die punch* gebruik Charlie Koekemoer vernekulêr as omgangstaal met Afrikaans as kultuurtaal. Die opvallendste invloed op Charlie se vernekulêr kom vanuit Engels. Hierdie voorbeelde van omgangsvariëteite is alreeds in hoofstuk 4 onder Engelse invloede bespreek.

6.1.2.2 Registervariëteite

Soos reeds in hoofstuk 3 genoem, is register “die variasie wat omskryf word met verwysing na die gebruik van taal in sosiale situasies” (Du Plessis 1995:22). Ponelis (1998:9-11) verwys na register as ’n jargon waarvan verskillende groepe, byvoorbeeld tieners, gebruik maak. Hierdie register of jargon wyk gewoonlik af van die standaardtaal en is vir ander groepe onverstaanbaar. Dit sluit in sleng (soos reeds genoem in hoofstuk 4), bendetaal, gesinstaal en die taal wat gebruik word deur verskillende sosiale stande. Daar is twee soorte registers: beknopte registers en volle registers.

Beknopte registers is soos die naam aandui: ’n beknopte oordrag van boodskappe, byvoorbeeld koerantopskrifte, doktersvoorskrifte, woordeboekverklarings, ens.

Onder die term uitgebreide register sorteer alle sosiolinguistiese registers soos in hoofstuk 4 genoem, naamlik, dwelmerme, tegnologieterme en kragwoorde. Ook word die inklusiewe en eksklusiewe funksie van ’n volle register in hoofstuk 4 genoem.

Ponelis (1998:69) is egter van mening dat daar ’n sterk organiese band tussen Standaardafrikaans en al die ander variëteite van Afrikaans moet bestaan, anders “kan dit gebeur dat die taalgemeenskap so van Standaardafrikaans vervreem raak, dat hulle ophou om Standaardafrikaans te gebruik”. Indien ’n taalgemeenskap dan sou besluit om Standaardafrikaans te bly gebruik, is dit belangrik dat daardie gemeenskap dan sosiale voorwaardes moet skep waaronder hierdie variëteite gebruik kan word. Van den Berg (2000:220) beklemtoon ook die belangrikheid van hierdie ‘voorwaardes’ deur daarop te wys dat die meeste linguïste dit eens is dat gekodifiseerdheid die wesenskenmerk van standaardvariëteite is. Van den Berg (2000:220) haal Ammon aan wanneer sy verduidelik wat kodifisering behels: “Kodifisering behels die daarstelling van taalvorme *in reëls* én die verlening van *gesag* daaraan deur normeringsinstansies, wat die *taalvorme* van die toonaangewende groepe in verskillende normeringsgroepe weergee.” Dit is hierdie gekodifiseerdheid wat dit moontlik maak om die norme van standaardvariëteite in die onderwys oor te dra. Sedert die tagtigerjare is verskeie niestandaardvariëteite omskryf, maar nie een is nog gekodifiseer nie.

Uit bogenoemde kenmerke van registers en variëteite is dit duidelik dat taal aan bepaalde norme moet voldoen. Waarom is norme dan enigsins nodig? In die volgende afdeling kom hierdie vraag onder bespreking.

6.2 Die waarde en funksie van taalnorme

“ In the last sixty years or so, methods of linguistic description came into focus, and later the focus shifted towards the construction of theories which could provide explanations for various linguistic phenomena, eg. that language is learned (in certain ways), that language changes (in certain ways), and that linguistic expressions can be interpreted and can serve as a means of orientation about the world and as a constitutive part of action.” (Bartsch 1987:1)

Taal word aangeleer en taal verander op 'n bepaalde wyse. Watter wyse? Wanneer is die uitspraak van 'n woord korrek? Wanneer dit korrek uitgespreek word, met ander woorde volgens die vasgestelde linguistiese vereistes, of wanneer dit korrek klink volgens die vereistes van 'n bepaalde gespreksituasie? Volgens Bartsch (1987:5) word die korrektheid van 'n woord nie gemeet aan bepaalde vasgestelde vereistes nie, maar wel aan bepaalde sosiale faktore. Wanneer 'n individu deur 'n bepaalde groep as die rolmodel aanvaar word of wanneer 'n groep deur die gemeenskap as die rolmodel aanvaar word, sal hierdie rolmodelle bepaal watter uitspraak of gebruik van taal die mees aanvaarbare is.

Naas gesproke taal word taal ook in die geskrewe vorm gerealiseer. Ponelis (1998:55) sien hierdie geskrewe vorm van 'n taal as die belangrikste gebruiksuitbreiding, “aangesien dit die voorwaarde is vir die gebruik van 'n taal as kultuurmedium”. Geskrewe taal berus uitsluitlik op die semantiese inhoud en die sintaktiese funksie van 'n uiting. Dit kan egter ook vanuit die gesproke taal tot die semantiese en sintaktiese rolle verbind word. Tog het daar 'n tydperk in die vorm van die geskrewe taal gekom waar dit begin afwyk het van die gesproke taal. Bepaalde geskrewe norme is vasgestel. Carstens

(1994:38) sluit hierby aan wanneer hy beaam dat elke individuele taal 'n norm het waaraan dit moet voldoen. Grammatikale norme, soos sintaksis, is interne norme wat eie aan 'n taalkundige struktuur is. Hierdie norme sluit in die funksie en posisie van sekere woordsoorte. Soos Bartsch (1987:7) egter tereg beweer:

“These conventions are subject to deliberate change now and then in the history of language, and they are subject to negotiations and regulations in case there are competing systems of writing and spelling.”

Dit wil egter voorkom of die grense tussen gekrewe taal en gesproke taal begin vervaag. Reeds in hoofstuk 4 het dit sigbaar geword hoe hierdie vervaging in die teks *Daar's vis in die punch* gestalte kry. Vervolgens kyk ons na die verskille tussen geskrewe en gesproke taal.

6.3 Onderskeid: geskrewe en gesproke taal

Ponelis (1998:6) het die verskille tussen gesproke- en geskrewe taal soos volg getabelleer:

<u>Spreektaal</u>	<u>Skryftaal</u>
1) Word gebruik in onmiddellike situasies.	1) Vind in 'n meer verwyderde situasie plaas en die spreker en aangesprokene is in tyd 'n ruimte van mekaar verwyder.
2) Die diskoers staan sentraal en die samewerking tussen die spreker en hoorder is baie belangrik.	2) Die skrywer is die selfstandige deelnemer, terwyl die ontvanger minder betrokke is.
3) Die spreektaal word eerste in taal verwerf.	3) Skryftaal word eers ná die spreektaal verwerf.
4) Intonasies word ryklik weergegee.	4) Skryftaal baie beperk en daar bestaan min middele om

	intonasies weer te gee.
5) Korter, meer eenvoudige sinne.	5) Dit het baie meer komplekse sinne wat langer en meer afgerond is as dié van die spreektaal.
6) Informele stylvlak.	6) Formele stylvlak.
7) Baie minder onderhewig aan vaste reëls, dus baie meer informeel.	7) Baie meer gebrekkig, omdat tradisionele spellingstelsels daaraan opgedring word.
8) Minder afgerond.	8) Baie meer afgerond met meer volsinne.
9) Laer aansien.	9) Dit geniet 'n baie hoër aansien en word gesien as die kultuurtaal.

Volgens Joseph (1987:37) is dit slegs deur middel van die geskrewe vorm van 'n taal dat ware standaardisering bereik en behou kan word en dat die ideologie van standaardisering deur geskrewe taal aan gesproke taal oorgedra word. Joseph (1987:38) beweer ook dat dit die visuele struktuur (alfabet) van taal is wat die prosesse van stabilisering en verandering, wat kenmerkend van die linguïstiese struktuur is, bekend maak en ontbloot ten einde standaardisering te laat plaasvind. Bogenoemde prosesse wat die geskrewe vorm van 'n taal teweegbring kan op die volgende gebiede waargeneem word. Geskrewe taal:

- kweek 'n bewustheid van taalverandering wat die inherente normaliseringsmeganisme van taal nie by magte is om te doen nie;
- is 'n konkrete bewys van hoe taal daar uitgesien het voordat verandering plaasgevind het;
- ontwikkel 'n dieper bewustheid van taal op verskeie nuwe vlakke;
- verskaf 'n tydelike kanaal vir die bewustelike refleksie op taal, sowel as die eksperimentering daarmee;
- verhoog die estetiese waarde van taal;

- voorsien ook die kanaal vir die verspreiding van die taal se geskiedenis binne die taalgemeenskap;
 - vergemaklik die liniêre kompleksiteit in taal;
 - skep ook 'n bewuswording van een van die belangrikste kenmerke van taal, naamlik dat taalsimbole diskreet of selfonderhoudend is;
 - rus die taal toe met 'n meer konkrete bestaansreg as wat dit reeds het;
 - verhoog ten slotte die geskrewe vorm van 'n taal sy politiese krag.
- (Joseph 1987:38)

In *Daar's vis in die punch* wil dit voorkom of Charlie bewus is daarvan dat skryftaal 'n meer formele styl aanneem en dat dit aan 'n strengere standaardvorm moet voldoen. Hierdie verskille tussen spreektaal en skryftaal is sigbaar in die teks wanneer Charlie vir Kahla op haar skootrekenaar skep:

Charlie: "Maar *somehow* het ek verander. Dit was miskien te moeilik om te verander toe *conform* ek. Ek was miskien net onseker. My ma-hulle het al meer begin werk en ek het smiddae in Hyde Park gaan *shop* saam met die *girls* in my skool. Ek het een keer per week vir 'n *facial* gegaan en onderklere begin dra wat duurder was as my ouma se hele winter *budget*. Toe raak ek so *commercial*. Ten minste 'n stylvolle *commercial*. Ek het vergeet wat ek wil doen. Begin konsentreer op *instant gratification* en droom oor 'n ryk man eendag. Dit is so siek. *Shame*, ons almal is tog maar net so *damn* onseker. Maar ek het dit op so 'n *shallow* manier *gelike* dat ek nie eintlik wou *change* nie. Ek was net nou en dan *sad* dat my siel so kleinerig geword het." [21]

Kahla: "Op vier het ek met ballet begin. Vreeslik *cute* in 'n pienk tutu dag en nag probeer *point*. Dit was die kern van my lewe. Om te kan *point*. Ek het min aandag gekry van my ouers. Hulle het my soos 'n jong dame van twintig gehanteer, maar ek was vier. Ek het toe reeds amper alles vir myself gedoen en ek het gedink ballet was die enigste tyd wat ek sommer

net kon speel, sonder reëls. Maar later het ek besef daar is orals reëls. By ballet ook. Die Russiese balletonderwyser het my geforseer om alles op 'n sekere manier te doen. Ek kon daar ook nie net myself wees nie. So was dit van vier tot twaalf. Op twaalf het ek opgehou met die balletklasse. Van toe af het ek alleen gedans. Vir myself en op my eie manier. Dit was my wêreld. Europese ballet het uit my lewe verdwyn. Ek het Afrika ontdek.”
[25]

Kahla maak van 'n meer formele vorm van uitspraak gebruik en beweeg nader aan Standaardafrikaans as Charlie. Die skrywer (self 'n tiener) is vertrouwd met die standaardvorm van die geskrewe taal, maar dit wil voorkom of sy opsetlik die norme vir geskrewe taal teengaan, wat aansluit by hoofstuk 2 oor tieners se gedragpatrone en hulle ondermyning van gesag. In hoofstuk 5 is die sienings van verskeie skrywers en akademici rondom *Daar's vis in die punch* bestudeer. Brink het na die boek se taalvorm verwys as vernuwing in ons taal.

Steyn (1980:49) verwys na die invloed van die 'tydgees' op taal. In die volgende afdeling word verduidelik hoe belangrik die tydgees vir die groei of agteruitgang van 'n taal is.

6.4 Die 'tydgees'

Steyn (1980:49) het die oorsaak van die voortdurende verandering wat in taal plaasvind soos volg beskryf: “Daar bestaan kennelik iets soos 'n 'intellektuele klimaat': waardes, norme en riglyne, houdinge, moete en moenies, hoefnies en behoorte wat die intellektueel en langamerhand die massa aanvoel en waarvolgens hulle handel of praat, of wat hulle ten minste in ag moet neem as hulle daarteen in verset kom. Hierdie klimaat kan 'n mens met die baie onnoukeurige term 'tydgees' benoem (...) Die tydgees het ook 'n invloed gehad op die vordering en agteruitgang van tale.”

Steyn (1980:5) lig verskeie prosesse uit wat verantwoordelik is vir die groei of agteruitgang van 'n taal. Die een is fisieke prosesse soos emigrasie of sterftes en die

ander is demografiese prosesse en assimilasië. “Demografiese prosesse is prosesse wat die grootte, samestelling en verspreidings van bevolkings verander.” (Steyn 1980:5) Assimilasië het te doen met taalvermenging en taalverplasing of -verskuiwing. Dit is laasgenoemde twee prosesse wat in hierdie studie van belang is en vervolgens bespreek word. Steyn (1980:7-9) verduidelik die twee prosesse soos volg:

6.4.1 Prosesse wat die groei of agteruitgang van taal beïnvloed

6.4.1.1 Taalvermenging

Taalvermenging vind plaas in enige taalkontaksituasie waar dieselfde mense verskillende tale gebruik. Sulke taalgebruikers is tweetalig of selfs meertalig en kan in sekere gevalle die ander taal net so goed praat soos hul moedertaal. In sulke gevalle kan dit gebeur dat die taalgebruiker soms woorde of sintaktiese patrone vanuit sy moedertaal in die tweede taal gebruik. Die omgekeerde gebeur natuurlik ook. Woorde of sintaktiese patrone vanuit die tweede taal word in die moedertaal gebruik. ’n Voorbeeld hiervan is die wyse waarop Afrikaanssprekendes Engels in hulle taal gebruik. Afrikaanssprekendes sê dan gewoonlik hulle taal word ge-“mix”. Taalversteurings kan dus in beide tale plaasvind en indien hierdie versteurings by ’n groot hoeveelheid taalgebruikers voorkom, kan dit die karakter van een of beide tale verander. In sulke gevalle kan die twee tale dan saamsmelt of konvergeer. “’n Taal kan derhalwe op twee maniere ‘sterf’: mense kan ophou om dit te praat, of dit kan so verander vanweë versteurings deur ’n ander taal dat dit in een of ander stadium ophou om ‘dieselfde’ taal te wees as voorheen.” (Steyn 1980:7)

6.4.1.2 Taalverplasing of –verskuiwing

Taalverplasing is die proses waarvolgens ’n groep mense hulle eie taal laat vaar ten einde ’n nuwe taal aan te neem. Volgens Steyn (1980:8) hoef dit egter nie gepaard te gaan met kulturele of sosiale assimilasië nie. Hy verduidelik die proses soos volg: “In ’n taalverplasingproses kan die lede van die ‘ou’ taalgemeenskap op een van twee maniere na die ‘nuwe’ taalgemeenskap oorbeweeg: (a) òf die nuwe taal goed of minder goed as

tweede taal aanleer ná puberteit, (b) òf die nuwe taal van kleins af leer as ‘eerste taal’, miskien saam met die ‘ou taal’ wat hulle moontlik mettertyd verleer.” (Steyn 1980:9)

Vandag word die tydgees grootliks beïnvloed deur globalisering. Charlie is nog op skool, maar sy was alreeds verskeie kere in Europa. Haar rol as tiener in ’n tegnologiese, moderne wêreld word grootliks beïnvloed deur rekenaars en die internet wat ’n oorheersend Engelse wêreld is. Die spoed waarteen sake op hierdie (tegnologies-gevorderde) wyse afgehandel word, laat die vraag ontstaan of daar vandag steeds klem geplaas word op taalnorme en -reëls.

“Tientalle vakwoordeboeke en -lyste het al verskyn.” (Steyn 1980:211) Vir ’n taal om egter as volwaardige kultuurtaal aanvaar te word, moet daardie taal meer as net terme wees. Sulke terme moet ook in tydskrifte en boeke gebruik word. In hierdie verband het die digter Van Wyk Louw ook die belangrikheid van die literatuur vir ’n taal beklemtoon. Steyn (1980:216) haal hom aan wanneer hy sê: “By ’n klein volk soos ons, is dit die kuns, en veral die literatuur, onder al die kultuurvorme wat draer van die nasionale idee moet wees.” Steyn (1980:324) beklemtoon die belangrike rol wat skrywers/literatuur in die behoud van ’n taal speel: “Net so ernstig en noodsaaklik as dat ons ons grense na buite verdedig, is die literatuur, want hierdeur word ons na binne gesterk en word vir ons, en veral ons jongmense, in Afrikaans ’n leefwyse opgestel wat dit die moeite werd maak om in Afrikaans te leef en te sterf.”

6.5 Aspekte van taalverandering

Edith E. Raidt (1994:16) het die oorsake, meganisme en moontlike universalie van taalverandering ondersoek. Sy het in haar studies drie prosesse van taalverandering geïdentifiseer:

- Normale taalverandering
- Taalverstoring
- Pidginisering en kreolisering (nie vir hierdie studie van toepassing nie).

6.5.1 Normale taalverandering

Taalverandering impliseer eerstens normale taalontwikkeling. Dit impliseer die ontwikkeling van 'n taal in die rigting van óf 'n analitiese óf 'n sintetiese taal. Hoewel daar nog nie 'n definitiewe verklaring vir bogenoemde proses gevind kan word nie, wys Raidt (1994:17) daarop dat Sapir drie “drifts” geïdentifiseer het wat hy as moontlike oorsake van hierdie normale taalontwikkeling aangee, naamlik 1) die verlies van kasusuitgange; 2) die stabilisering van woordvolgorde en 3) die opkoms van die veranderlike woord.

Volgens Raidt (1994:17) speel die probleem van inbedding ook 'n belangrike rol tydens normale taalverandering. Inbedding verwys na die verhouding tussen taal en gemeenskap, tussen elemente van die taalsisteem en elemente van maatskaplike gedragskodes. Dit beteken eenvoudig dat die norme van 'n taalgemeenskap van geslag tot geslag aan die kinders oorgedra word.

Nog 'n aspek wat 'n rol speel tydens normale taalverandering is die aspek van diskontinuiteit tydens die oordrag van taal. Diskontinuiteit beteken dat die kinders in 'n gemeenskap 'n eie nuwe grammatika ontwikkel wat ooreenkomste vertoon met die grammatikas van die ouer geslagte in die omgewing. Daar het egter 'n mate van vereenvoudiging plaasgevind wat moontlik deur optimalisering veroorsaak is.

Die resultaat van normale taalverandering is meestal grammatikaal van aard, alhoewel dit nie lei tot radikale struktuurverandering nie.

6.5.2 Taalversteuring

Taalversteuring is gewoonlik die resultaat van linguistiese beïnvloeding. Dit vind plaas in 'n meertalige gemeenskap waar wedersydse ontlennings en/of gebrekkige aanleer van die buurtaal die hele proses van normale taalverandering aanhelp of verhaas (sluit aan by

6.4.1). Anders as by normale taalverandering, bly die resulterende vereenvoudiging steeds binne die raamwerk van die oorspronklike grammatika. In só 'n geval staan die verandering eerder bekend as 'n sisteemvereenvoudiging as 'n radikale struktuurverandering.

Wanneer 'n spreker binne 'n tweetalige gemeenskap beide tale magtig is, kan daar primêre of sekondêre versteurings in die taal van die spreker voorkom, met ander woorde die tweede taal kan die moedertaal beïnvloed (primêr) óf die moedertaal beïnvloed die wyse waarop die tweedetaal (sekondêr) gebruik word. Van Wyk (in Raidt 1994:19) het van hierdie siening verskil en meen dat daar nié egte versteurings in die moedertaal voorkom nie en wanneer dit wel gebeur (byvoorbeeld die invloed van Engels op Afrikaans), noem hy dit beïnvloeding. Taalversteurings word egter as onstabiele verskynsels gesien wat wissel van persoon tot persoon en van situasie tot situasie (Raidt 1994:20).

6.5.3 Opsomming

Wat taalverandering dus betref is dit belangrik om in gedagte te hou: “Elke lewende taal is gedurig besig om te verander omdat elke geslag sprekers en elke individuele spreker die taal opnuut verwerf, gebruik en oordra. By die verwerwing én die oordrag van 'n taal speel die norme van die taalgemeenskap 'n belangrike rol, maar diskontinuiteit in die oordrag van taal en die seleksie van bepaalde vorme ten koste van ander lei tot 'n geleidelike verandering van taa.” (Raidt 1989:98) Die strukturaliste het taalverandering as 'n reeks sisteme gesien wat opmekaar volg. Met hierdie sisteme het hulle verwys na die sisteem van relevante eenhede binne 'n taal. Hierdie sisteme word bepaal en voortdurend aangepas deur die norm. Met die norm word bedoel dat die bepaalde taalgemeenskap self 'n aantal algemeen geldige, maar redundante reëls daarstel wat met verloop van tyd realiseer tot 'n vaste norm. Met die realisering van taalnorme ontstaan daar dan 'n spraakproses wat deurspek is met sy eie individuele variasies. Elke individu binne 'n bepaalde taalgemeenskap konstitueer dan sy eie sisteem op grond van die realisering van sy omgewing. Daarom sal daar veranderinge in die sisteem plaasvind

sodra daar veranderinge op die vlak van die norme plaasvind. Hierdie veranderinge word dan van geslag tot geslag oorgedra en dit speel 'n belangrike rol in die sisteemvorming van elke nuwe geslag sprekers (Raidt 1994:54).

Slot

Hoofstuk 6 fokus primêr op die verskille tussen Standaardafrikaans en Niestandaardafrikaans. Niestandaardafrikaans word gekenmerk deur bepaalde registers en variëteite wat in 'n mindere of meerdere mate van Standaardafrikaans afwyk. Tienertaal word gesien as 'n registervariëteit (soos reeds genoem in hoofstuk 3) wat as gevolg van die invloed van Engels van Standaardafrikaans afwyk. In afdelings 6.1.2.1 en 6.1.2.2 is daar gefokus op die voorkoms van registervariëteite en omgangsvariëteite. Hierdie afdelings toon aan in hoe 'n mate Omgangsafrikaans en registers deel geword het van die Afrikaanse taal. Sekere Omgangsafrikaans is alreeds in die nuwe *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* opgeneem wat die aanvaarbaarheid daarvan aandui. Hierdie aanvaarbaarheid van Omgangsafrikaans word aangehelp deur die nuwe tegnologiese kommunikasiemiddels wat die gebruik van Omgangsafrikaans aanmoedig. Sulke kommunikasiemiddels sluit in: e-pos, selfone (sms-taal) en die radio. Hierdie globale invloed op Standaardafrikaans is in afdeling 6.4 as 'tydgees' (Steyn 1980:49) bespreek.

Die oorsake van hierdie afwykings van Standaardafrikaans word bespreek as taalverandering wat 'n natuurlike of onnatuurlike proses kan wees. Die natuurlike verandering van taal berus op die ontwikkeling van taal in die rigting van 'n meer sintetiese taal en hierdie nuwe veranderinge word dan van geslag tot geslag oorgedra. Taalversteuring as 'n vorm van taalverandering word veroorsaak deur linguïstiese beïnvloeding.

Ten spyte van die feit dat taal voortdurend verander, is taalnorme egter 'n meer konstante gegewe. Elke groep, taalgemeenskap of streek lê sy eie norme vir die gebruik van sy taal vas en dit word ook van geslag tot geslag oorgedra. Sulke norme sluit die verskille tussen geskrewe en gesproke taal in. Die geskrewe vorm van die taal is 'n meer formele vorm van die taal, dit is baie meer kompleks en is meer afgerond as die gesproke taal.

Raidt noem in afdeling 6.6 dat die realisering van taalnorme lei tot die ontstaan van 'n spraakproses wat deurspek is met sy eie individuele variasies. As gevolg van die groei wat die tydgees in ons taal veroorsaak het, het daar verskeie van bogenoemde 'variasies' ontstaan waarvan tienertaal een is. Vandag is tienertaal 'n aanvaarde register in gesproke vorm. *Daar's vis in die punch* is 'n goeie voorbeeld van hierdie register in geskrewe vorm.

Na aanleiding van hierdie hoofstuk (6) se omskrywing van Standaardafrikaans en sy norme vir die geskrewe taal, het verskeie vrae rakende die aanvaarbaarheid van die tienerregister in geskrewe vorm ontstaan. Hoofstuk 7 toon aan watter gevolgtrekkings vanuit die studie gemaak is.

HOOFSTUK 7

SAMEVATTING, BESPREKING VAN HIPOTESES EN GEVOLGTREKKING

7.1 Samevatting

Jackie Nagtegaal se *Daar's vis in die punch* het groot opslae veroorsaak hoofsaaklik weens die taalgebruik daarin. Hierdie studie het die omstrede taalgebruik ondersoek as 'n weerspieëling van die taalgebruik van 'n bepaalde groep tieners binne 'n bepaalde leefwêreld. Hierdie studie het ook die geloofwaardigheid van die taalgebruik in die teks as tipiese tienertaal ondersoek en deur middel van 'n empiriese ondersoek bepaal of die teks as 'n tienerroman geslaag het al dan nie. Die studie is begin deur 'n agtergrond te gee van die faktore wat taalverwerwing, taalverandering en die verwerwing van 'n taalidentiteit beïnvloed het.

Daar is ook in die studie gekyk na die kenmerke van die tienerfase waarin die tiener strewe na volwassenheid. Watter faktore beïnvloed hierdie ontwikkeling en watter rol speel hierdie ontwikkeling van die tiener op sy taalgebruik? Die teks *Daar's vis in die punch* is sosiolinguisties ondersoek ten einde vas te stel of die taalgebruik daarin wel iets van die tiener se leefwêreld weerspieël en of die taalgebruik in die teks as 'n geloofwaardige weergawe van die tienerregister gesien kan word.

Die studie het ook ondersoek ingestel na die geslaagdheid van die teks as 'n tienerroman en die menings van kenners en tieners is hiervoor bestudeer. In hierdie verband is daar eerstens na die kenmerke en kriteria van tienerliteratuur na aanleiding van verskeie akademië en kenners soos onder andere Ghesquiere en Steenberg se menings gekyk. 'n Empiriese ondersoek na onder andere die taalgebruik en temas in *Daar's vis in die punch* het gehelp om tot 'n gevolgtrekking (wat onder 7.2 gegee word) rakende die geslaagdheid van die teks te kom. Standaardafrikaans en sy norme is in die studie tesame met Niestandaardafrikaans en sy variëteite en registers ondersoek en daar is gekyk na die kriteria vir geskrewe en gesproke taal.

Die belangrikste doelstellings van die studie kan na aanleiding van bogenoemde opsomming soos volg kortliks weergegee word:

- die teks moet sosiolinguisties ontleed word ten einde vas te stel in hoe 'n mate die taalgebruik afwyk vanaf die semantiese, sintaktiese en leksikale norme volgens die vereistes van Standaardafrikaans;
- die studie wil vasstel of *Daar's vis in die punch* 'n realistiese weergawe van tienertaal is en
- of die teks, na aanleiding van bepaalde kriteria vir tienerliteratuur, 'n geslaagde tienerroman is al dan nie.

7.2 Bespreking van hipoteses

In Hoofstuk 1 is verskeie hipoteses gestel wat vervolgens een vir een bespreek sal word.

- Hipotese 1: Die Afrikaans van tieners wyk af van Standaardafrikaans

In Hoofstuk 6 is daar na taalkundiges soos Ponelis, Carstens en Van den Berg se omskrywings van Standaardafrikaans gekyk. Volgens Ponelis (1994:106) is Standaardafrikaans 'n meer verhewe vorm van die taal wat in die openbare domein soos

die literatuur, die administrasie, die onderwys en die media gebruik word. Wanneer Afrikaans in die private domein gebruik word, word daar van omgangstaal gepraat. Dit beteken egter nie dat Standaardafrikaans van meer waarde is as Omgangsafrikaans nie, dit geniet net 'n hoër aansien as gevolg van die die meer formele gebruik daarvan. Omdat die standaardvariëteit van Afrikaans meer 'verhewe' en versorg as Omgangsafrikaans is, word dit veral in die geskrewe vorm gebruik, terwyl Omgangsafrikaans as spreektaal dien.

Vanuit Hoofstuk 4 is dit duidelik dat die taalgebruik van tieners 'n meer informele Omgangsafrikaans is en dus afwyk van Standaardafrikaans.

- **Hipotese 2: Die taalgebruik van tieners vertoon bepaalde linguïstiese kenmerke op die gebied van groeppvorming en die vorming van 'n identiteit.**

In Hoofstuk 3 is verskeie psigiese analoë soos onder andere Louw, Malmquist en Cummings se kenmerke van tieners en portuurgroepe weergegee. Daaruit het dit duidelik geword dat tieners met groepe konformeer ten einde sekuriteit en identiteit te verkry. Met hierdie psigo-sosiale eienskappe van tieners in gedagte het Bosch (1997:26-27) en Thornborrow (1999:136-137) daarop gewys dat wanneer 'n tiener met 'n groep wil identifiseer, hy/sy gewoonlik ook die groep se linguïstiese gebruike moet aanvaar. Hierdie doelbewuste afwykende vorm van taalgebruik is tieners se manier om hulle van volwassenes en ander groepe te onderskei. Hierdie identifiserende wyse waarop taal gebruik word, bevestig die tiener se identiteit as deel van 'n bepaalde groep.

Die volgende voorbeelde vanuit hoofstuk 4 dui linguïstiese kenmerke aan in die vorm van onder andere sleng, tipiese tieneruitdrukkings en kragwoorde:

Sleng

- “Dis 'n *cool* kar,...” [14] [45] [28] [120]
- “Dis op 'n *nice* manier geweef.” [9] [14] [69]

Tipiese tieneruitrukkings

- “Sy was maar veertien en ek het saam met haar die *man-haat-ding* gedoen.” [41]
- “Nadat ek die laptop gekry het, by so ’n idiot IT-*ou...*” [15]

Kragwoorde

- “..., moet ek erken dat dit eintlik *befok* lyk.” [69]
- “Die meeste van die mense wat sy moet help, is so vol *kak*, ...” [10] [33]

- **Hipotese 3: Tieners se leefwêreld word deur die veranderende norme van ’n samelewing beïnvloed. Hulle taalgebruik weerspieël hierdie invloed van die veranderende norme**

In Hoofstuk 6 wys Bartsch (1987:5) daarop dat die korrektheid van ’n woord nie noodwendig gemeet word aan bepaalde vasgestelde vereistes nie, maar wel aan bepaalde sosiale faktore. Een van die sosiale faktore wat die taalgebruik van veral tieners beïnvloed, is onder andere die snelle pas waarteen die samelewing moderniseer. Rekenaars, selfone, dwelms, drank en tienerseks is enkele van die aspekte wat die moderne wêreld kenmerk. Al hierdie kenmerke veroorsaak variasie in die taalgebruik van tieners wat deur middel van die invloed van portuurgroepe aangeleer word.

Volgens Hoofstuk 6 kán taal aangeleer word, maar ook verander. Hierdie veranderinge wat taal ondergaan skryf Steyn (1980:49) toe aan die tydgees, maar hy wys ook daarop dat daar “waardes, norme en riglyne, houdinge, moete en moenies, hoefnies en behoorte bestaan wat die massa aanvoel en waarvolgens hulle handel of praat.”

Hierdie verandering van norme as gevolg van die tydgees of modernisering het veroorsaak dat die taalgebruik van tieners ook verander. Die portuurgroep (soos in

Hoofstuk 4 bespreek), wat tieners die sterkste beïnvloed, maak van terme gebruik wat hulle ‘nuwe’ moderne leefwêreld weerspieël. Voorbeelde hiervan is in Hoofstuk 4 uitgewys as dwelmterme, tegnologieterme en terme wat modes en klubs verteenwoordig:

Dwelmterme

- “..., begin jy met *Ecstasy of Acid* eksperimenteer.” [22]
- “Miskien omdat jy te veel *chemicals* in jou are laat hardloop het...” [22]
- “...en verruil gewone tabak vir *hemp*.” [23]

Tegnologieterme

- “Dis toe die *laptop* gekom het.” [10]
- “..., want toe begin hy stadig weer *e-mails* stuur...” [16]
- “Ek luister gewoonlik musiek of praat op die *sel* met Talia.” [16]

Modes en klubs

- “Hare is presies gejel. Ruik na Armani en dra labels. Van kop tot tone. Bril van D&G. Hemp sê Urban. Jean is Diesel.” [69]
 - “Jy weet, mens kry hoofsaaklik vyf tipe klubs. En waar jy gesien word, word jou insides. Ek gaan gewoonlik na die hip-hop clubs toe.” [31]
- **Hipotese 4: Tieners verkeer in ’n kontaksituasie met veral Engels en hulle Afrikaans weerspieël hierdie kontak op leksikale, morfologiese en sintaktiese vlak**

Steyn (1980:158) dui in Hoofstuk 4 daarop dat Engels in die laaste twee dekades van die negentiende eeu sterk veld gewen het. “Engels het al hoe meer die algemene omgangstaal

van Afrikaners begin word”. Volgens Carstens (1994:270) is dit iets wat nóg summier stopgesit nóg weggewens kan word.

Jackson (*Volksblad*, 23.07.2003) reken dat die gebruik van Engels in Afrikaans variasie in ons taal veroorsaak. Wanneer ‘n bepaalde variant as kommunikasiemiddel gekies word, is dit belangrik om die situasie en die gehoor in ag te neem ten einde “maksimum kommunikasie te bewerkstellig”. In *Daar’s vis in die punch* is hierdie invloed van Engels op Afrikaans baie duidelik sigbaar. Soos Hoofstuk 5 bevestig het, het hierdie vermengde taalgebruik in die teks dit meer toeganklik gemaak vir die teikengroep, naamlik tieners, en volgens Jackson word maksimum kommunikasie bewerkstellig wanneer die situasie en gehoor in ag geneem word. Met die empiriese bevindinge in Hoofstuk 5 ter staving, word *Daar’s vis in die punch* gesien as ’n spieëlbeeld van ’n sekere groep tieners se taalgebruik. Hoofstuk 4 het ’n volledige uiteensetting gegee van die Engelse invloed wat in *Daar’s vis in die punch* waargeneem is op onder andere leksikale, morfologiese en sintaktiese vlak. Enkele voorbeelde hiervan sluit in:

Leksikale vlak

Op leksiakle vlak is Engelse invloed sigbaar as direkte oornames in woorde, uitdrukkings en samestellings soos onder andere: *hormones*, *overdramatize*, *beautiful*, *nice*, *worry*, ek *fool myself*, haar *calling*... gemis, vakansie*flat*, kerk-*show*, ens.

Morfologiese vlak

Op morfologiese vlak is Engelse invloed sigbaar in die gebruik van pre-morfeme, post-morfeme, ’n kombinasie van pre- en post-morfeme asook volledige woorde wat direk vertaal is soos onder andere: *geworry*, *unusualste*, *gepolischde* en *memorabele*.

Sintaktiese vlak

Op sintaktiese vlak kan die invloed van Engels onder andere gesien word in die wyse waarop *dit* en *dare*m in 'n sin gebruik word, die gebruik van *doen* volgens die Engelse “do”, lidwoordweglatings, sowel as die weglaat van onderwerpe. (Sien hoofstuk 4 in hierdie verband).

- Hipotese 5: 'n Tienerboek wat in Omgangsafrikaans geskryf is kán leserkundig geslaagd wees

Ohlhoff (1985:52) wys in Hoofstuk 5 van hierdie studie op die belangrikheid van 'n verwagtingshorison vir die geslaagdheid van 'n teks. 'n Verwagtingshorison is die “objektiveerbare verwysingsraamwerk waarbinne die literêre ervaringe van lesers beskryf kan word”.

In Hoofstuk 5 is die literêre ervaringe van kenners en lesers van *Daar's vis in die punch* weergegee. Hierdie ondersoek het beide die negatiewe en positiewe kommentaar oor die teks bestudeer en 'n amalgaam van menings en sienings is blootgelê. Ook is 'n empiriese ondersoek gedoen na die sienings van tienerlesers vanuit 'n soortgelyke sosio-ekonomiese milieu as die hoofkarakter in die boek en die resultate van die ondersoek is sistematies in tabelvorm weergegee. Uit die tabelle blyk dit dat 44 (49.4%) van die 89 proefpersone wat aan die ondersoek deelgeneem het, baie van die boek gehou het. Voeg daarby die 27 proefpersone (30.3%) wat redelik baie van die boek gehou het en dit gee 'n totaal van 79.9% van die betrokke tieners wat van die boek gehou het. Vanuit die 89 proefpersone het slegs 5.6% geantwoord dat die taalgebruik in die teks nie tipiese tienertaal is nie, en 88.8% het gevoel dat die taalgebruik die teks vir tienerlesers toeganklik maak.

Volgens bogenoemde data (vanuit hoofstuk 5), asook die lesers van *Daar's vis in die punch* se menings (soos in hoofstuk 5 aangedui) wil dit voorkom asof Brink (*Beeld*, 24.09.2003) se siening dat dit “'n geslaagde klein roman” is, wel gegrond kan wees.

7.3 Gevolgtrekking

Soos reeds genoem het *Daar's vis in die punch* opslae veroorsaak as gevolg van die taalgebruik. Die teks weerspieël 'n faset van die moderne tiener en sy/haar portuurgroep wie se sosiale norme verskil/afwyk van die vorige geslag s'n waarin taalsuiwerheid die opvoedingspeil van die spreker verrai het. Die huidige tydgees (sien hoofstuk 6) is 'n aspek wat die leefwêreld en waardestelsel van die tiener op alle gebiede beïnvloed en wat in *Daar's vis in die punch* veral op leksikale vlak (sien hoofstuk 4) uitgebeeld word. Die tydgees wat in die teks uitgebeeld word is een van materialisme, dekadensie, die soeke na identiteit en globalisering.

Daar's vis in die punch is 'n tienerboek wat *deur* 'n tiener, *vir* die tienerteikengroep geskryf is. Tienerskap is 'n lewensfase wat deur ontwikkeling ten opsigte van volwassewording (op fisiese, kognitiewe en sosiale vlak) en die soeke na 'n eie identiteit gekenmerk word. *Daar's vis in die punch* as teks kan as 'n metafoor van hierdie groeiproses beskou word en wel in die idioom van die kontemporêre omgangstaal van die ingewyde élité wat tydens hierdie ontwikkelingsfase as 'n merker van tieneridentiteit gesien kan word. Die boek is dus 'n literêre estetiese uitdrukking van 'n tiener se groei tot volwassenheid. Charlie is 'n groot 'fan' van die Mexikaanse kunstenaar Frida Kahlo. Frida het kuns as haar 'escape route' weg van 'n barre realiteit gekies. "Ek dink op 'n weird manier het sy my escape geword." [20] Charlie het ook vir haar 'n 'escape route' gekies, nie noodwendig skilderkuns nie, maar wel skryfkuns. Charlie skep vir Kahla op haar skootrekenaar en 'escape' op hierdie manier van haar eie barre werklikheid.

Die teks is tekslinguisties nie in Standaardafrikaans geskryf nie – altans nie wat die kanonieke prosagenre in Afrikaans kenmerk nie, en daarom sou dit meer verantwoord wees om dit as 'n eksperimentele taalkunswerk waarmee die norme verskuif word te beskou. Tienerskap is 'n fase wat ontgroeï word, daarom sal die idioom oor 'n paar jaar ook gedateerd kan wees. Soos die skryfster haar tienerfase ontgroeï, sal sy waarskynlik wat haar taalmedium betref van 'n ander leksikon of register gebruik maak. Ook Charlie het deur die loop van die boek verander. Aanvanklik het sy dit te moeilik gevind om anders te wees, toe "conform" [21] sy: "Ek wou blend" [28]. Teen die einde van die teks

het Charlie verander: “Ek het in een enkele naweek so baie verander en gegroei.” [119]
Sy het onder andere geleer dat dit nie ‘weird’ is om anders te wees nie: “Ons is verskillend, maar dis cool” [119].

Die boek is wel normdeurbrekend, aangesien die tieneromgangstaal as skryftaalmedium in die teks gebruik word, veral wat die woordeskat betref, maar dit kan as die uitbreiding van omgangstaal se toepassingsgebied gesien word. Die boek kan as eksperimentele kuns in die prosagenre beskou word, ’n metafoor van die lewe van ’n tiener.

GERAADPLEEGDE BRONNE

Appel, R; Hubers, G; Meijer, G. 1976. *Sociolinguistiek*. Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum.

Auer, P. 1998. *Code-switching in Conversation*. London: Routledge.

Bartsch, R. 1987. *Norms of Language – Theoretical and Practical Aspects*. London: Longman Group.

Beylefeld, A.A. 1992. *Taalseksisme as 'n vorm van eensydige leksikografie in enkele Afrikaanse woordeboeke*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.

Bright, W. 1997. **Social Factors in Language Change**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Cameron, D. 1989. In: Coates, J & Cameron, D. (Ed). *Women in their speech communities*. London: Longman Group.

Carstens, W.A.M. 1994. *Norme vir Afrikaans: Enkele riglyne by die gebruik van Afrikaans*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Carstens, W.A.M. 2003. *Norme vir Afrikaans: Enkele riglyne by die gebruik van Afrikaans – Vierde uitgawe*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Clyne, M. 1997. **Multilingualism**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Coates, J & Cameron, D. (Ed). 1989. *Women in their speech communities*. London: Longman Group.

Coulmas, F. (Ed). 1997. *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Denison, N. 1997. **Language Change in Progress: Variation as it Happens**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Cloette, T.T. & Botha, E. & Malan, C. (Reds). 1985. *Gids by die literatuurstudie*. Pretoria: HAUM-Literêr.

Coetzee, H.S. & Retief, H.J.M. (Reds). *Kinder en Jeugboeke – Referate gelewer tydens die HAUM-Daan Retief simposium oor kinder- en jeugboeke*. Pretoria: UP.

Cummings, R. 1995. *Adolescence: A developmental perspective*. Orlando: Harcourt Brace & Company.

Die Taalkommissie van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. 2002. *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls*. Kaapstad: Pharos Woordeboeke.

Donaldson, B.C. 1991. *The influence of English on Afrikaans*. Pretoria: Academica.

Downes, W. 1984. *Language and Society*. London: Fontana Paperbacks.

Downes, W. 1998. *Language and Society*. London: Cambridge University.

Du Plessis, H. 1995. *Variasietaalkunde*. Pretoria: Kagiso.

Elias, M. 1992. *Taboe in Taal*. Utrecht: Kosmos.

Erasmus, I. 2003. *Die invloed van die houdings en waardes van die skoolhoof op die werksbevrediging van die personeel*. Ongepubliseerde M.A.-skripsie. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.

Fasold, R.W. 1990. *Sociolinguistics of Language*. Oxford: Blackwell.

February, V. (Red). 1994. *Taal en Identiteit: Afrikaans en Nederlands*. Kaapstad: Tafelberg.

Ferguson. 1996. **Speech Communities and Language Situations**. In: Huebner, H. (Ed). *Socio-Linguistic Perspectives*. New York: Oxford University.

Grams, A. 1980. **Understanding the adolescent reader**. In: Millicent, L. & Ramona, M.M. (Ed). *Young adult literature: background and criticism*. Chicago: American Library Association.

Holland, I. 1980. **What is adolescent literature?** In: Millicent, L. & Ramona, M.M. (Ed). *Young adult literature: background and criticism*. Chicago: American Library Association.

Honey, J. 1997. **Sociophonology**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Huebner, H. (Ed). *Socio-Linguistic Perspectives*. New York: Oxford University.

Jones, J. 1999. **Language and class**. In: Thomas, L. & Wareing, S. (Ed). *Language, society and power*. New York: Routledge.

Joseph, J.E. 1987. *Eloquence and power: the rise of language standards and standard languages*. London: Pinter.

Labuschagne, F.J. & Eksteen, L.C. 1993. *Verklarende Afrikaanse Woordeboek – Agste hersiene en uitgebreide uitgawe*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Louw, D.A. 1990. *Menslike ontwikkeling*. Pretoria: HAUM-Tersiêr.

Lueptow, Lloyd B. 1984. *Adolescent sex roles and social change*. New York: Columbia University.

Maartens, M. 1990. **Skryf van boeke vir die jeug**. In: Coetzee, H.S. & Retief, H.J.M. (Reds). *Kinder en Jeugboeke – Referate gelewer tydens die HAUM-Daan Retief symposium oor kinder- en jeugboeke*. Pretoria: UP.

Malan, C. (Red). 1983. *Letterkunde en leser: 'n inleiding tot lesergerigte literêre ondersoek*. Durban: Butterworth.

Malmquist, Carl P. 1985. *Handbook of Adolescence*. New York: Jason Aronson.

Millicent, L. & Ramona, M.M. (Ed). *Young adult literature: background and criticism*. Chicago: American Library Association.

Milroy, J & Milroy, L. 1997. **Varieties and Variation**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Mouton, J. & Marais, H.C. 1992. *Basiese begrippe: metodologie van die geesteswetenskappe*. Pretoria: RGN.

Nagtegaal, Jackie. 2002. *Daar's vis in die punch*. Kaapstad: Tafelberg.

Odendal, F.F. & Gouws, R.H. (Reds). 2000. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Midrand: Perskor.

Ohlhoff, H. 1985. **Hoofbenaderings in die literatuurstudie**. In: Cloette, T.T. & Botha, E. & Malan, C. (Reds). *Gids by die literatuurstudie*. Pretoria: HAUM-Literêr.

Ponelis, Fritz. 1998/1. *Standaardafrikaans en die Afrikaanse taalfamilie*. Goodwood: Nasionale Boekdrukkery.

Ponelis, Fritz. 1994. **Standaardafrikaans in oorgang**. In: February, V. (Ed). *Taal en Identiteit: Afrikaans en Nederlands*. Kaapstad: Tafelberg.

Pride, J.B. & Holmes, J. (Ed). 1972. *Sociolinguistics*. Aylesbury: Hazell Watson & Viney.

Prinsloo, A.F. & Odendal, F.F. 1995. *Afrikaans op sy beste*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Raidt, E.H. 1989. **Ontwikkeling van Vroeë Afrikaans**. In: Botha/Ponelis/Combrink/Odendal (Reds). *Inleiding tot die Afrikaanse Taalkunde*. Pretoria. Academica.

Raidt, E.H. 1994. *Historiese Taalkunde – Studies oor die geskiedenis van Afrikaans*. Johannesburg: Witwatersrand Universiteit.

Schiffman, H.F. 1997. **Diglossia as a Sociolinguistic Situation**. In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Sebald, H. 1984. *Adolescence: A social psychological analysis*. New Jersey: Prentice-Hall.

Segers, R.T. 1978. *The evaluation of literary texts*. Leiden: The Peter De Ridder Press.

Segers, R.T. (Red). 1980. *Receptie-esthetika: grondslagen, theorie en toepassing*. Amsterdam: Huis aan de drie grachten.

Segers, R.T. (Red). 1981. *Lezen en laten lezen*. Den Haag: Martinus Nijhoff.

Senekal, J. 1983. **Resepsie – 'n terreinverkenning**. In: Malan, C. (Red). *Letterkunde en leser: 'n inleiding tot lesergerigte literêre ondersoeke*. Durban: Butterworth.

Singh, I. 1999. **Language, thought and representation.** In: Thomas, L. & Wareing, S. (Ed). *Language, society and power.* New York: Routledge.

Snyman, L. 1987. *Die Jeugboek.* Pretoria: Qualitas.

Snyman, N.J. 1985. **Vertelsituasie.** In: Cloette, T.T. & Botha, E. & Malan, C. (Reds). *Gids by die literatuurstudie.* Pretoria: HAUM-Literêr.

Steyn, J.C. 1980. *Tuiste in eie taal.* Kaapstad: Tafelberg.

Stubbs, M. 1997. **Language and the Mediation of Experience: Linguistic Representation and Cognitive Orientation.** In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics.* Oxford: Blackwell.

Tabouret-Keller, A. 1997. **Language and Identity.** In: Coulmas, F. (Ed). *The Handbook of Sociolinguistics.* Oxford: Blackwell.

Thomas, L. & Wareing, S. (Ed). 1999. *Language, society and power.* London: Routledge.

Thornborrow, J. 1999. **Language and Identity.** In: Thomas, L. & Wareing, S. (Ed). *Language, society and power.* London: Routledge.

Van Buuren, M. 1981. **Verwachtingshorizon en esthetische distantie.** In: Segers, R.T. (Red). *Lezen en laten lezen.* Den Haag: Martinus Nijhoff.

Van den Berg, M. 2000. *Die konsep Standaardafrikaans: 'n kritiese oorsig en 'n Hallidayaanse perspektief.* Ongepubliseerde doktorsale proefskrif. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Van der Merwe & Ponelis. 1991. *Die korrekte woord.* Goodwood: Nasionale Boekdrukkery.

Van Rensburg, M.C.J. 1989. **Soorte Afrikaans**. In: Botha/Ponelis/Combrink/Odendal (Reds). *Inleiding tot die Afrikaanse Taalkunde*. Pretoria: Academica.

Van Rensburg, M.C.J. (Red.). 1997. *Afrikaans in Afrika*. Pretoria: J.L. van Schaik.

Van Wyk, G.J. (Red.) 2003. *Etimologiewoordeboek van Afrikaans*. Stellenbosch: WAT.

Wardhaugh, R. 1992. *Introduction to Linguistics*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill.

Wardhaugh, R. 1998. *An introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.

Wareing, S. 1999. **Language and gender**. In: Thomas, L. & Wareing S. (Ed). *Language, society and power*. London: Routledge.

Wiggill, M. 2001. *Francois Bloemhof se Slinger Slinger: 'n Leserkundige evaluering met verwysing na Afrikaanslesende tieners*. Ongepubliseerde Magister skripsie. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Tydskrifte en artikels:

Aalbers, C. 2002. **'Vis in die punch' gooi klip in die bos**. *Beeld*, 27 Maart.

Bosch, Barbara. 1997. Tienertaal in *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* (Hans du Plessis, 1991). In *Literator* 18/2.

Botes, N. 2002. **'Punch' wat literêre fynproewers se mond sal laat water**. *Volksblad*, 20 Mei.

Brink, A.P. 2003. **Daar's punch in dié debat**. *Die Beeld*, 24 September.

Dekker, L. 1991. **Vloek, skel en vulgariteit: Hantering van sosiolinguistiese aanstootlike leksikale items.** *Lexikos Vol 1.*

Die Burger, 21 Junie 2003. **M.E.R.-prys vir jeugliteratuur.**

Du Plessis, H. 2000. **Die oorbrug van ‘n generasiegaping.** *Literator 21(2).*

Du Toit, Z.B. 2000. **Afrikaans en die jeug.** *Afrikaans vandag.* April 7 (2).

Engelbrecht, T. 2003. **Storms oor ‘lui’ skrywerstaal .** *Rapport*, 29 Junie.

Engelbrecht, T. 2003. **Tiener kry voorste literêre pryse.** *Rapport*, 22 Junie.

Ferreira, I. 2002. **Afrikaans en seks.** *Huisgenoot*, 18 Julie.

Greyling, S.F. en Du Plessis, H. 2000. **Karakters vir jeugdige lesers .** *Literator 21/2.*

Groen, G. 2002. **Geld, seks, dwelms en ander issues...** *Beeld*, 22 April.

Hambidge, J. 2003. **Jackie Nagtegaal skryf maar net soos ons praat.** *Rapport*, 20 Julie.

Hambidge, J. 2003. **Knope in dié koeksister.** *Die Burger*, 11 Oktober.

Hitchcock, A. 1999. **Literature – a reflections of life skills (teens).** *Stilet.* Maart. 11 (1).

Hugo, T. 2003. **Jackie skryf soos ons in elk geval tog praat.** *Rapport*, 27 Julie.

Jackson, N. 2003. **Taal het variasie – ‘n tyd en plek vir elk.** *Volksblad*, 23 Julie.

Jacobs, J. 2003. **Só ‘n skrywer beloof opwinding aan jeuglesers.** *Volksblad*, 28 April.

- Joubert, M. 2003. **Wil ons terugkeer na ou sensuur?** *Die Burger*, 14 Julie.
- Kombuis, K. 2003. **Bring tog asseblief die boksombende terug.** *Die Burger*, 31 Mei.
- Lategan, Leana. 2002. **Skoolbank-debuut ode aan puber-lewe.** *Volksblad*, 20 Mei.
- Myburgh, M. 2003. **Boek bewys taaldinamika.** *Die Burger*, 11 Augustus.
- Net 'n gewone tiener. 2003. **Nagtegaal se boek is nie vir tieners geskryf nie.** *Die Burger*, 2 Julie.
- Pieterse, H. 1999. **Afrikaanse tienerfiksie – 'n Apokriewe genre?** *Klasgids*. Februarie. 34 (1).
- Raubenheimer, P. 2002. **'Vis in die punch' gooi klip in die bos.** *Beeld*, 27 Maart.
- Spies, L. 2003. **Staak hierdie moedermoord op Afrikaans.** *Die Burger*, 28 Julie.
- Spies, L. 2003. **Taal sterf sonder standaardvariant.** *Die Burger*, 23 Augustus.
- Steenberg, E. 1988. **Primêre behoeftes van tieners waarin hulle boeke voorsien** *Klasgids*. Mei. 23:2.
- Van Bruggen, J. 1945. **Lektuur vir die rypere jeug.** *Huisgenoot*, 12 Oktober.
- Van der Merwe, J. 2002. **Quirky humour in debut work.** *Cape Argus*, 21 Junie.
- Van Huyssteen, K. 2003. **Book World – Daar's vis in die punch.** *Kaapse Bibliotekaris*. September/Oktobers.
- Van Niekerk, A. 2000. **Hoe praat jy met tieners?** *Afrikaans vandag*. April. 7 (2).

Visser, B. 1995. Tienerliteratuur: 'n teken van ons tyd. *Kaapse Bibliotekaris*. Junie/Julie.

Vollgraaff, Rika. 2002. **Boekresensie**. *Beeld*, 24 Junie.

Wiggill, M. 2003. **Tienerboeke, vermaak én 'n wegwysers**. *Beeld*, 22 Januarie.

Internet:

Amoraal, L. 2004. **Jip-Afrikaans: om cool en funky in Afrikaans te wees**. [online]. Retrieved from: ><http://www.litnet.co.za/seminaar/amoraal.asp>< [21.01.2004].

Bam, Jan. 2003. **Iets in die drinkwater oor Jackie Nagtegaal...** [online]. Retrieved from: ><http://www.mweb.co.za/litnet/senet/senet/.asp?id=11980>< [02.07.2003].

Crouse, K. 2004. **Kuier by... Jackie Nagtegaal**. [online]. Retrieved from: >http://www.storiewerf.co.za/onderhoude/oh_jackienagtegaal.htm< [18.02.2004].

Kombuis, K. 2004. **Verengelsing vs ver-enging in die Nuwe Afrikaans**. [online]. Retrieved from: ><http://www.litnet.co.za/koospens/vereng.asp>< [20.01.2004].

Provoost, Anne. 2004. **Liever geen ultieme identifikasie met die hoofpersone**. [online]. Retrieved from: ><http://www.anneprovoost.com/dutch/Gedachten/GedachtenKatrienVloeberghs.htm>< [27.05.2004].

Saher, F. 2004. **Hoofstuk 5 van Rita Ghesquiere, *Het verskynsel jeugdliteratuur***. [online]. Retrieved from: ><http://www.let.uu.nl/~Fabian.Stolk/personal/JeugdLiteratuur/Seclitsamenv/ghesquiere5.htm>< [28.05.2004].

Weideman, G. 2004. **Daar's haaie in die punch!** [online]. Retrieved from: ><http://www.litnet.co.za/seminaar/gweid.asp>< [21.01.2004].